

Voor de (sociaal)democratie

De Alfred Mozer Stichting door de jaren heen (1990-2010)

Niels Hanje (3431940)

Begeleider: Prof dr. Duco Hellema

Tweede lezer: dr. Jacco Pekelder

September 2011

Master internationale betrekkingen in historisch perspectief

Universiteit Utrecht

Voorwoord

Voor u ligt een scriptie over de geschiedenis van de Alfred Mozer Stichting. De combinatie van de boeiende buitenlandpolitiek van de Partij van de Arbeid tijdens de Koude Oorlog en de interessante ontwikkeling die de stichting heeft doorgemaakt zorgden voor een onderzoek dat nimmer saai werd. Daarom heb ik over het algemeen met het nodige plezier aan deze scriptie gewerkt.

De scriptie was niet geworden wat zij nu is, zonder de hulp van een aantal mensen. Allereerst wil ik mijn begeleider prof. dr. Duco Hellema van de faculteit Geesteswetenschappen van de Universiteit Utrecht bedanken voor zijn tips en feedback. Daarnaast wil directeur van de Alfred Mozer Stichting Arjen Berkvens voor zijn hulp op inhoudelijk vlak en bij het mij in contact brengen met oud-Internationaal Secretaris van de Partij van de Arbeid Jan Marinus Wiersma en oud-directeur van de Alfred Mozer Stichting Berend Jan van den Boomen. De interviews met beide heren hebben mij vroeg in het onderzoeksproces op het juiste spoor gebracht. De heer Van de Boomen was daarna nog bereid mijn bijkomende vragen te beantwoorden. Voorts wil ik mijn goede vriend Frederik van Dalzen bedanken voor zijn inhoudelijke kritiek en mijn zus Annemarie Hanje voor haar taaltechnische en stilistische hulp. Ten slotte wil ik Joost Scholtanus bedanken voor het maken van het voorblad van deze scriptie.

Niels Hanje

Utrecht, 26 september 2011

Lijst met afkortingen

- AIC- *Arbetarrörelsens Internationella Centrum* Zweeds instituut voor de bevordering van de sociaaldemocratie, voorloper van de Olof Palme Stichting
- AMS – Alfred Mozer Stichting
- AOV – Algemeen Ouderen Verbond
- CD – Centrum Democraten
- CDA – Christen Democratisch Appèl
- CDU – *Christlich Demokratische Union*
- CHP – *Cumhuriyet Halk Partisi*, Turkse sociaaldemocratische partij
- CPN – Communistische Partij Nederland
- D66 – Democraten 66
- EFDS – *European Forum for Democracy and Solidarity*
- EFS – Eduardo Frei Stichting, stichting van het CDA die zich inzet voor de bevordering van de christendemocratie
- EC – Europese Commissie
- ENB – Europees Nabuurschapsbeleid
- ENoP – *European Network of Political Foundations*
- EU – Europese Unie
- FES – *Friedrich Ebert Stiftung*, Duits instituut voor democratiebevordering van de SPD
- FEPS – *Foundation for European Progressive Studies*
- FNV – Federatie Nederlandse Vakbeweging
- GPV – Gereformeerd Politiek Verbond
- IKV – Interkerkelijk Vredesberaad
- IDI – Internationaal Democratisch Initiatief, stichting van D66 die zich inzet voor de bevordering van de liberale democratie
- LN – Leefbaar Nederland
- LPF – Lijst Pim Fortuyn
- MATRA – Maatschappelijk Transformatie projectenprogramma
- MPPP – Maatschappelijk Transformatie Politieke Partijen Programma
- NAVO – Noord-Atlantische Verdragsorganisatie

PES – Partij van de Europese Sociaaldemocraten
PASOK – Griekse sociaaldemocraten
POE – Project Oost-Europa van GroenLinks
PvdA – Partij van de Arbeid
PVV – Partij Voor de Vrijheid
PSP – Pacifistische Socialistische Partij
RPF – Reformatorische Politieke Federatie
PSO – Programma Samenwerking Oost-Europa
S&D – Progressieve Alliantie van Socialisten en Democraten in het Europees Parlement
SGP – Staatkundig Gereformeerde Partij
SI – Socialistische Internationale
SIES – *Socialist Institute for European Studies* (België)
SP – Socialistische Partij
SPD – *Sozialdemokratische Partei Deutschlands*
SPÖ – *Sozialdemokratische Partei Österreichs*
VVD – Volkspartij voor Vrijheid en Democratie

Inhoudsopgave

Inleiding	1
1. Buitenlandse politiek en de PvdA tijdens de Koude Oorlog	4
1.1 De PvdA en Midden- en Oost-Europa voor de val van de Muur	5
1.1.1 Contacten met communistische regimes	6
1.1.2 Contacten met dissidente bewegingen	7
1.2 De val van de Muur	12
1.3 Conclusie	13
2. Een stichting voor Midden- en Oost-Europa	15
2.1 Het tot stand komen van de stichting	15
2.2 Organisatie	19
2.3 De subsidieregeling	24
2.4 Conclusie	32
3. Aan de slag: 1990 tot en met 2002	34
3.1 Het prille begin	34
3.2 De inkomsten van de AMS	35
3.3 De activiteiten van de AMS	36
3.3.1 Beleid	36
3.3.2 De sociaaldemocratie en Midden- en Oost-Europa	41
3.3.3 Werkwijze	42
3.3.4 Landen	44
3.3.5 Publicaties en rapporten	46
3.4 Samenwerking met stichtingen van Europese zusterpartijen	47
3.5 De Alfred Mozer Stichting en de PvdA	50
3.6 Conclusie	52

4. Afscheid van de toetreders en nieuwe uitdagingen: 2003 tot en met 2010	55
4.1 Inkomsten van de AMS	55
4.2 Activiteiten van de AMS	56
4.2.1 Beleid	57
4.2.2 Werkwijze	61
4.2.3 Landen	62
4.2.4 Losse projecten	66
4.3 Samenwerking met andere stichtingen	67
4.3.1 European Forum for Democracy and Solidarity	67
4.3.2 Samenwerking met andere stichtingen uit binnen- en buitenland	69
4.4 Conclusie	71
5. De toekomst van de AMS	73
5.1 Een benadering van democratisering	73
5.2 De rol van de AMS na 2011	74
Slotbeschouwing	76
De traditie	76
De ontwikkeling van de AMS	78
Bronnenlijst	82

Inleiding

Op 4 januari 2011 stak de Tunesiër Mohamed Bouazizi zichzelf in brand. Deze daad was ingegeven door frustratie. Bouazizi had een universitaire opleiding afgerond, maar kon geen baan op niveau vinden. Om toch in zijn onderhoud te voorzien verkocht hij fruit op straat. Hierbij ondervond hij de corruptie van het Noord-Afrikaanse land aan den lijve. Agenten maakten het hem zeer moeilijk zijn handel te drijven. Hij werd beledigd en bespuugd. Uit machteloosheid kwam Bouazizi tot zijn daad en ontketende daarmee een volksofstand tegen dictator Ben Ali. Het volk eiste democratisering en het aftreden van Ben Ali. Volksofstanden als deze breidden zich als een olievlek uit over Noord-Afrika en naar delen van het Midden-Oosten.¹

Vrijwel niemand had deze ontwikkelingen aan zien komen. Daarmee is er een gelijkenis te constateren met de gebeurtenissen in Midden- en Oost-Europa eind 1989. De Berlijnse Muur werd in een hoog tempo ontmanteld. De scheiding tussen West- en Oost-Europa leek daarvoor nog een gegeven. In korte tijd werden communistische regimes afgezet en werd de weg naar democratie ingeslagen. Deze weg naar democratie hoefde niet door deze landen alleen afgelegd te worden. Verschillende initiatieven vanuit het Westen werden opgezet om de landen in Midden- en Oost-Europa bij te staan bij de transitie.

De Alfred Mozer Stichting (AMS) van de Partij van de Arbeid (PvdA) is een organisatie die zich sinds 1990 inzet voor het ondersteunen van democratische hervormingen, aanvankelijk in Midden- en Oost-Europa, later ook in Noord-Afrika en het Midden-Oosten. De AMS doet dit door sociaaldemocratische partijen hulp te bieden bij hun streven om een partij te worden die mee kan gaan doen in een democratisch bestel. De AMS geeft onder meer hulp bij de partijopbouw, organiseert trainingen en seminars over allerlei zaken die horen bij het functioneren van een politieke partij en geeft adviezen over campagnes.

Het onderwerp van deze masterscriptie is de geschiedenis van de AMS. Hierbij richt het onderzoek zich op de organisatie zelf en niet op haar activiteiten. Hoewel het

---

¹ <http://www.guardian.co.uk/world/interactive/2011/mar/22/middle-east-protest-interactive-timeline>, geraadpleegd 22 september 2011.

laatste zeer interessant en relevant is, staat tijd- en ruimtegebrek het niet toe uitgebreid stil te staan bij haar trainingsactiviteiten. Waar van belang voor de organisatie zelf zal hier wel aandacht aan gegeven worden. Deze scriptie zal onder meer de inkomsten van de AMS, de relatie met de Nederlandse overheid, de samenwerking met Europese zusterinstituten en de samenwerking met Nederlandse stichtingen van politieke partijen die zich met hetzelfde bezighouden behandelen. Hier hoort de volgende hoofdvraag bij:

Hoe heeft de AMS zich door de jaren heen ontwikkeld?

Om deze hoofdvraag te beantwoorden zijn vier deelvragen geformuleerd:

Hoe stelde de PvdA zich op ten aanzien van de landen in Midden- en Oost-Europa tijdens de Koude Oorlog?

Hoe en waarom is de Alfred Mozer Stichting tot stand gebracht?

Hoe heeft de AMS zich ontwikkeld in de periode 1990 tot en met 2002?

Hoe heeft de AMS zich ontwikkeld in de periode van 2003 tot en met 2010?

Dit onderzoek is niet gericht op de effectiviteit van het werk van de AMS. Hier zijn een aantal redenen voor. De voornaamste hiervan is dat effectiviteit lastig te definiëren en te onderzoeken is. Daarnaast zijn er reeds een aantal onderzoeken naar de effectiviteit gedaan en zou een dergelijk onderzoek niet nieuw zijn. Om deze redenen is in dit onderzoek gekozen voor de organisatie zelf, maar ook omdat mijn interesse daar meer naar uitgaat en omdat de uitkomsten van dit onderzoek dan minder waarschijnlijk voer voor een discussie zonder einde zijn.

De scriptie is als volgt opgebouwd: in het eerste hoofdstuk wordt de internationalistische geschiedenis van de PvdA behandeld. De idealen en de politiek van de PvdA in de Koude Oorlog zullen daarbij worden toegelicht. Het tweede hoofdstuk behandelt de oprichting van de stichting, haar opzet en organisatorische ontwikkeling en haar voornaamste bron van inkomsten, het MATRA-fonds. Het derde hoofdstuk behandelt de eerste twaalf jaar van de AMS, van 1990 tot en met 2002. Deze periode is gekozen omdat in 2003 de AMS het beheer van het *European Forum for Democracy and*

Solitariness (EFDS) op zich nam. Daarnaast liepen de werkzaamheden van de AMS in de meeste landen in Midden- en Oost-Europa rond 2002 ten einde als gevolg van hun aanstaande lidmaatschap van de Europese Unie. Het vierde hoofdstuk behandelt de periode van 2003 tot en met 2010. In dit hoofdstuk zal onder meer het actief worden buiten Europa en de werkzaamheden die de AMS uitvoerde voor het *European Forum* behandeld worden. Aansluitend zal in het vijfde hoofdstuk naar de toekomst van de AMS gekeken worden. De scriptie wordt afgesloten met een slotbeschouwing, waarin antwoord wordt gegeven op de hoofdvraag.

Dit onderzoek is gedaan aan de hand van archiefonderzoek. Het archief van de PvdA, vooral dat van de Internationaal Secretaris, en het archief van de AMS zijn de voornaamste bronnen voor dit onderzoek. Deze archieven bevatten jaarverslagen, beleidsplannen, correspondentie, beschikkingen van ministeries, notulen van vergaderingen, memo's en dergelijke. Daarnaast is gebruik gemaakt van vraaggesprekken met directbetrokkenen. Hiervoor zijn interviews afgenomen met de eerste directeur Berend Jan van den Boomen, de toenmalige Internationaal Secretaris Jan Marinus Wiersma, de huidige voorzitter André Gerrits, de huidige directeur Arjen Berkvens en Tweede Kamerlid namens de PvdA Frans Timmermans. Voor het historisch kader is gebruik gemaakt van de beschikbare literatuur.

Ik heb dit onderwerp gekozen om een aantal redenen. Ten eerste ben ik zeer geïnteresseerd in processen van democratisering en de vraag of daar van buitenaf een significante bijdrage aan kan worden geleverd. Ten tweede ben ik sinds mijn stage op het hoofdkantoor van de PvdA geïnteresseerd geraakt in de geschiedenis van deze partij. Ten derde vind ik de Koude Oorlog een bijzonder interessante periode, het werk van de AMS speelde zich in de nasleep daarvan af.

Hoofdstuk 1 Buitenlandse politiek en de PvdA in de Koude Oorlog

De PvdA is sinds haar oprichting een partij geweest die veel belang hechtte aan internationale samenwerking. Hiervoor zijn twee hoofdredenen aan te wijzen. Ten eerste waren dat de internationalistische uitgangspunten van de arbeidersbeweging waaraan de PvdA ideologisch gezien schatplichtig was. De Franse Socialist Jean Jaurès (1859-1914) stelde aan het begin van de twintigste eeuw dat arbeiders zich moesten verenigen over landsgrenzen heen. Dit om te voorkomen dat het kapitaal hen tegen elkaar uitspeelde. Kapitaal werd immers ongeacht landsgrenzen ingezet. Ten tweede speelde het tijdsgewricht waarin de partij is opgericht een grote rol. De Tweede Wereldoorlog was net afgelopen en internationale stabiliteit, vrede en veiligheid waren allesbehalve vanzelfsprekend. In de beginjaren van de PvdA speelden er veel internationale kwesties, bijvoorbeeld de scheiding van Duitsland, de oorlog in Korea en de oprichting van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO). Tegen deze historische achtergrond en met de genoemde kernwaarden kwam de buitenlandpolitiek van de PvdA tot stand.

De geschiedenis van de buitenlandse politiek van de PvdA in de Koude Oorlog valt in twee perioden uiteen. De eerste periode kan gekenmerkt worden als ethisch-Atlantisch. Atlantisch omdat de NAVO cruciaal werd geacht voor de Nederlandse veiligheid. Ethisch nu omdat de partij de status quo van de Koude Oorlog niet als gegeven wenste te accepteren. In dit kader waren er drie speerpunten: de indamming van nucleair gevaar; voorts de bevordering van ontspanning tussen Oost en West en tot slot de mensenrechten.² Daarnaast had de partij drie idealen in haar programma staan: ten eerste het verzekeren van wereldvrede; ten tweede het realiseren van de vrijheid van alle volkeren en ten derde de opbouw van een internationale rechtsorde.³ Kortom het ontbrak de partij niet aan idealen, maar eveneens was de partijlijn voorzien van een realistische veiligheidspolitiek, gebaseerd op het collectieve veiligheidssysteem van de NAVO.

Met de opkomst van Nieuw Links in de tweede helft van de jaren zestig en de groeiende invloed van deze stroming veranderden de standpunten van de PvdA. De

---

² F. Zuijdam, *Tussen wens en werkelijkheid. Het debat over vrede en veiligheid in de periode 1958-1977*, (Amsterdam, 2001) 355-359.

³ Archief PvdA IISG, map 1777, *Het Socialisme in deze tijd* (Amsterdam 1960), Radiolezing M. van der Stoel over de achtergronden van de internationale politiek van de PvdA, 9 april 1960.

buitenlandpolitiek werd steeds meer gebruikt als instrument van de zogenaamde *expressive politics*. Dit hield in dat progressieve en idealistische standpunten werden uitgedragen om te tonen dat de partij vooruitstrevend en vernieuwend was. Haalbaarheid en/of gangbaarheid in de Nederlandse of internationale politieke omgeving was van ondergeschikt belang. Mede door de opkomst van Nieuw Links in de jaren zestig is er een onophoudelijk debat ontstaan over de buitenlandse politiek. Centraal in dit debat was uiteraard de Koude Oorlog. Onder andere de erkenning van Oost-Duitsland, eenzijdige ontwapening en het lidmaatschap van de NAVO waren onderwerp van menig discussie. Nieuw Linkers trokken fel van leer tegen de rechtse dictaturen binnen de NAVO, Portugal en Griekenland. Zij stelden dat Nederland niet lid van het Atlantisch bondgenootschap kon blijven zolang deze landen niet democratisch werden. Tegenover linkse dictaturen aan de andere kant van het IJzeren Gordijn waren zij minder kritisch. Oudgedienden als Max van der Stoel (1924-2011) botsten nogal eens met de nieuwlichters van Nieuw Links. Zij konden echter niet voorkomen dat de partijlijn meer idealistisch en minder gericht op haalbaarheid werd als gevolg van de invloed van Nieuw Links. Ondanks deze ontwikkeling bleef Van der Stoel zich inzetten voor verbeteringen van mensenrechten, ongeacht de politieke aard van het regime.⁴

1.1 De PvdA en Midden- en Oost-Europa voor de val van de Muur

Met de opkomst van Nieuw Links werden de standpunten van de PvdA met betrekking tot buitenlandse politiek een onderwerp van voortdurend debat. Eén van deze discussiepunten was de houding van de PvdA ten opzichte van de landen achter het IJzeren Gordijn. In deze paragraaf komen de contacten die de PvdA had met dissidente bewegingen en communistische partijen in Midden- en Oost-Europa aan de orde. Tijdens de Koude Oorlog en dan vooral tijdens de jaren tachtig hield de PvdA zich veel bezig met Oost-Europa. De PvdA volgde een tweesporenbeleid in Oost-Europa. De basis hiervan lag in *de Ost-Politik* van Willy Brandt (1913-1992) en de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa in de jaren zeventig. In de jaren van ontspanning die hierop volgden, legde de PvdA contacten met communistische regimes. Vanaf de jaren tachtig

---

⁴ Zuijdam, *Wens*, 364-366.

was er ook contact met dissidente bewegingen in Polen en Tsjecho-Slowakije. Dit leidde, zoals viel te verwachten, tot de nodige discussies binnen de PvdA.⁵

1.1.1 Contacten met communistische regimes

Ondanks de toenadering in de jaren zeventig bleef de PvdA de totalitaire houding van communistische regimes verwerpen. Het doel van de contacten was ontspanning creëren en de regimes aansporen de mensenrechten beter te respecteren, het tweesporenbeleid. Vanzelfsprekend was dit niet, daar er bepaalde frictie was tussen beide doelstellingen. Een dialoog over vrede met de regimes was niet altijd te verenigen met kritiek ten aanzien van de mensenrechten in de Oost-Europese staten. De opleving van de Koude Oorlog aan het einde van de jaren zeventig betekende geen einde van het tweesporenbeleid. De PvdA stelde zich vanaf de jaren tachtig wel weer kritischer op tegenover de regeringen achter het IJzeren Gordijn.⁶ Dat de communistische regimes hechtten aan de contacten met West-Europese sociaaldemocraten en bereid waren tot (kleine) concessies, blijkt uit het volgende voorbeeld: De Oost-Duitse ambassadeur nodigde de PvdA uit om naar het jaarlijkse congres te komen van de *Sozialistische Einheitspartei Deutschlands* (SED). Uiteindelijk ging buitenlandmedewerker van de Wiardi Beckman Stichting Paul Scheffer. Voorwaarde hiervoor was dat de Oost-Duitse autoriteiten toestemming verleenden aan tien Oost-Duitsers het land te verlaten om met West-Duitsers te trouwen. Dit voorstel werd ingewilligd.⁷

Naast de bilaterale relaties onderhield de PvdA ook multilaterale contacten met de Oost-Europese communistische partijen. Samen met de Noorse, Deense, Belgische en Luxemburgse sociaaldemocraten had de PvdA contact met de Oost-Duitse, Bulgaarse en Hongaarse communistische partij. Dit overleg heette Scandilux. Toen de Franse sociaaldemocraten betrokken raakten bij het multilaterale contact veranderde de naam van het overleg in Eurolux. De *Sozialdemokratisch Partei Deutschlands* (SPD) was formeel aanwezig als waarnemer. De plaatsing van kernwapens was een centraal thema bij deze contacten. De partijen probeerden ontspanning te realiseren door los van de

---

⁵ Zuijdam, *Wens*, 374-379.

⁶ J.M. Wiersma, 'Links over het gelijk van rechts', in: *Voorwaarts*, (15 april 1990), 12-13, aldaar 12-13.

⁷ Vraaggesprek Jan Marinus Wiersma, 7 juni 2011.

Verenigde Staten en de Sovjet-Unie over de verwijdering van kernwapens te spreken. Ze streefden ernaar Europa te onttrekken aan de het machtsspel tussen de twee grootmachten en daarmee de veiligheid op het continent te vergroten.⁸

Bij deze besprekingen vervulde Egon Bahr (1922), adviseur inzake *Ostpolitik* van Bondskanselier Willy Brandt, een belangrijke rol. Bahr betitelde de nieuwe benadering van de Bondsrepubliek Duitsland ten aanzien van de Duitse Democratische Republiek *Wandels durch Annäherung* (verandering door toenadering). Dit vormde een breuk met de machtspolitiek van de *Politik der Stärke* van Bondskanselier Konrad Adenauer (1876-1967) van de *Christlich Demokratische Union* (CDU). Dialogen en verdragen werden de basis van de nieuwe verhoudingen tussen de Duitslanden. Een genormaliseerde relatie was de uiteindelijke uitkomst.⁹ Deze benadering werd in het kader van Eurolux opnieuw toegepast, dit maal niet op bilateraal niveau maar op multilateraal niveau. Tot concrete resultaten, zoals de verdragen tussen Oost- en West-Duitsland, leidde de Eurolux-benadering echter niet.

1.1.2 Contacten met dissidente bewegingen

Naast de contacten met communistische partijen ging de PvdA vanaf 1977 eveneens relaties aan met dissidente bewegingen. Deze ontwikkelingen vormden de aanleiding voor verhitte discussies binnen de PvdA. Ook hier tekende de scheiding tussen Nieuw Links en mensen die een andere mening waren aangedaan zich af. Nieuw Linkers stelden dat officiële contacten met machtspartijen in Midden- en Oost-Europa de enige juiste waren. Zij vreesden voor ondermijning van de pogingen om tot ontspanning te komen met landen achter het IJzeren Gordijn. De contacten met dissidenten zouden schadelijk zijn voor de relatie met de communistische partijen en daarmee de ontspanning in de Koude Oorlog, aldus Nieuw Links. Net als bij het NAVO-vraagstuk was Max van der Stoel een tegenstander van de lijn van Nieuw Links. Van der Stoel en de zijnen waren echter van mening dat er altijd een kritische houding ten aanzien van dictatoriale regimes

---

⁸ Vraaggesprek J.M. Wiersma.

⁹ B. de Graaf, *Over de Muur. De DDR, de Nederlandse kerken en de vredesbeweging*, (Amsterdam 2004), 49.

aangenomen moest worden, ongeacht of deze regimes links of rechts waren. Zij stelden dat de democratiseringsinspanningen steun verdienden en dat de PvdA deze moest geven.

Ondanks de felle discussies binnen de partij knoopte de PvdA betrekkingen aan met dissidente bewegingen in Midden-Europa. Internationaal Secretaris Maarten van Traa (1945-1997) onderhield contacten met het Tsjecho-Slowaakse *Charta '77*. Daarnaast was er contact met de Poolse vakbond Solidariteit (*Solidarność*) en de enigszins hervormingsgezinde Communistische partij in Hongarije. Het contact met de Poolse vakbond en het Tsjecho-Slowaakse burgerforum hield voor deze bewegingen een zekere legitimering en erkenning in.¹⁰

Charta '77

Charta '77 zette zich in voor de bescherming van burgerrechten in Tsjecho-Slowakije. De organisatie was, door onder andere Vaclav Havel (1936), opgericht om de communistische partij te wijzen op haar de verplichtingen ten aanzien van burgerrechten die zij was aangegaan op de Conferentie voor Vrede en Samenwerking in Europa (CVSE) te Helsinki in 1975. De organisatie was beperkt van omvang en vooral intellectuelen en kunstenaars waren lid.

De PvdA steunde de inspanningen van *Charta '77* en probeerde de beweging bij te staan. In Praag woonden PvdA'ers zogeheten woonkamerconferenties bij. Bij deze bijeenkomsten werd er vrijelijk over politiek gesproken, iets wat buiten de muren van het eigen huis verboden was en zelfs een gevangenisstraf op kon leveren. Kritiek op het regime werd niet geduld in de communistische landen. Bij deze bijeenkomsten in Tsjecho-Slowakije werd er gediscussieerd over grote politieke thema's als ontspanning in de Koude Oorlog en de rol van de NAVO. Dit burgerforum was breed wat betreft politieke kleur. Liberalen, sociaaldemocraten en groenen waren verenigd door hun afkeer van het communistisch regime. De PvdA ondersteunde dit democratisch initiatief zonder dat het een politiek profiel had dat volledig overeenkwam met dat van de PvdA.¹¹

---

¹⁰ Vraaggesprek Berend Jan van den Boomen, 9 juni 2011.

¹¹ R. van den Brink en O. de Jong, 'Nederlandse en Oosteuropese partijen voor de omwenteling', in: *Staatscourant* (18 februari 1991), 3.

Naast gewone PvdA-leden trok ook PvdA-minister van Buitenlandse Zaken Max van der Stoel het lot van *Charta '77* zich aan. De bewindsman bezocht Praag in 1977 en sprak daar met vertegenwoordigers van *Charta '77*. Dit bezoek was omstreden binnen zijn eigen partij en daarbuiten. Ambtenaren van Buitenlandse Zaken en politici wezen hem op het belang van contact tussen officiële afvaardigingen van landen. Volgens hen was dit de enige juiste manier voor interstatelijk contact. Andere manieren konden schadelijk zijn voor de relaties.¹² Ondanks deze negatieve adviezen ging Van der Stoel in op de uitnodiging van *Charta '77*. Het gesprek dat volgde was groot nieuws in de hele wereld. De leiding van de Tsjecho-Slowaakse communistische partij was zo woedend dat een geplande ontmoeting met president Gustav Hušák (1913-1991) werd afgelast. De politieke toestand in Tsjecho-Slowakije had Van der Stoels bezoek niet in positief opzicht veranderd, maar de aandacht van een prominente politicus uit West-Europa en met hem westerse media werd door Oost-Europese dissidenten als een morele ondersteuning gevoeld.¹³

Behalve Van der Stoel zette ook internationaal Secretaris Maarten van Traa zich in voor de contacten met *Charta '77*. Vanuit Praag kwamen er verzoeken voor lezingen over allerlei politieke onderwerpen. PvdA'ers met expertise over een bepaald thema trokken naar de Tsjecho-Slowaakse hoofdstad om daar een lezing te geven. De onderwerpen liepen uiteen van drugs tot milieuproblematiek. Zo kwam Rudi Fuchs, kunsthistoricus en museumdirecteur, spreken over moderne kunst. Maarten Brands, historicus, sprak over Amerikanistiek. Mensen met kennis van zaken waren eenvoudig te vinden binnen de PvdA en lezingen konden daardoor snel worden opgezet. Naast deze contacten werden er ook boeken en medicijnen via de PvdA het land binnengebracht. De hoofdmoot was echter informatie en het contact op zich. Dit laatste was een morele steun voor *Charta '77*.¹⁴ De leden van de burgerbeweging hadden dankzij de inspanningen van Max van der Stoel en andere PvdA'ers minder het gevoel er alleen voor te staan.

De PvdA was de enige Nederlandse politieke partij die contact zocht met de dissidenten in Tsjecho-Slowakije. Naast de sociaaldemocraten waren instellingen van de

---

¹² Vraaggesprek Frans Timmermans, 22 juni 2011.

¹³ A. Bleich, 'In Memoriam Max van der Stoel (1924-2011)' in: *Socialisme en Democratie* (juni 2011, jaargang 72 uitgave 5+6) 6-14, aldaar 12.

¹⁴ Vraaggesprek Jef Helmer, 22 juni 2011.

protestantse kerk actief. Het Interkerkelijk Vredesberaad (IKV) en Pax Christi zetten zich ook in voor burgerlijkheid in Tsjecho-Slowakije. Nederland was op deze manier vertegenwoordigd in het Midden-Europese land. Vanuit Frankrijk en Groot-Brittannië waren het gevluchte dissidenten die contact onderhielden met hun thuisland.¹⁵

Tot slot is het van belang stil te staan bij de manier van werken van Max van der Stoel. Hij hechtte bij zijn optreden zeer aan feitenkennis. Hij baseerde zijn handelen op rapporten en gesprekken met directbetrokkenen. Samen met Piet Dankert (1934-2003), Jan Marinus Wiersma (1951) en Maarten van Traa was Van der Stoel een leidende figuur die veel belang hechtte aan professionele expertise en feitenkennis, zo meent Frans Timmermans.¹⁶ Hiertegenover stond wederom Nieuw Links dat meer aandacht hechtte aan inspraak. Nieuw Links wilde de partij democratiseren en belangrijke thema's als buitenlands beleid bereikbaar maken voor iedereen die erin geïnteresseerd was en zich over bepaalde kwesties wilde uiten. Het mag geen verwondering wekken dat deze benaderingen regelmatig botsten.¹⁷

Solidarność

Solidarność was een in augustus 1980 opgerichte vakbeweging die bestond uit meerdere stakingscomités uit verschillende Poolse havensteden. Deze comités waren eind jaren zeventig begonnen met stakingen. De beweging verzette zich tegen het communistische regime en streed voor democratisering. Behalve arbeiders waren ook intellectuelen en de Rooms-katholieke kerk betrokken bij de beweging. De latere president van Polen Lech Wałęsa was leider van de vakbeweging.

Net als het contact met *Charta '77* was het contact van de PvdA met *Solidarność* omstreden. Wederom was de discussie of contact met een oppositionele beweging de officiële relatie en daarmee de ontspanning tussen Oost en West niet zou schaden. Het is hierbij nodig op te merken dat *Solidarność* en *Charta '77* niet hetzelfde waren. *Solidarność* was een vakbond en had vooral arbeiders als leden, daarmee verschilde zij van het brede burgerforum *Charta '77*. Vrijwel direct na oprichting van *Solidarność*

---

¹⁵ Vraaggesprek Jef Helmer.

¹⁶ Vraaggesprek F. Timmermans.

¹⁷ Zuijdam, *Wens*, 364 en 367.

wilde het congres van de PvdA zijn steun betuigen aan de vakbeweging. Op het congres van november 1980 werd een motie aangenomen om *Solidarność* een bestelwagen te schenken.¹⁸

Binnen de PvdA ontbrak eensgezindheid over *Solidarność*, net als over de contacten met *Charta '77*. De politieke top van de PvdA was verdeeld tussen voor- en tegenstanders van steun aan de Poolse vakbond. De scheiding tussen pleitbezorgers van de detente en die van de burgerrechten bestond ook in de fractie en in het partijbestuur. Dit zorgde ervoor dat er twee jaar voorbijging voordat er overeenstemming was hierover. De afkondiging van de staat van beleg in Polen in 1981 zorgde voor veel commotie in de PvdA en bracht de consensus over de verhoudingen tussen de PvdA-top en *Solidarność* dichterbij. Uiteindelijk besloot de Tweede Kamerfractie op 30 november 1982 tot het geven van steun aan de vakbond. Dit gebeurde op basis van een notitie van Maarten van Traa aan de fractie.¹⁹ Er was een duidelijk verschil van snelheid van handelen tussen het congres en de Tweede Kamerfractie. De Tweede Kamerfractie en de partijtop hadden uiteindelijk twee jaar langer nodig om tot het hetzelfde standpunt als het congres te komen.

1.2 De val van de Muur

Een reeks gebeurtenissen zorgde voor het einde van de scheiding tussen West- en Oost-Europa. Als gevolg van de politiek van *Perestrojka* en *Glasnost* van de leider van Sovjet-Unie Michael Gorbatsjov (1931) ontstond er ruimte voor politieke hervormingen in Oost-Europa. Op 25 april 1989 vertrokken de eerste eenheden van het Sovjetleger uit Hongarije. Een week later werd de zwaar bewaakte Hongaars-Oostenrijkse grens ontdaan van prikkeldraad. Oost-Europa was niet langer hermetisch afgesloten. Via Hongarije trokken veel Oost-Duitsers naar het Westen. Ondertussen waren er protesten uitgebroken tegen het regime in Oost-Duitsland. SED-partijleider Erich Honecker (1913-1994) slaagde er niet in deze te bestrijden. Hij werd vervangen door de jongere Egon Krenz

---

¹⁸ Archief stichting informatiebureau NSZZ Solidarnosc NL IISG, doos 37, Bart Tromp, *Artikel t.b.v. discussie Polen en de ontspanning voor de Brede Commissie Buitenland*, 17 februari 1982.

¹⁹ Archief PvdA IISG, Map 37, M. van Traa, *Notitie t.b.v. Polenoverleg 30 november 1982 in de Tweede Kamer*, Den Haag, 25 november 1982.

(1937).²⁰ Krenz besloot samen met de top van de SED de grens open te stellen tussen Oost- en West-Berlijn. Hij hoopte hiermee de aanhoudende protesten te stoppen. Het plan was om de grens te openen op 10 november 1989.²¹ De woordvoerder van het politbureau Günter Schabowski (1929) was echter matig ingevoerd en beantwoordde tijdens een persconferentie op 9 november de vraag wanneer de grens open zou gaan met: *'Ab sofort!'* (met onmiddellijke ingang). Voor het eerst in 28 jaar was het mogelijk ongehinderd tussen Oost- en West-Berlijn te reizen.²²

Binnen de PvdA werd verheugd gereageerd op de val van de Muur. Het einde van de scheiding van Europa wierp echter wel de vraag op hoe de partij hiermee moest omgaan. Het proces van het opzetten van een werkvorm die de gebeurtenissen in Midden- en Oost-Europa in de gaten moest houden kwam in een stroomversnelling.²³ De uitkomst van dit proces komt in het volgende hoofdstuk aan de orde. In ieder geval kan gesteld worden dat Krenz en de zijnen met hun besluit tot het openstellen van de grens tussen Oost- en West-Berlijn en daarmee het beëindigen van de deling van Europa, ervoor hebben gezorgd dat de PvdA ook niet langer verdeeld was in twee kampen. De voorvechters van mensenrechten en de pleitbezorgers van de detente waren hun twistpunt immers kwijt.

1.3 Conclusie

De PvdA onderhield contacten met regimes en met dissidente bewegingen in Oost-Europa. Dit laatste zorgde voor onrust binnen de partij. Nieuw Linkers stelden dat contact met dissidente beweging de detente in gevaar bracht. Hun tegenstanders, onder wie Max van der Stoep, wilden juist altijd opkomen voor mensenrechten, ook als dat niet via officiële kanalen was. Naast dit inhoudelijk verschil van mening speelde er ook een politiek-strategisch verschil van inzicht. Nieuw Links gebruikte de buitenlandse politiek om haar vooruitstrevendheid te tonen. Door vergaande en onorthodoxe standpunten in te nemen, zoals het verlaten van de NAVO uit onvrede over het lidmaatschap van dictaturen

---

²⁰ M. van Rossem, *Drie oorlogen. een kleine geschiedenis van de 20e eeuw*, (Amsterdam, 2008), 284-286.

²¹ H. M. Harrison, "Walter Ulbrichts „dringender Wunsch“", in: *Aus Politik und Zeitgeschichte. 50 Jahre Mauerbau*, (jaargang 61, nummer 31-34, augustus 2011), 8-15, aldaar 15.

²² Van Rossem, *oorlogen*, 285-286.

²³ Vraaggesprek J.M. Wiersma.

als Griekenland en Portugal, wilde deze beweging tonen dat zij en de PvdA vooruitstrevend waren. Haalbaarheid en acceptatie van deze beleidsplannen waren van ondergeschikt belang.

De PvdA onderhield tijdens de Koude Oorlog zowel bilateraal als multilateraal contact met communistische regimes achter het ijzeren gordijn. Na de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE) in 1975 was de PvdA nam de laatste vorm van contact een vlucht. Via de multilaterale overlegorganen, Scandilux en Eurolux, hadden West-Europese sociaaldemocraten contact met een aantal communistische partijen. De aanwezige partijen voerden besprekingen over de plaatsing van kernwapens op hun grondgebied en over het respecteren van mensenrechten. Nieuw Links zag deze contacten als de enige manier om ontspanning te realiseren en burgerrechten te bevorderen. Vertegenwoordigers van deze stroming waren van mening dat de partij niet zowel met officiële als met dissidente vertegenwoordigingen uit Midden- of Oost-Europese landen kon spreken.

De contacten met dissidente bewegingen in Oost-Europa van begin jaren tachtig waren derhalve hete hangijzers binnen de PvdA. Het feit dat het contact met *Charta '77* en *Solidarność* niet onomstreden was, stond niet in de weg dat het contact er was. De steun sorteerde vooral effect op moreel gebied. Er was wel materiële steun, maar deze was vrij beperkt. Voor beide groeperingen was het gevoel dat zij er niet alleen voor stonden het meest van belang. Deze steun stelde hen mede in staat hun strijd voort te zetten.

Concreet hielden de contacten met de Tsjecho-Slowaakse dissidenten twee dingen in, communicatie en educatie. Er werd gecorrespondeerd en de PvdA zond experts om over bepaalde thema's te spreken waar binnen *Charta '77* interesse voor was. Een substantiële verbetering van de situatie van leden van *Charta '77* veroorzaakte dit niet.

De Poolse vakbeweging zorgde eveneens voor discussies in de PvdA. De partijtop was sterk verdeeld over het aanknopen van banden met *Solidarność*. Twee jaar na het congres was er binnen de fractie en het partijbestuur overeenstemming en begon ook de partijtop de vakbeweging te steunen. De afkondiging van de staat van beleg in Polen vormde waarschijnlijk een beslissend duwtje in de rug. Hierna werd de communistische

partij van Polen aangespoord de mensenrechten te respecteren en de eisen van de vakbond serieus te nemen.

De tweedeling binnen de Partij van de Arbeid kwam ten einde met de val van de Muur. De ontmanteling van het IJzeren Gordijn bracht vreugde binnen de gelederen van de PvdA. De ontwikkelingen wierpen echter ook de vraag op hoe de PvdA met deze veranderde situatie om moest gaan. Dit vraagstuk komt in het volgende hoofdstuk aan de orde.

Hoofdstuk 2 Een stichting voor Midden- en Oost-Europa

In dit hoofdstuk komt de oprichting van de AMS aan de orde. Allereerst worden de redenen voor oprichting behandeld. Dan wordt de organisatie beschreven, met name hoe deze ingericht en ontwikkeld is. Verder wordt stilgestaan bij de subsidieregeling van het Rijk, de belangrijkste bron van inkomsten voor de AMS. Als laatste komt de inhoud en de ontwikkeling van de regeling aan bod. Hierbij wordt stilgestaan bij de invloed van de AMS op de regeling.

2.1 Het tot stand komen van de stichting

Hoewel de val van de Muur het oprichtingsproces van de AMS versnelde, bestond het idee om tot een werkvorm voor Oost-Europa te komen al langer. Medewerkers van de Wiardi Beckman Stichting Paul Kalma en Marnix Krop lanceerden in 1982 in *Socialisme en Democratie* in hun artikel “Polen: een ‘interne aangelegenheid’ voor het democratisch socialisme” het plan voor een stichting die zich bezig moest houden met kennis vergaren over Midden- en Oost-Europa. De belangstelling voor en het gebrek aan kennis over dit gebied creëerden een behoefte bij de PvdA waarin deze stichting zou moeten voorzien. De stichting zou moeten lijken op de Evert Vermeer Stichting die zich inzette voor de Derde Wereld. Als naam hadden de auteurs de Jan Nagel Stichting in gedachten.²⁴

De Jan Nagel stichting is er nooit gekomen. De behoefte aan kennis over Midden- en Oost-Europa bleef echter gedurende de jaren tachtig bestaan. In de loop van 1989 was binnen de PvdA was het plan gevat om een studiegroep op te zetten die zich bezig zou houden met kennis vergaren over de situatie in het Oostblok.²⁵ Deze studiegroep zou de situatie monitoren en de PvdA adviseren. Het eerste oriënterende gesprek met de ‘potentiële voorbereidingsgroep’ had plaats op 4 oktober 1989.²⁶ Over de opzet van een werkverband voor Midden- en Oost-Europa werden de nodige discussies gevoerd in het

---

²⁴ P. Kalma en M. Krop, ‘Polen: een 'interne aangelegenheid' voor het democratisch-socialisme’ in: *Socialisme en Democratie* (jaargang 43, nummer 2, februari 1982) 48-57, aldaar 48.

²⁵ Vraaggesprek B.J. v/d Boomen.

²⁶ Archief PvdA, map 101 D, Brief Jan Marinus Wiersma aan met uitnodiging voor een oriënterend gesprek aan voorbereidingsgroep over Oost-Europa-stichting, 4 oktober 1989.

partijbestuur. Uiteindelijk werd besloten een stichting op te richten die in de behoefte aan kennis over Midden- en Oost-Europa moest voorzien.²⁷

De officiële en inofficiële contacten van de PvdA gedurende de jaren tachtig van de vorige eeuw gecombineerd met een grote interesse in Oost-Europa zorgden ervoor dat de PvdA de nodige kennis had over de landen achter het IJzeren Gordijn en dat de PvdA op haar beurt bekend was in Midden- en Oost-Europa. Deze combinatie doet voormalig Internationaal Secretaris Jan Marinus Wiersma achteraf concluderen dat de PvdA de best ingevoerde West-Europese partij was in het Oostblok.²⁸ Dit is wellicht overdreven, maar in ieder geval kan gezegd worden dat er grote interesse was voor Oost-Europa en dat er de nodige contacten waren. Tegen deze achtergrond werd de Alfred Mozer Stichting opgericht.

De stichting ging de naam dragen van de eerste internationaal secretaris van de Partij van de Arbeid, Alfred Mozer (1905-1979). Mozer was in de jaren dertig gevlucht naar Nederland. Vanwege zijn kritiek op Hitler kon hij niet langer in Duitsland blijven. Na de oorlog zette Mozer zich in voor Europese integratie en was hij een fervent tegenstander van nationalisme. De opname van de erkenning van Oost-Duitsland in het partijprogramma van de PvdA, zo vurig gewenst door Nieuw Links, was de aanleiding voor het opzeggen van zijn lidmaatschap van de partij. Nadien bleef Mozer zich wel inzetten voor de sociaaldemocratie en democratie in haar algemeenheid.²⁹ De oprichters wilden de stichting naar Alfred Mozer vernoemen vanwege zijn inspanningen voor de PvdA op het gebied van de buitenlandse politiek.³⁰

Max van der Stoel werd benaderd om voorzitter van het bestuur van de nieuwe stichting te worden. Dit verzoek was bedoeld om de afstand die ontstaan was tussen de oud-minister en de partij kleiner te maken. Deze afstand was het gevolg van de tegenstand die Van der Stoel ondervond binnen de PvdA. Van der Stoel moest weer bij de partij betrokken worden, meenden de oprichters. Naast deze vorm van rehabilitatie waren ook zijn naam en reputatie in Midden- en Oost-Europa belangrijke redenen om

---

²⁷ Vraaggesprek J.M. Wiersma.

²⁸ Idem.

²⁹ <http://www.alfredmozerstichting.nl/general/Information/Who+was+Alfred+Mozer>, geraadpleegd 27 juni 2011.

³⁰ Archief PvdA IISG, map 101 D, Brief Jan Marinus Wiersma aan Ali Mozer-Ebbinge over naamgeving stichting, 13 september 1989.

hem te benaderen.³¹ Van der Stoel ging in op het verzoek en werkte mee aan het oprichten van de stichting.

Terwijl de ontwikkelingen in Midden- en Oost-Europa elkaar snel opvolgden, werd er hard gewerkt om de PvdA-stichting voor Oost-Europa op te zetten. De laatste vergadering over het opzetten de Alfred Mozer Stichting werd gehouden op 8 november 1989. Een dag later viel de Muur. Uit het volgende citaat blijkt dat deze gebeurtenis ook voor de aanwezigen van de vergadering als een verrassing kwam: *'Max van der Stoel geeft een kort verslag van de laatste gebeurtenissen. Er komen een aantal zaken aan de orde die de volgende dag reeds niet meer gelden.'*³²

Een uiteenlopende groep mensen was betrokken bij het project, onder wie Max van der Stoel, Jan ter Laak van Pax Christi, journalist, oud-lid van de Communistische Partij Nederland (CPN) en later Tweede Kamerlid namens de PvdA Wouter Gortzak, Eerste Kamerlid en lid partijbestuur Willem van der Zandschulp, econoom Pieter Boot, historicus gespecialiseerd in Oost-Europa André Gerrits, ambtenaar bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken Marnix Krop, Tweede Kamerlid Maarten van Traa, IKV-voorzitter en oud-voorzitter van de PvdA Ien van den Heuvel, ambtenaar bij het Ministerie van Defensie Lo Casteleyn, lid van het partijbestuur Walter Bohle en Internationaal Secretaris Jan Marinus Wiersma.³³

De interesse en kennis in combinatie met revolutionaire ontwikkelingen achter het IJzeren Gordijn maakten het project zeer relevant en het snel oprichten van een werkvorm wenselijk. Gezien de ontwikkelingen in Oost-Europa was er ook vanuit het partijbestuur de nodige druk om met een initiatief te komen. Op de bijeenkomst van 8 november 1989 werd het plan voor een Oost-Europastichting afgerond. Het plan had het volgende doel: *'contacten opbouwen met allerlei groeperingen, en een bijdrage leveren aan de opbouw en de herstructurering van de maatschappij door een sociaaldemocratisch alternatief over het voetlicht te brengen.'*³⁴ De stichting moest 'dicht' bij de PvdA blijven en niet te 'autonoom' opereren. Bij het voorstellen van het plan aan het dagelijks bestuur benadrukte beoogd voorzitter Van der Stoel het belang van

---

³¹ Vraaggesprek J.M. Wiersma.

³² Archief AMS, map 'voor oprichting', 'Verslag van het beraad over de Oost-Europa werkgroep/stichting te Utrecht', 8 november 1989, 8.

³³ Archief AMS, Verslag beraad, 8 november 1989.

³⁴ Idem, 1.

contacten leggen met vergelijkbare initiatieven van de SPD en de Belgische sociaaldemocraten.³⁵

Op 8 december 1989 stelde het dagelijks bestuur van de PvdA het partijbestuur voor de stichtingsvorm te kiezen om de activiteiten van de partij met betrekking tot Oost-Europa vorm te geven. Het dagelijks bestuur kwam tot dit advies op basis van de volgende overweging: *'Het is nodig dat de PvdA structureel meer aandacht besteedt aan Midden- en Oost-Europa. De ontwikkelingen daar, maar ook de gevolgen voor Europa als geheel (bijvoorbeeld Europa 1992) vormen het motief. De PvdA heeft hier een eigen rol te spelen. Naar het eigen kader, de achterban, de publieke opinie, in bilaterale contacten, maar ook in de Socialistische Internationale (SI) en de Europese Federatie'*^{36,37} De stichting moest zich bezig gaan houden met 'meningsvorming' en beleidsvoorbereiding, contacten bevorderen en de inbreng van de PvdA in de SI en Europese Federatie voorbereiden.³⁸ Het dagelijks bestuur adviseerde het partijbestuur de vorm van de stichting te accepteren. Door het beperken van de levensduur tot vier jaar en de statuten zodanig op te stellen kon vermeden worden dat de stichting te zeer los van de PvdA kwam te staan. Daarnaast wilde het partijbestuur dat het bestuur van de AMS voor een groot deel bevolkt werd door PvdA'ers.³⁹ Deze eisen werden opgenomen in de uiteindelijke stichtingsakte.⁴⁰

Tijdens de vergadering van het partijbestuur op 15 en 16 december 1989 gingen de bestuursleden akkoord met de vorming van de Alfred Mozer Stichting.⁴¹ Op 22 januari werd in Nieuwspoor de oprichting van de Alfred Mozer Stichting wereldkundig gemaakt.⁴² Op 15 februari 1990 zag de stichting officieel het levenslicht. Internationaal Secretaris Jan Marinus Wiersma was namens de PvdA bevoegd om de stichting op te richten en de statuten vast te stellen bij de notaris.⁴³

---

³⁵ Archief AMS, Verslag beraad, 8 november 1989, 2-4.

³⁶ Samenwerkingsverband in het Europees parlement van socialistische en sociaaldemocratische partijen.

³⁷ Archief AMS, map 'voor oprichting', Notitie van het dagelijks bestuur aan het partijbestuur nr. 37 1989/1990.

³⁸ Archief AMS, Notitie 37.

³⁹ Archief AMS, Bijlage notitie 37.

⁴⁰ Archief PvdA IISG, map 102c, Stichtingsakte Alfred Mozer Stichting 15 februari 1990.

⁴¹ Archief PvdA IISG, map 102a, Notulen partijbestuursvergadering, 15 en 16 december 1989.

⁴² Archief AMS, map 'voor oprichting', Verslag van de vergadering van de kerngroep Mozerstichting, 10 januari 1990.

⁴³ Archief PvdA IISG, Stichtingsakte AMS.

De oprichting had plaats in een roerige periode. Dit zorgde ervoor dat behalve de wensen van het partijbestuur ook de ontwikkelingen in Europa invloed op de inhoud van de statuten hadden. De conceptstatuten van 4 oktober 1989 vermelden als een van de doelstellingen: '*een bijdrage leveren aan het slechten van de scheidslijn tussen Oost- en West-Europa*'.⁴⁴ In de conceptstatuten van 17 november van dat jaar was dit vanzelfsprekend niet meer opgenomen.⁴⁵

Behalve enig getouwtrek over de vorm van het project was er eensgezindheid binnen de partij. De AMS was een weinig omstreden initiatief en daarmee was het verschil groot tussen de hulp aan *Solidarność* en *Charta '77* tijdens de Koude Oorlog. Deze werd vergezeld door hevige debatten over de ondergraving van de relaties met de officiële regimes in de Oostbloklanden. De enige kanttekening die sommige PvdA'ers maakten, was dat de hulp aan Midden- en Oost-Europa niet ten koste mocht gaan van de budgetten voor ontwikkelingssamenwerking.⁴⁶ Deze zorg bestond behalve bij de sociaaldemocraten ook in het toenmalige kabinet Lubbers III.⁴⁷ Kortom, de oprichting van de AMS onderstreepte het einde van een periode van een kwart eeuw van interne strijd aangaande het partijstandpunt over Oost-Europa.

2.2 Organisatie

De AMS werd opgericht in februari 1990, vier maanden voordat de subsidieregeling waar zij de meeste inkomsten van zou ontvangen in werking trad. Hiermee voldeed de PvdA aan een vereiste van de subsidieregeling dat een stichting de gelden moest ontvangen in plaats van een politieke partij zelf. Deze inkomstenbron stond in februari 1990 nog niet vast, laat staan voor de val van de Muur, toen de voorbereidingen voor het oprichten van de AMS al begonnen waren. De AMS was dus niet opgericht om de subsidie te kunnen ontvangen. Maar dat zij dit uiteindelijk ging doen voor de PvdA was, gezien haar doelstellingen, niet verrassend.

---

⁴⁴ Archief PvdA IISG, map 102b, Conceptstatuten Alfred Mozer Stichting, 4 oktober 1989.

⁴⁵ Archief PvdA IISG, map 102b, Conceptstatuten Alfred Mozer Stichting, 17 november 1989.

⁴⁶ Vraaggesprek André Gerrits, 5 juli 2011.

⁴⁷ Archief PvdA IISG, map 101 D, Notulen vergadering partijbestuur met daarin een notitie van Staatssecretaris van Europese Zaken Piet Dankert over de gevoelens in het kabinet t.a.v. Midden- en Oost-Europa, 17 en 18 november 1989.

De keuze voor de vorm van de AMS had vier redenen. Ten eerste was de onafhankelijke stichting een bekend en beproefd concept binnen de PvdA. Het wetenschappelijk bureau van de PvdA, de Wiardi Beckman Stichting en de stichting die sinds 1967 inzet voor de belangen van ontwikkelingslanden, de Evert Vermeer Stichting, bestonden al. Ten tweede gaf de onafhankelijkheid van de PvdA de stichting de mogelijkheid autonoom te handelen. Het aannemen van mensen en keuzes over projecten waren volledig voor eigen verantwoordelijkheid van de stichting. De PvdA had zegge geen controle over de bedrijfsvoering. Ten derde was de onafhankelijkheid nuttig om kennis en expertise binnen te halen over Midden- en Oost-Europa van mensen die niet lid waren van de PvdA of zelfs niets met de partij op hadden.⁴⁸ Ten vierde creëerde de onafhankelijkheid van de PvdA de mogelijkheid voor de AMS activiteiten te ondernemen die onder PvdA-vlag wellicht niet mogelijk waren. Mocht de AMS bij haar werkzaamheden bij een debacle betrokken raken dan was de eventuele schade voor de PvdA minder hevig dan wanneer de partij onder eigen naam actief zou zijn geweest. Daarnaast schepte de onafhankelijk wat meer ruimte bij de keuze van partijen waarmee samengewerkt werd.⁴⁹

Hoewel de stichting onafhankelijk van de PvdA, huisde zij wel in hetzelfde pand als het hoofdkantoor van de partij. De inzet van trainers en de andere activiteiten van de AMS werden gecoördineerd vanuit Amsterdam. De AMS had een klein aantal werknemers. Vanaf februari 1990 vormden buitenlandmedewerker van de Tweede Kamerfractie Berend Jan van den Boomen en een stagiair het bureau van de stichting. Dit gebeurde op deeltijdbasis. Het bureau van het Internationaal Secretariaat ging ook een deel van zijn beschikbare tijd steken in de ondersteuning van de stichting. De stichting opereerde hierbij onder de verantwoordelijkheid van het dagelijks bestuur van de AMS.⁵⁰

De AMS functioneerde vanaf haar oprichting met een bureau, een dagelijks bestuur en een algemeen bestuur. Het bureau verrichtte de dagelijkse taken van de AMS en opereerde hierin vrij autonoom. De directeur nam mensen aan en was verder verantwoordelijk voor de bedrijfsvoering. Deze functie was de meest invloedrijke binnen de structuur van de AMS. De directeur voerde het beleid uit en was belangrijk voor de

---

⁴⁸ Vraaggesprek B.J. v/d Boomen.

⁴⁹ Vraaggesprek J.M. Wiersma.

⁵⁰ Idem.

totstandkoming ervan. Het dagelijks bestuur en de directeur van de AMS maakten samen het beleid.⁵¹

Het dagelijks bestuur kwam geregeld samen en nam de belangrijke beslissingen zoals over het actief worden in nieuwe landen en uitgaven groter dan fl. 5.000,= (€ 2.269,=). Hierboven stond het algemeen bestuur, dat werd bevolkt door mensen van verschillende takken van de PvdA, andere stichtingen, het partijbestuur, Tweede Kamerfractie en externe experts. De leden kwamen niet vaak samen en hadden als taak het dagelijks bestuur en het bureau te controleren. Statutair stelden zij de jaarrekening en de beleidsplannen vast.⁵²

Het eerste dagelijks bestuur van de AMS had Max van der Stoel als voorzitter. Internationaal Secretaris Jan Marinus Wiersma was secretaris en toenmalig burgemeester van Oostflakkee, Cor de Vos bekleedde de functie van penningmeester. Verder bestond het dagelijks bestuur uit: ambtenaar bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken en pleitbezorger van een Oost-Europa stichting van het eerste uur, Marnix Krop; historicus gespecialiseerd in Oost-Europa André Gerrits; medewerker van Tweede Kamerleden Relus ter Beek en Harry van den Bergh, Hans Wolters; Directeur Generaal op het Ministerie van Defensie en voormalig Tweede Kamerlid Hans Kombrink.⁵³ Kombrink was een vooraanstaand lid van Nieuw Links en had in 1976 voor de motie Fred van der Spek van de Pacifistische Socialistische Partij (PSP) gestemd om Nederland uit de NAVO te laten treden. Het lidmaatschap van Kombrink en Van der Stoel liet zien dat de val van de Muur ervoor gezorgd had dat Nieuw Linkers en traditionalisten weer door een deur konden.⁵⁴

Het algemeen bestuur bestond naast de leden van het dagelijks bestuur uit de economen Pieter Boot en Victor Halberstadt; Europarlementariër Mathilde van den Brink; Tweede Kamerlid Erik Jurgens; Tweede Kamerlid en oud-voorzitter van de Evert Vermeer Stichting Eveline Herfkens; Eerste Kamerlid Liesbeth Baarveldt; polemoloog Fenna van den Burg; internationalist Koen Koch; WBS-medewerker en samen met Marnix Krop auteur van een artikel waarin in 1982 al gepleit werd voor een Oost-Europa

---

⁵¹ Archief PvdA IISG, map 102c, Stichtingsakte Alfred Mozer Stichting 15 februari 1990.

⁵² Idem.

⁵³ Archief AMS, map 1990, Notulen vergadering algemeen bestuur, 12 september 1990.

⁵⁴ <http://www.parlement.com/9291000/biof/01690>, geraadpleegd 12 september 2011.

stichting voor de PvdA, Paul Scheffer; Johan van Rens van de Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV); journalist Wouter Gortzak; ambtenaar Ministerie van Defensie Lo Casteleyn; leden van het partijbestuur van de PvdA Walter Bohle en Ria Meijvogel; lid van de Brede Kommissie Buitenland van de PvdA en voorvechter van mensenrechten Herbart Ruitenberg; van de Vredesbeweging IKV Jan Ter Laak en Chris Peeters namens de landengroepen van de AMS.⁵⁵

De taken van de AMS vroegen om de nodige coördinatie, daarom groeide het bureau in de eerste twee jaar van haar bestaan. In de loop van 1990 werd het bureau van de AMS met een medewerker uitgebreid. Een coördinator voor drie dagen per week, een organisatiemedewerker voor een dag per week en een stagiair voor vier dagen per week. Deze bezetting bleek te beperkt en daarom werd het bureau in 1991 uitgebreid met een projectmedewerker.⁵⁶ Het voorlopig coördinatorschap verloor zijn tijdelijke karakter en Berend Jan van den Boomen werd de eerste directeur van de AMS.⁵⁷ Dit was een nieuw teken van de bestendiging van de organisatie.

Naast de invulling van het bureau veranderde ook die van het bestuur. Na een voorzitterschap van drie jaar waarin Max van der Stoel veel voor de AMS betekend had, verliet hij het bestuur van de stichting. Van der Stoel werd Hoge Commissaris voor de Minderheden van de Verenigde Naties.⁵⁸ De AMS moest nu op zoek naar een nieuwe voorzitter. Er waren vier beoogde kandidaten, Ed van Thijn, Hans Kombrink, Wim Meyer en Herman Tjeenk Willink.⁵⁹ Hans Kombrink werd op 28 mei de nieuwe voorzitter van de AMS.⁶⁰

De AMS was inmiddels volop aan de slag en voorlopig was er nog veel werk. Derhalve besloot het Algemeen Bestuur op 15 juni 1993 dat de stichting ook na 16 februari 1994 moest blijven bestaan.⁶¹ De redenen voor de beperkte levensduur waren ten eerste de, achteraf onjuiste, inschatting van de duur van de omschakeling van een

---

⁵⁵ Archief PvdA IISG, Map 102c, Notitie aan het partijbestuur PvdA van Jan Marinus Wiersma betreft: voordracht bestuur Mozerstichting, 12 maart 1990.

⁵⁶ Archief AMS, map 1990, Notitie aan het dagelijks bestuur van de AMS, 5 december 1990.

⁵⁷ Archief AMS, map 1992, Jaarverslag Alfred Mozer Stichting 1991.

⁵⁸ Archief AMS, map 1992, Notitie aan het dagelijks bestuur en het Algemeen Bestuur van de AMS, 2 december 1992.

⁵⁹ Archief AMS, map 1992, Notulen vergadering Algemeen Bestuur AMS, 19 december 1992.

⁶⁰ Archief AMS, map 1993, Notulen db-vergadering, 28 mei 1993.

⁶¹ Archief AMS, map 1993, Notulen vergadering algemeen bestuur AMS, 15 juni 1993.

totalitaire naar een democratische staatsvorm in Midden- en Oost-Europa. Na ruim drie jaar was het einde nog niet in zicht. Ten tweede was de vooraf vastgelegde beperkte levensduur een manier om tegemoet te komen aan de weerstand van het partijbestuur voor het oprichten van alweer een aparte stichting. Door de beperkte levensduur was dit bezwaar indertijd weggenomen.⁶²

De verwijdering van het statuut van de beperkte levensduur was het laatste besluit van het algemeen bestuur. De bestuursopzet met een algemeen bestuur en een dagelijks bestuur verloor zijn waarde. Dit had meerdere oorzaken. Allereerst was de rol van het algemeen bestuur niet langer duidelijk nu de stichting goed en wel functioneerde. In de begintijd had het algemeen bestuur zijn waarde gehad door de kennis van zaken die er was over het vinden van financiën en het opzetten van een organisatie. De bijeenkomsten verloren hun waarde volgens de voorzitter. Er werd niet vergaderd omdat er iets beslist moest worden, maar omdat het statutair was vastgelegd. Bij de statutenwijziging die nodig was om de levensduur te verlengen, kon ook de regelgeving omtrent het algemeen bestuur gewijzigd worden.⁶³ Op 9 februari 1994 ging het algemeen bestuur akkoord met zijn eigen opheffing. Vanaf dat moment kende de AMS één bestuurslaag. Hans Kombrink werd voorzitter van het nieuwe bestuur, Jan Marinus Wiersma bleef secretaris en Cor de Vos hield zijn functie als penningmeester.⁶⁴

De nieuwe invulling bleek voor zowel het bureau als voor het bestuur een goed werkende formule. Sinds de statutenwijziging in 1994 veranderde er op gebied van bureau en bestuur weinig. Wel kreeg de AMS een nieuwe voorzitter. Hans Kombrink stopte in 1996 als voorzitter en verliet het bestuur van de AMS. André Gerrits volgde hem op. Pas zes jaar later traden er grote veranderingen op. Als gevolg van de slechte verkiezingsuitslag in 2002, de PvdA ging van 42 naar 23 zetels, bereidde het bestuur van de AMS zich voor op een halvering van het budget. Dit bleek niet nodig. Jan Marinus Wiersma, dit maal in zijn hoedanigheid als penningmeester van het *European Forum*, stelde voor dat de AMS de coördinerende en secretariële taken van het EFDS op zich zou nemen. “Gezien de band die er al tussen de AMS en het EFDS bestond, lag het voor de

---

⁶² Archief AMS, map 1993, Notitie aan het dagelijks bestuur van de AMS betreft: beleidsplan 1993.

⁶³ Archief AMS, map 1993, Notitie aan het dagelijks bestuur van de AMS betreft: toekomst bestuursstructuur, 31 oktober 1993.

⁶⁴ Archief AMS, map 1994, Notulen vergadering algemeen bestuur AMS, 9 februari 1994.

hand om daarbij uit te gaan van de AMS". Een voorbeeld hiervan was de uitbreiding van het bureau in 1997 met een gedetacheerde kracht van het *European Forum*.⁶⁵ Het mogelijk teruglopen van het budget speelde ook mee met in de overweging van Wiersma. De AMS werd voor een jaar gevraagd om dit pakket uit te voeren. Na een halfjaar zou er geëvalueerd worden en werd een nieuw voorstel gedaan aan het *Steering Committee* van het Europees Forum. De AMS zou verantwoordelijk worden voor de uitvoering van het werkplan. Daarnaast zou zij als werkgever zorg dragen voor de contractuele verplichtingen met de medewerkers.⁶⁶ Het bestuur AMS ging in op dit voorstel en zag zelfs mogelijkheden voor uitbreiding van de activiteiten van de stichting.⁶⁷

In hetzelfde jaar volgde Arjen Berkvens Berend Jan van de Boomen op als directeur. Van der Boomen was vanaf 1995 nog voor vier uur in de week verbonden aan de AMS om zijn directeurschap uit te oefenen. De nieuwe taken gecombineerd met het feit dat Berkvens zeven jaar ervaring had opgedaan binnen de AMS maakten het een geschikt moment voor een machtsoverdracht.⁶⁸

2.3 De subsidieregeling

Begin jaren negentig was Dzsingisz Gabor staatssecretaris van Landbouw. Deze geboren Hongaar was na de Hongaarse Opstand in 1956 naar Nederland gevlucht en had politiek carrière gemaakt. Om de Hongaarse transitie een handje te helpen wilde hij een half miljoen gulden uit het landbouwbudget vrijmaken. Dit wonderlijke plan ging uiteindelijk niet door. Het voornemen van de staatssecretaris om de democratisering in Midden- en Oost-Europa te ondersteunen werd uiteindelijk wel beleid.⁶⁹

De vier grootste partijen zorgden ervoor dat de landen in Midden- en Oost-Europa hulp zouden krijgen bij hun transitie naar een volwaardige democratie. De behoefte om deze hulp te bieden leefde dus niet alleen in de PvdA. De fractievoorzitters van CDA, VVD, D66 en PvdA stuurden in maart 1990 een brief naar minister van Binnenlandse

---

⁶⁵ Archief AMS, map 1997/1998, *Concept jaarverslag 1997 Alfred Mozer Stichting*.

⁶⁶ Archief AMS, map AMS bestuur 2002, Brief van J.M. Wiersma aan de AMS betreft: aanbod AMS om taken EFDS op zich te nemen, 27 november 2002.

⁶⁷ Archief AMS, map AMS bestuur 2002, Notulen bestuursvergadering AMS, 29 november 2002.

⁶⁸ Idem.

⁶⁹ Archief AMS, Notitie 77.

Zaken Ien Dales (1931-1994).⁷⁰ Deze brief bevatte een verzoek tot financiële steun voor hun partijen bij het helpen ondersteunen van de ontwikkeling naar een fundamenteel democratisch systeem in Midden- en Oost-Europa. Na de val van de Muur wilden de partijen namelijk bijdragen aan het opzetten van meerpartijstelsels in het voormalig Oostblok.⁷¹ Het verzoek werd door de minister gehonoreerd en de ‘Subsidieregeling Algemene Vorming en Scholing Politiek Kader in Midden- en Oost-Europa’ was hiervan het resultaat.⁷²

Deze regeling was tijdelijk van opzet en liep tot het einde van het jaar 1990. De partijen gaven echter aan dat er nog veel werk te doen was en daarom werd de regeling verlengd. Anno 2011 loopt deze nog steeds. In 1994 trad het Maatschappelijk Transformatiefonds (MATRA) in werking. Dit fonds was een jaar eerder opgezet om een *civil society* van de grond te krijgen in de voormalig communistische landen.⁷³ Stichtingen van politieke partijen konden een bijdrage krijgen uit het MATRA Politieke Partijen Programma (MPPP).⁷⁴ De coördinatie van de subsidieregeling viel onder de verantwoordelijkheid van Binnenlandse Zaken, hoewel het geld afkomstig was van Buitenlandse Zaken. Tot 1994 was dit ministerie niet betrokken bij het werk van stichtingen die zich bezig hielden met democratiebevordering.

Het werk van de stichtingen die actief waren in Midden- en Oost-Europa werd tot 1994 vanuit het Programma Samenwerking Oost-Europa (PSO) gefinancierd. PSO viel vanaf 1994 onder Economische Zaken en behelsde economische hulpprojecten. In totaal was er driehonderd miljoen gulden (€136.134.01,=) op jaarbasis gemoeid met PSO en MATRA. Slechts een beperkt deel van de PSO-gelden werd gebruikt voor hulp aan politieke partijen en het democratisch bestel, in totaal was dit bedrag twee miljoen gulden (€ 910.000,=) per jaar.⁷⁵

---

⁷⁰ Archief PvdA IISG, map 2343, Brief aan de Minister van Binnenlandse Zaken van de partijvoorzitters van CDA, PvdA, VVD en D66, maart 1990.

⁷¹ S. Maathuis, *De export van democratie. De hulp van PvdA, VVD en Groenlinks aan politieke partijen in Midden- en Oost-Europa*, (Groningen 2001), niet-gepubliceerde doctoraalscriptie, 8.

⁷² Archief AMS, map 1993, ‘Subsidieregeling Algemene Vorming en Scholing Politiek Kader in Midden- en Oost-Europa 1993’, in: *Staatscourant* 34, 18 februari 1993, 14.

⁷³ *Staatscourant*, 19 juni 1990, 2.

⁷⁴ Ministerie van Buitenlandse Zaken, *MATRA gemoderniseerd*, (Den Haag, 2009), 9-10.

⁷⁵ Archief AMS, notitie van het bestuur AMS, 16 mei 1995.

De voorwaarde om de ‘Subsidieregeling Algemene Vorming en Scholing Politiek Kader in Midden- en Oost-Europa’ aan te spreken was dat het geld niet rechtstreeks naar de politieke partijen ging, maar naar een stichting. Deze constructie was gekozen om te voorkomen dat de indruk zou ontstaan dat Nederland, of Nederlandse politieke partijen, zich bemoeiden met de interne aangelegenheden van andere staten.⁷⁶ De stichting moest zich toeleggen op politieke scholings- en vormingsactiviteiten. De volgende activiteiten vielen hieronder: 1. het houden van politieke vormingscursussen, 2. het produceren van documentatiemateriaal voor instanties die voorlichting vroegen, 3. het opleiden van mensen die training gingen geven in de betreffende landen en 4. het maken van trainingsmateriaal voor de hiervoor genoemde trainingen.⁷⁷

In 1990 maakten de Alfred Mozer Stichting; de Eduardo Frei Stichting (EFS) van het CDA; de D.W. Dettmeijer Stichting van de VVD (haar taken werden vanaf 1992 overgenomen door het scholingsinstituut van de liberalen, de Haya van Someren Stichting.); het Internationaal Democratisch Initiatief (IDI) van D66; het Project Oost-Europa (POE) van GroenLinks gebruik van de subsidieregeling “Algemene Vorming en Scholing Politiek Kader in Midden- en Oost-Europa”.⁷⁸ De subsidiebijdrage was opgebouwd uit een basistoelage van vijftigduizend gulden (€ 22.689,=) plus een bedrag per Kamerzetel van fl. 10.333,33 (€ 4689,06).⁷⁹

De AMS probeerde al in een vroeg stadium invloed uit te oefenen op de inhoud van de subsidieregeling. De verdeelsleutel die het ministerie van Binnenlandse Zaken gebruikte kwam bijna geheel overeen met voorstel hiervoor van de bestuurssecretaris van de AMS en Internationaal Secretaris Jan Marinus Wiersma. In een vertrouwelijke brief aan de toenmalige minister van Binnenlandse Zaken en partijgenoot Ien Dales ontvouwde Wiersma zijn ideeën. De overeenkomsten zijn eenvoudig vast te stellen. Het enige verschil tussen het voorstel van Wiersma en de uiteindelijke subsidieregeling was het basisbedrag, de Internationaal Secretaris stelde honderdduizend gulden voor (€ 45378,=).⁸⁰ De AMS profiteerde door de verdeling van de gelden op basis van zetelaantal

---

⁷⁶ Maathuis, *Export*, 18-19.

⁷⁷ ‘Subsidieregeling Algemene Vorming en Scholing’, 2

⁷⁸ Maathuis, *Export*, 8.

⁷⁹ Archief AMS, map 1991, Notitie aan het algemeen bestuur van de Alfred Mozer Stichting, 25 april 1991.

⁸⁰ Archief PvdA IISG, map 2343 II, Brief van Internationaal Secretaris J.M. Wiersma aan minister van Binnenlandse Zaken Ien Dales, 28 maart 1990.

van het grote aantal zetels van de PvdA. De verdeling op basis van het aantal zetels was dus ook opgenomen in het voorstel Wiersma. Het handelen van de AMS ten aanzien van de subsidieregeling toonde zowel het strategisch opereren als het benutten van het netwerk, dat de stichting had binnen en buiten de PvdA.

De regeling zelf werd tot en met 1993 jaarlijks verlengd. De regeling uit 1990 stond de stichtingen toe te werken in Bulgarije, Oost-Duitsland, Hongarije, Joegoslavië, Polen en Tsjecho-Slowakije.⁸¹ In de loop der jaren werden landen toegevoegd, als eerste Roemenië in 1991. Estland, Letland, Litouwen, Albanië⁸² en Kroatië en Slovenië volgden het volgende jaar.⁸³ Een jaar later werd Kroatië geschrapt omdat dit land ten onrechte was opgenomen. Macedonië werd toegevoegd.⁸⁴ Daarnaast stelde de minister een maximum in van twintig procent dat besteed mocht worden aan overhead en organisatiekosten. Zo werd verzekerd dat het meeste geld benut werd om politieke partijen te ondersteunen en niet om de stichtingen van politieke partijen uit te bouwen.⁸⁵

Het systeem van jaarlijkse verlenging bracht onzekerheid met zich mee. Hierdoor was het moeilijk op de langere termijn te werken. Daarom trokken de stichtingen samen op om de minister aan te sporen de subsidieregeling voor langere tijd vast te stellen. Halverwege 1993 kwam de Minister van Binnenlandse Zaken tegemoet aan deze wens. Hierdoor ontstond er een stabielere basis voor hun activiteiten. Dales verlengde de subsidieregeling voor de periode van 1994 tot en met 1996.⁸⁶

Hoewel de regeling voor drie jaren vastgesteld werd, konden de subsidie-inkomsten per stichting gewijzigd worden als gevolg van de uitslag de parlementsverkiezingen. In 1994 waren er Tweede Kamerverkiezingen. De uitslag had tot

---

⁸¹ Archief PvdA IISG, map 2343 II, Subsidieregeling Ministerie van Binnenlandse Zaken Algemene Vorming en Scholing Politiek Kader in Midden- en Oost-Europa, 17 juli 1990.

⁸² Archief AMS, map correspondentie 1992, Brief van de minister van Binnenlandse Zaken aan de internationaal secretaris van de PvdA onderwerp Subsidieregeling Algemene Vorming en Scholing Midden- en Oost-Europa, 11 februari 1992.

⁸³ Archief AMS, map correspondentie 1992, Brief van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de AMS betreffende Subsidieregeling Algemene Vorming en Scholing Politiek Kader in Midden- en Oost-Europa, 24 maart 1992.

⁸⁴ Archief AMS, map correspondentie 1993, Brief van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Alfred Mozer Stichting, 20 augustus 1993.

⁸⁵ Archief AMS, map 1991, Verslag van de vergadering van het algemeen bestuur van de Alfred Mozer Stichting, 20 februari 1991.

⁸⁶ Archief AMS, map correspondentie 1993, Brief van de Minister van Binnenlandse Zaken aan de Alfred Mozer Stichting, 20 augustus 1993.

gevolg dat beide bedragen van de subsidieregeling iets terugliepen omdat meer partijen aanspraak maakten op de gelden. Dit bedrag was opgebouwd uit een basisbedrag van fl. 47.500,= (€ 21.555,=) en bedrag per zetel van fl. 9.533,= (€ 4319,=).⁸⁷

De subsidieregeling was niet alleen iets waar de gevestigde partijen gebruik van maakten. Veel partijen probeerden een bijdrage te leveren aan de transitie in Midden- en Oost-Europa. In 1995 maakten alle politieke partij uit de Tweede Kamer, behalve de Socialistische Partij (SP) en de Unie 55+, gebruik van de subsidieregeling. Deze partijen kregen allen een deel van de subsidie: PvdA fl. 400.233,= (€ 181.617,=), CDA fl. 371.633 (€ 168.640,=), VVD fl. 343.033,= (€ 155.652,=), D66 fl. 276.300 (€ 125.379,=), GroenLinks en het Algemeen Ouderen Verbond (AOV) fl. 95.167 (€ 43.185,=), De Centrum Democraten (CD) en de Reformatorische Politiek Federatie (RPF) fl. 76.100 (€ 34.533,=), de Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) en het Gereformeerd Politiek Verbond (GPV) fl. 66.567,= (€ 30.207,=).⁸⁸

Behalve over de duur van de subsidieregeling lieten de stichtingen zich ook niet onbetuigd over in welke landen gewerkt mocht worden. Over het algemeen wilden de stichtingen in meer landen aan de slag dan de regeling toestond. De geografische reikwijdte van de subsidieregeling werd daarop verruimd in 1994. Ook werden landen opgedeeld in twee groepen. In de eerste groep (A) mocht enkel met politieke partijen gewerkt worden. In deze landen was het partijenstelsel en de democratie zodanig ontwikkeld dat er goed met politieke partijen kon worden gewerkt. Landen waar dit nog niet het geval was vielen in groep (B), hier mocht ook met individuen en groepen mensen gewerkt worden. Groep A bestond uit: Albanië, Bulgarije, Estland, Hongarije, Kroatië, Letland, Litouwen, de Voormalige Joegoslavische Republiek Macedonië, Moldavië, Polen, Roemenië, Slovenië, Slowakije en Tsjechië. In Groep B zaten de volgende landen: Oekraïne, Rusland, de republiek Joegoslavië en Wit-Rusland. Aan de regeling was een inhoudelijke toetsing toegevoegd van het democratisch gehalte van de beoogde counterpart. Deze was toegevoegd omdat de partijen in de Tweede Kamer steun van de CD aan extreemrechts in Rusland vreesden.⁸⁹ Deze wijzigingen waren het gevolg van een

---

⁸⁷ Archief AMS, map 1995, Begroting AMS 1995.

⁸⁸ Archief AMS, map 1996, Ministerie van Binnenlandse Zaken, *Notitie positie en subsidiëring politieke partijen*, 16 april 1996, 12.

⁸⁹ Archief AMS, map 1994, Verslag vergadering bestuur Alfred Mozer Stichting, 31 augustus 1994.

motie van PvdA'er Maarten van Traa uit november 1993. Het Tweede Kamerlid hielp hiermee de AMS en de andere stichtingen hun plannen te verwezenlijken.⁹⁰ De inspanningen van het Kamerlid toonde de betrokkenheid van de PvdA-fractie bij het werk in Midden- en Oost-Europa. Daarnaast vormde het voorbeeld van het netwerk van de AMS, de stichting had krachtige sympathisanten.

In 1994 trad het eerste paarse kabinet aan. Dit had geen grote gevolgen voor de subsidieregeling. In 1996 werd zij voor een jaar verlengd, het jaar daarop voor twee. Inhoudelijk werd de regeling door VVD-minister Hans Dijkstal (1943-2010) licht bijgesteld. Ten eerste werd Albanië van groep A naar groep B verplaatst. Dit stelde stichtingen in staat projecten samen te doen met meer dan alleen politieke partijen. Ten tweede, een belangrijke wijziging, werd de subsidie twee keer per jaar verstrekt in plaats van één keer. Het totale subsidiebedrag werd niet verhoogd, maar toch zouden de stichtingen meer kunnen ontvangen. In de voorgaande jaren was het budget nooit volledig benut. Stichtingen bleken in het geheel geen aanvragen te doen of gebruikten minder dan het bedrag waar ze recht op hadden. Op 1 juli werd daarom het overgebleven subsidiegeld evenredig verdeeld onder de stichtingen die een nieuwe aanvraag hadden gedaan. Deze tweede verdeling van subsidiegelden werd eveneens op basis van het zetelaantal gedaan.⁹¹

Ministers van Binnenlandse Zaken Dijkstal en zijn voorganger Dales waren verantwoordelijk voor de subsidieregeling. Gezien het beleidsterrein zou het ministerie van Buitenlandse Zaken de meest logische beheerder zijn. Deze was echter alleen verantwoordelijk voor de financiering. In 1996 begon de vraag te spelen welk ministerie het beheer zou moeten hebben over de subsidieregeling. Zou het bij Binnenlandse Zaken blijven of zou het overgaan naar Buitenlandse Zaken? De AMS sprak in deze nog geen voorkeur uit. De stichting was niet ontevreden over de gang van zaken rond de subsidie. Het zou dan ook van weinig strategisch inzicht getuigen als zij zich uit zou spreken voor een der beide ministeries en vervolgens zou blijken dat deze keuze niet de juiste was. Dit zou kunnen resulteren in moeizame relatie met het beherend ministerie. De AMS zou

---

⁹⁰ Archief AMS, map 1993, Motie van het lid Van Traa c.s. voorgesteld 25 november 1993 bij Vaststelling van de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van hoofdstuk V (Ministerie van Buitenlandse Zaken) voor het jaar 1994.

⁹¹ Archief AMS, map 1997/1998, Brief van de minister van Binnenlandse Zaken, onderwerp: Wijziging subsidieregeling Politiek Kader Midden- en Oost-Europa, 13 november 1997.

voorlopig alleen aandringen op het vergroten van de financiële middelen, zo besliste het bestuur. Het feit dat meer landen bediend moesten worden, bracht hogere kosten mee. Daarnaast was het duurder om te opereren in de landen die als laatste aan de regeling toegevoegd waren.⁹²

In de loop van 1996 meende het bestuur van de AMS een machtsstrijd te zien tussen de twee ministeries. Het budget voor trainingen in Bosnië was daarvan een uitvloeisel. Na de Akkoorden van Dayton stelde Buitenlandse Zaken een budget beschikbaar voor scholing en training in Bosnië. De AMS kreeg fl. 33.000,= (€ 14.975,=) om trainingen te geven in Bosnië. Zonder dit budget had de stichting niet actief kunnen worden in Bosnië, omdat de subsidieregeling van Binnenlandse Zaken niet bestemd was voor Bosnië.⁹³ In 1997 werd Bosnië-Herzegovina toegevoegd aan de subsidieregeling. Het ministerie van Binnenlandse Zaken nam daarmee het ministerie van Buitenlandse Zaken de wind uit de zeilen en onderstreepte daarmee haar standpunt dat zij alles diende te beheren wat te maken had met partijfinanciering.⁹⁴

Het AMS-bestuur begon in te zien dat de AMS een kant moest kiezen. Daarbij was het niet verstandig om unilateraal op te treden. Daarom werd samen de stichtingen van GroenLinks, D66, CDA en VVD gesproken over welk ministerie het beste de subsidieregeling kon beheren. De voor- en nadelen van de ministeries werden afgewogen.⁹⁵ Het voordeel van het ministerie van Binnenlandse Zaken was dat zij de partijen hun eigen gang liet gaan bij de besteding van de middelen. Als de subsidieregeling bij Buitenlandse Zaken kwam te liggen, werd gevreesd voor een zwaardere beoordeling van projecten. De voordelen van werken met Buitenlandse Zaken waren het uitgebreide netwerk van het ministerie waarvan gebruik gemaakt kon worden en de positievere grondhouding van Buitenlandse Zaken dan Binnenlandse Zaken als het om Oost-Europa ging. Dit alles in acht nemend spraken de stichtingen zich uit voor het beheer van de subsidieregeling door het ministerie van Buitenlandse Zaken.⁹⁶

---

⁹² Archief AMS, map 1996, Verslag vergadering AMS-bestuur, 9 mei 1996.

⁹³ Archief AMS, map 1997/1998, Brief aan Cor de Vos penningmeester AMS betreft: inkomsten en uitgaven 1996, 25 februari 1997.

⁹⁴ Archief AMS, map 1997, Brief aan PvdA Tweede Kamerfractie t.a.v. Wim van Gelder, betreft: Subsidieregeling 'Algemene Vorming en Scholing Politiek Kader in Midden- en Oost-Europa'.

⁹⁵ Archief AMS, map 1996, Notulen bestuursvergadering, 19 november 1996.

⁹⁶ Archief AMS, map 1997, Verslag van de bijeenkomst van PvdA, Groen Links, D'66, CDA en VVD m.b.t. activiteiten in Oost-Europa, 20 februari 1997.

In 2000 was de kogel door de kerk. Het beheer van de subsidieregeling kwam geheel bij het ministerie van Buitenlandse Zaken te liggen. De nieuwe beheerder paste de regeling in samenspraak met de stichtingen van de PvdA, D66, VVD, GroenLinks en CDA op de volgende punten: Armenië, Azerbeidzjan en Georgië werden toegevoegd aan de B-lijst. De wens van de stichtingen om het subsidiebedrag te verhogen werd niet direct vervuld. Wel ging het MPPP structureel deel uit maken van het MATRA-programma. Binnen dit programma kon met gelden geschoven worden waar het MPPP van kon profiteren.⁹⁷ Het belangrijkste van deze wijziging was dat de subsidiestroom verzekerd zou zijn zolang het MATRA-programma zou bestaan. Dit programma zou zolang blijven bestaan tot alle landen in Midden- en Oost-Europa tot de EU waren toegetreden.⁹⁸

Na 2000 veranderde niet veel meer aan de subsidieregeling. Eerst werd de reikwijdte verruimd en daarna werd de looptijd aangepast. Vanaf mei 2004 grensde een groot aantal nieuwe landen aan de EU. Het Nederlands buitenlands beleid werd hierop aangepast. Buitenlandse Zaken kwam met eigen definities voor de EU-begrippen ‘Buitengebieden’ en ‘*Wider Europe*’ voor het MATRA-programma.⁹⁹ Per 1 juli 2004 mochten de AMS en de andere Nederlandse stichtingen die zich bezighielden met scholing op basis van de gewijzigde MATRA-regeling actief worden in Marokko en Jordanië.¹⁰⁰ Landen die zich niet in transitie naar een democratisch systeem bevonden, zoals destijds de landen in Midden- en Oost-Europa, maar wel door de uitbreiding van de EU en haar nieuwe buitenlandbeleid genaamd *Wider Europe* ‘dichterbij’ waren gekomen. De centrale doelstelling van het MATRA-nabuurshapsbeleid was: “Harmonisatie van de voor de overheden in de ten (zuid-)oosten en zuiden van de EU gelegen buurlanden geldende normen met de Europese normen voor democratie en de rechtsstaat. Als resultaat wordt in de relatie met de geselecteerde buurlanden gestreefd naar samenwerking met het oog op capaciteitsopbouw van instituties die behoren tot het

⁹⁷ Archief AMS, map 1999/2000, Verslag van het overleg met onderwerp Overdracht van de subsidieregeling ‘Algemene Vorming en Scholing Politiek Kader in Midden- en Oost-Europa van Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) naar het Ministerie van Buitenlandse Zaken (BZ) en de gevolgen daarvan voor de subsidieregeling in 2000, 11 januari 2000.

⁹⁸ Archief AMS, map 1999/2000, Brief aan het bestuur van de AMS, 2 februari 2000.

⁹⁹ Archief AMS, map AMS bestuur 2003, Notulen bestuursvergadering, 24 november 2003.

¹⁰⁰ Archief AMS, map AMS bestuur 2004, Brief aan het bestuur van de PvdA betreft: verder uitwerking verzoek AMS, 1 november 2004.

democratische bestel. Alleen landen met een redelijk transformatie-perspectief komen in aanmerking.”¹⁰¹

De tweede wijziging van het MPPP stamde uit 2007. De loop van de regeling werd gelijkgeschakeld met de zittingsduur van de Tweede Kamer. Het rapport *MATRA Politieke Partijen Programma (MPPP) 2000-2005* van André Krouwel bevatte dit advies. Door deze wijziging liep het programma voor maximaal vier jaar in plaats van een jaar. Per jaar was er twee miljoen euro beschikbaar. Dit was opgedeeld in een basisbedrag van € 82.000,= en een bedrag per zetel van € 12.619,47.¹⁰² De stichtingen die subsidie ontvingen van het ministerie moesten minimaal een maal per jaar verantwoording afleggen aan het ministerie in een bijeenkomst waar alle stichtingen aanwezig waren. Op deze bijeenkomst konden dan ook ervaringen uitgewisseld worden. Daarnaast moesten de stichtingen jaarlijks een inhoudelijke en een financiële verantwoording samen met een accountantsverklaring geven aan het ministerie. Voor 1 december moesten de jaarplannen van het aanstaande jaar samen met de meerjarige begroting voorgelegd worden aan het ministerie.¹⁰³

De AMS was content met de wijzigingen van het subsidiestelsel. De stichting had in het verleden meermaals aan het ministerie laten weten dat het vastleggen van de subsidie voor een langere termijn dan een jaar haar zou helpen bij het uitvoeren van haar activiteiten. De meerjarige zekerheid van de inkomsten betekende dat de AMS zich voor langer dan een jaar kon committeren. Snel kwam echter de realisatie dat het opstellen van een meerjarenplan niet eenvoudig was. Ondanks deze nieuwe verplichting, waren de voordelen van de nieuwe regeling groter dan de nadelen.¹⁰⁴

2.4 Conclusie

De val van de Muur had de behoefte aan PvdA-stichting voor Oost-Europa sterk vergroot. De voorbereidingen waren enkele maanden voor de val van de Muur gestart.

---

¹⁰¹ Archief AMS, map AMS bestuur 2004, Notitie aan het db van de PvdA betreft: voorstel wijziging statuten, 7 oktober 2004.

¹⁰² Archief AMS, map AMS bestuur 2007, Brief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken aan de AMS betreft: MPPP-bedrag per zetel, 8 november 2007.

¹⁰³ Archief AMS, map AMS bestuur 2007, Handleiding Matra Politieke Partijen Programma, 11 oktober 2007.

¹⁰⁴ Archief AMS, map AMS bestuur 2007, Notulen bestuursvergadering AMS, 27 november 2007.

Het idee voor een stichting was in 1982 al geopperd. Behalve voor de versnelling van het proces van totstandkoming zorgde de val van de Muur ook voor eenheid binnen de partij. De oprichting van de stichting ging niet gepaard met heftige discussies tussen voor- en tegenstanders. De enige zorg die over de stichting bestond was dat de belangstelling voor Midden- en Oost-Europa niet ten koste mocht gaan van de aandacht voor ontwikkelingslanden.

De AMS had in haar beginjaren hulp van een voornamelijk PvdA-leden. Twee exponenten hiervan worden Maarten van Traa en Jan Marinus Wiersma. Met name het netwerk van Internationaal Wiersma was uiterst nuttig. Zijn netwerk hielp bij was van grote waarde bijvoorbeeld bij de minister van Binnenlandse Zaken. Van Traa diende een motie in die de subsidieregeling naar de wens van de AMS en de andere stichtingen bijstelden. Zij werden in staat gesteld in meer landen actief te worden. Dit netwerk en de eigen assertiviteit stelden de AMS in staat zich als een krachtvolle organisatie te presenteren, ondanks dat zij nog maar kort bestond.

Minister Dales van Binnenlandse Zaken riep een subsidieregeling in het leven dat anno 2011 nog steeds bestaat. Deze regeling voorzag de AMS van het leeuwendeel van haar inkomsten. De regeling bleef niet onveranderd door de jaren heen. Het budget en de landen waar gewerkt mocht worden namen toe. In 2000 nam het ministerie van Buitenlandse Zaken het beheer van de regeling over van het ministerie van Binnenlandse Zaken. De AMS probeerde samen met andere stichtingen van Nederlandse partijen meermaals het beherend ministerie over te halen de regeling aan te passen. Deze gevraagde aanpassingen waren gericht op het aantal landen waar gewerkt kon worden en het beschikbare budget. Hoewel het meestal enige tijd duurde voordat het ministerie van Binnenlandse Zaken haar beleid aanpaste aan de verzoeken van de stichtingen, gebeurde het wel. Om in nieuwe landen actief te kunnen worden was dit eigenlijk noodzakelijk. In principe waren de stichtingen vrij om actief te worden waar ze wilden. De subsidie die ze van de overheid ontvingen mochten ze echter alleen gebruiken in de landen die opgenomen waren in de regeling. Aangezien de subsidie de grootste bron van inkomsten was voor de stichtingen, bepaalde het ministerie feitelijk waar zij actief konden zijn.

Hoofdstuk 3 Aan de slag: 1990 tot en met 2002

In dit hoofdstuk komen de eerste twaalf jaar van de Alfred Mozer Stichting aan bod. Als eerste worden de activiteiten behandeld waarmee de AMS meteen na haar oprichting begon. Vervolgens worden de inkomsten van de AMS behandeld. De ontwikkeling van de inkomsten en de inspanningen die de stichting verricht om de inkomsten op peil te houden of te vergroten worden beschreven. Daarna worden de activiteiten behandeld in de gehele periode van 1992 tot en met 2002. Het beleid, de werkwijze, de landen waar zij actief was en de activiteiten die zij in binnen en buitenland ontplooiden komen hierbij aan bod. Aansluitend wordt de samenwerking met andere Europese stichtingen uitgelicht. Ten slotte wordt stilgestaan bij de relatie met de PvdA. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie.

3.1 Het prille begin

De AMS ving met de nodige energie haar taken aan en probeerde meteen bij te dragen waar ze kon. In de eerste weken van haar bestaan hield de AMS zich met drie zaken bezig. Ten eerste contact leggen tussen partijafdelingen in Nederland en afdelingen in Oost-Europa. Ten tweede het geven van materiële steun aan sociaaldemocratische partijen en verwante groeperingen in Oost-Europa. De stichting trachtte samen met andere West-Europese sociaaldemocratische partijen te voorzien in de behoeftes van deze partijen. In dit kader werd er onder meer een drukpers aan Poolse sociaaldemocraten gegeven en kregen de geloofsgenoten in Tsjecho-Slowakije een pc. Ten derde spande de stichting zich in voor voorlichting en debat over Oost-Europa in Nederland en in de PvdA. Hiertoe werden rapporten over de Duits-Duitse kwestie en over de economische relatie tussen landen in Oost- en West-Europa geschreven.¹⁰⁵

Er ontstond snel veel belangstelling voor het werk van de AMS in Nederland. In sommige gevallen leidde deze belangstelling tot concrete bijdragen. Zo waren er mensen die naar Oost-Europa gingen en informatie verzamelde over de politieke situatie en de

---

¹⁰⁵ Archief AMS, map 1990, Notitie Jan Marinus Wiersma en Berend Jan van den Boomen aan het partijbestuur nr. 77 1989/1990, 12 maart 1990.

staat van de sociaaldemocratie in een specifiek land. Anderen waren bereid kosteloos materiaal van de AMS te vertalen.¹⁰⁶

Deze start was vliegend te noemen, om dit vol te houden had de AMS geld nodig. De eerste uitgaven werden gedaan uit het Fonds Internationale Solidariteit van de PvdA. De tijdelijk coördinator Berend Jan van den Boomen en Internationaal Secretaris Jan Marinus Wiersma verwachtten in maart 1990 dat de AMS binnen afzienbare tijd over eigen middelen ging beschikken. Er waren al een aantal spontane giften binnengekomen. Deze waren echter klein en stelden de AMS niet in staat haar werk dat ze tot dan toe gedaan had voort te zetten. Van den Boomen en Wiersma waren goed ingevoerd en wisten dat de mogelijkheid bestond dat initiatieven zoals die van de AMS overheidsfinanciering zouden krijgen voor scholingswerk in Midden- en Oost-Europa.¹⁰⁷ In juni 1990 trad de betreffende subsidieregeling in werking.

3.2 De inkomsten van de AMS

In de periode 1990 tot en met 2002 was de AMS voor het overgrote deel van haar inkomsten afhankelijk van de ‘Subsidieregeling Algemene Vorming en Scholing Politiek Kader in Midden- en Oost-Europa’. Naast deze inkomsten kreeg de AMS jaarlijks een bijdrage van de PvdA en ontving zij giften. Over de gehele periode waren beide samen goed voor een bedrag van rond de tienduizend euro per jaar. In 1993 ontving zij eenmalig subsidie van ongeveer twintigduizend euro van de Europese Commissie voor een project.¹⁰⁸ Hoewel de AMS vaker voor deze gelden in aanmerking wilde komen, kreeg zij deze niet meer.

Van 1990 tot en met 1994 ontving de AMS gemiddeld € 250.000,= op jaarbasis van de Nederlandse overheid voor haar activiteiten in Midden- en Oost-Europa. Bij de verkiezingen van 3 mei 1994 verloor de PvdA elf zetels. In de vier jaar die volgden ontving de AMS gemiddeld € 190.000,= op jaarbasis. De AMS was genoodzaakt te reorganiseren. De AMS huurde minder derden in en nam afscheid van haar

---

¹⁰⁶ Archief AMS, Notitie 77.

¹⁰⁷ Idem.

¹⁰⁸ Archief AMS, map 1994, Morret Ernst en Young, *Rapport aan het bestuur van de Stichting Alfred Mozer inzake de jaarrekening 1994*, 6.

organisatiemedewerker. De partij sprong bij door korting te geven op de huisvesting. De verkiezingen van 1998 verliepen een stuk positiever voor de PvdA. De winst bedroeg acht zetels. De inkomsten van de AMS lagen van 1998 tot en met 2000 hierdoor jaarlijks rond de € 250.000,=. In 2001 werd het totale subsidiebedrag verhoogd. De AMS ontving daardoor € 345.000,= tot aan de verkiezingen van 2002. Hiermee werd zowel de organisatie als het aantal projecten uitgebreid.

3.3 De Activiteiten van de AMS

De AMS hield zich de eerste twaalf jaar van haar bestaan vooral bezig met trainingen in Midden- en Oost-Europa. Kennisverspreiding in de PvdA en in Nederland over dit gebied was in de beginjaren ook een belangrijke taak. Het beleid, de werkwijze en de andere zaken die hierbij een rol speelden komen in deze paragraaf aan de orde. Na de paragraaf over beleid komt de status van de sociaaldemocratie in het gebied waar de AMS aan de slag ging aan bod.

3.3.1 Beleid

De AMS had zich met veel energie op haar activiteiten gestort. Zowel het trainingswerk als het beheren van de organisatie brachten uitdagingen met zich mee. Voor het opzetten van de organisatie kon de AMS terugvallen op de ervaring in het algemeen bestuur. Dit verhinderde niet dat voor veel uitdagingen waar de AMS zich mee geconfronteerd zag, gold dat het aangaan hiervan een kwestie van vallen en opstaan was. In de beginjaren ontbrak dan ook gedetailleerd beleid. De AMS kreeg verzoeken van trainingen en ging daar op in als het voorstel goed was, de subsidieregeling dat toestond en er geld voor was. Het enige concrete voornemen in 1990 van de Alfred Mozer Stichting was de naamsbekendheid in binnen- en buitenland vergroten. Gezien de toename van trainingsaanvragen en interesse vanuit Nederland leek dit geslaagd.¹⁰⁹

De AMS ging zonder uitgebreid beleidsplan de eerste vier jaar van haar bestaan door. De opgedane ervaring en de bestending van de organisatie maakten ruimte vrij

---

¹⁰⁹ Archief AMS, map 1991, Jaarverslag Alfred Mozer Stichting 1991

voor een uitgebreider beleidsplan. Het bestuur wilde in 1994 weten of de werkwijze van de AMS effectief was. Dit vraagstuk zou later vaak terugkeren. Een rapport van een stagiair uit november 1994 hierover kon niet aangeven of het werk effectief was. De belangrijkste aanbeveling was dat de stichting met concretere doelstellingen moest gaan werken. Op basis daarvan kon dan nagegaan worden of het werk effectief was.¹¹⁰ De AMS was zich er van bewust dat zij maar beperkt bij kon dragen aan het presteren van de counterpart. Zij kon dus nuttig werk verrichten, terwijl de counterpart electoraal kon mislukken. De methode om effectiviteit te berekenen was in juni 1997 nog niet gevonden.¹¹¹

Naast de effectiviteit werd ook de partnerkeuze tegen het licht gehouden. De AMS was het contact met ex-communistische partijen uit de weg gegaan. Daarbij waren de politieke kansen van originele sociaaldemocratische partijen overschat en die van de ex-communisten onderschat. Daarnaast moest worden vastgesteld door de AMS dat sommige ex-communistische partijen zich goed gedroegen, zij voerden hervormingen door of steunden deze. De lijn van de AMS veranderde door dit inzicht niet radicaal, de voorkeur bleef bij traditionele sociaaldemocraten. Wel stond de stichting meer open voor hervormingsgezinde postcommunisten, bilateraal of via het *European Forum*.¹¹² De AMS bleef zich evenwel terughoudender opstellen dan de Franse *Fondation Jean Jaurès*, het *Dr. Karl Renner Instituut* en de FES. Ieder contact moest afzonderlijk beoordeeld worden.¹¹³

Behalve over de partnerkeuze werd ook voor andere aspecten van het werk van de AMS beleid gemaakt. Voor 1996 werden door het bestuur vier speerpunten geformuleerd. Ten eerste moest de AMS actief blijven in breed spectrum van landen. De AMS bediende alle landen die opgenomen waren in de subsidieregeling en af en toe landen die dat (nog) niet waren. Daarbij werd ingezet op train-trainersprogramma's (trainers lokaal opleiden) en thematische conferenties in Midden-Europa. In Oost-Europa, waar de transitie naar een volwaardige democratie meer tijd nam, organiseerde AMS activiteiten aangepast aan de staat van de democratische ontwikkeling zoals

---

¹¹⁰ Archief AMS, map 1994, M. Kranenburg, *Is het werk van de AMS effectief?*, november 1994.

¹¹¹ Archief AMS, map 1997/1998, Notulen Bestuursvergadering AMS, 17 juni 1997.

¹¹² Archief AMS, map 1993, Notitie Post communist parties in Eastern Europe, 13 december 1993.

¹¹³ Archief AMS, map 1994, Notulen vergadering Algemeen Bestuur AMS, 9 februari 1994.

scholingsprogramma's gericht op partijopbouw, communicatie met de kiezers en verdere politieke basisvaardigheden en -behoeften. Ten tweede wilde de AMS bij de training in Oost-Europa zo veel mogelijk Midden-Europese trainers gaan gebruiken. Het kleinere cultuurverschil, de gedeelde geschiedenis van leven in communistische regimes tussen trainers en deelnemers moest leiden tot betere trainingen en uiteindelijk overbodigheid van de AMS. Ten derde moesten meer vrouwen en jongeren betrokken worden bij trainingen. Jongeren werden geacht meer open te staan voor nieuwe politieke benaderingen. Bovendien was de gedachte dat door jongeren te trainen, de kennis verzekerd was voor de toekomst. Vrouwen werden uit moderniseringsoogpunt betrokken bij de training. Partijen moesten een afspiegeling van de maatschappij vormen. Ten vierde moest binnen het kader van de subsidieregeling naast politieke partijen ook met maatschappelijke organisaties worden samengewerkt.¹¹⁴

In 1996 werd eveneens door het bestuur besloten de samenwerking met het *European Forum* te intensiveren en meer in te zetten op Oost- dan op Midden-Europa. De AMS was reeds de motor bij een aantal projecten van het EFDS. Het bestuur wilde per project meer besteden via het *European Forum*. Mede omdat dit kader het belang dat de AMS hechtte aan nauwe samenwerking met zusterinstituten onderstreepte. Behalve een verschuiving in de richting van meer een meer multilaterale aanpak was er ook een geografische verschuiving. Oost-Europa verdiende meer aandacht dan Midden-Europa vanwege de achterblijvende transitie. De AMS zette in op twee gebieden. Ten eerste de gebieden van waaruit een vraag kwam voor training, met name de landen in voormalig Joegoslavië en de Baltische Staten. Ten tweede gebieden waar het gebrek aan democratische ontwikkelingen trainingen 'noodzakelijk' maakten, Bulgarije, Slowakije, Wit-Rusland en Moldavië.¹¹⁵

Het besluit uit 1996 om verder oostwaarts te trekken veranderde het beleid van de AMS voorgoed. De contacten in Midden-Europa werden overgedragen aan het Internationaal Secretariaat van de PvdA. Actief blijven in Rusland was een twistpunt bij de vergrote nadruk op Oost-Europa. Aan de ene kant werd betoogd dat de inspanningen daar '*minder dan een druppel op een gloeiende plaat*' waren. Aan de andere kant leefde

---

¹¹⁴ Archief AMS, map 1996, Concept beleidsplein 1997.

¹¹⁵ Archief AMS, Concept beleidsplein 1997.

de overtuiging dat de AMS daar actief zou moeten blijven, ondanks de moeilijke omstandigheden. De reden hiervoor was dat geen enkel ander instituut daar actief was.¹¹⁶ De AMS was de enige Nederlandse stichting die haar activiteiten richting het oosten wilde uitbreiden, de andere stichtingen vonden dit een slecht idee en bleven vooral actief in Midden-Europa. Het hoofd van het MATRA-programma liet weten dat het ministerie van Buitenlandse Zaken een voorkeur had voor concentratie op de meer oostwaarts gelegen landen. Later noemde het hoofd de houding van AMS moedig.¹¹⁷

Het voornemen uit 1996 werd versterkt vanaf 2000. Het AMS-bestuur stelde een quotum in. Slechts twintig procent van het budget mocht nog maar worden besteed aan projecten in Polen, Hongarije, Tsjechië, Estland en Slovenië. In 1999 bedroeg dit nog vijftig procent. De resterende tachtig procent moest besteed worden aan projecten in Zuidoost- en Oost-Europa.¹¹⁸

Op hetzelfde moment speelden er op een ander gebied de nodige ontwikkelingen. De AMS werkte tot grote tevredenheid samen met Europese zusterinstituten, zowel uit West- als uit Midden-Europa. Voorbeeld hiervan was dat er in 1999 in samenwerking met een Poolse partij een training werd gegeven aan een Wit-Russische partner.¹¹⁹ De samenwerking op nationaal gebied liep echter wel terug als gevolg van meer mogelijkheden tot samenwerken met zusterpartijen in Midden en Oost-Europa. Als politieke landschappen meer ontwikkeld waren en meer leken op de Westerse, dan was er minder ruimte voor samenwerking met Nederlandse politieke partijen. Bij de AMS was er aan de ene kant teleurstelling hierover omdat er vaak nuttig en prettig was samengewerkt met de Nederlandse stichtingen. Aan de andere kant zag de stichting het als een positieve ontwikkeling. Het was een teken van het volwassen worden van de democratie.¹²⁰

Door de opgedane ervaring veranderde de opstelling van de AMS. De stichting wist wat ze kon en wat ze niet kon. In 2000 werd duidelijk dat vanaf 2001 de mogelijkheid zou bestaan om actief te worden in Turkije. De AMS was dit echter niet van

---

¹¹⁶ Archief AMS, map 1996, Notulen bestuursvergadering AMS, 19 november 1996.

¹¹⁷ Archief AMS, map 1996, Verslag overleg Oost-Europa stichtingen op het ministerie van Buitenlandse Zaken.

¹¹⁸ Archief AMS, map 1999/2000, Beleidsplan 1999-2000, 1-2.

¹¹⁹ Archief AMS, Beleidsplan 1999-2000, 1-2.

¹²⁰ Archief AMS, map 1999/2000, Jaarverslag Alfred Mozer Stichting 1999.

plan. Het beschikte niet over expertise over dit land. Bovendien was de politieke situatie in Turkije beduidend anders dan Midden- en Oost-Europa. Het traditionele doel van de AMS; het ondersteunen van de democratie door middel van het helpen opbouwen van (sociaal)democratische partijen, zou in Turkije in een totaal ander licht komen te staan. Turkije had een lange traditie van politieke partijen, hiervoor was geen inspanning van de AMS nodig. Met het aanbieden van trainingen, zou het beeld kunnen ontstaan van Nederlands paternalisme. Een extra stap richting Turkije zou tot een grote versplintering van het werk leiden en een te grote druk leggen op de financiële middelen van de stichting.¹²¹

De keuze voor partners bleek in 2000 nog altijd een lastig punt. De AMS had in de praktijk een voorkeur voor “*‘authentieke’ sociaaldemocratische partijen, klein en zuiver zagezegd.*” Tegenover hervormde communisten stelde ze zich vaak terughoudend op. De zuiverheid was meer een criterium dan de aanwezigheid in het parlement of de politieke invloed. Het bestuur zou dit graag anders zien en de keuzes van de partners niet baseren op het verleden maar op het heden. Hiervoor waren twee redenen. Ten eerste waren sommige ex-communistische partijen omgevormd tot legitieme politieke partijen. Ten tweede sneuvelden de kleinere politieke partijen met wie de AMS samenwerkte nogal eens. Om deze handelwijze om te buigen werd een aantal voorwaarden geformuleerd op basis waarvan contacten konden worden opgezet: 1. een partner moest tenminste progressief zijn (en bij voorkeur sociaaldemocratisch). 2. Er moest een effectiviteitcontrole op langere termijn zijn, bijvoorbeeld na een of twee verkiezingen. Een partij moest aanwijsbaar invloed hebben op de politiek, bijvoorbeeld door vertegenwoordiging in het parlement. 3. Een partner moest Europees gericht zijn. 4. De partijfinanciering moest transparant en ‘zuiver’ zijn. 5. De partij moest beschikken over organisatorische kracht. 6. Er moest een dialoog mogelijk zijn over gevoelige thema’s zoals racisme en minderheden.¹²² De toets of een partner voorheen communistisch was, werd minder belangrijk.¹²³

Deze voorwaarden bleken niet voldoende voor de AMS om tot bevredigende samenwerking te komen, daarom werden zij voor het jaar 2001 aangevuld. *Good*

---

¹²¹ Archief AMS, map AMS beleid 2001, Beleidsplan AMS 2001.

¹²² Archief AMS, Beleidsplan 2001.

¹²³ Idem

governance en anticorruptie waren twee nieuwe speerpunten in de samenwerking met partijen in Midden- en Oost-Europa. Zodra partners deel gingen nemen aan regeringen, bleken ze niet altijd even ethisch te operen. Sommige partijen met wie de AMS had samengewerkt, maakten zich schuldig aan vriendjespolitiek, corruptie en machtsmisbruik, zodra ze in de regering kwamen. Ze luisterden niet voldoende naar de burger en waren daarbij ook door de AMS niet bij te sturen. Kortom daar lag een taak voor de AMS. Bij trainingen moest ook aandacht besteed worden aan goed bestuur.¹²⁴

3.3.2 De sociaaldemocratie en Midden- en Oost-Europa

Het was niet alleen engagement¹²⁵ dat de AMS dreef bij haar werk in 1990. Bij de West-Europese sociaaldemocraten leefde de angst dat centrumrechtse politieke partijen het politieke landschap in Midden- en Oost-Europa gingen beheersen. Begin 1990 schreef de leider van de socialistische fractie van het Europees Parlement PvdA-leider Wim Kok (1938) dat een gezamenlijke inspanning van de Europese sociaaldemocratische partijen noodzakelijk was om dit te voorkomen. Centrumrechtse partijen uit het Europees parlementen wilden een budget van de Europese Gemeenschap om 'goedgekeurde' partijen te steunen in Midden- en Oost-Europa. De socialisten uit het Europees Parlement zagen hier geen heil in. Zij vreesden echter het verwijt van de centrumrechtse partijen dat de socialistische fractie het democratiseringsproces zou ondermijnen.¹²⁶

Hierop werd het besluit genomen om de geloofsgenoten met eigen middelen te steunen. Op een bijeenkomst van de socialistische fractie in Berlijn werd besloten om een aantal initiatieven te nemen om de sociaaldemocratische partijen in het voormalige Oostblok te steunen. Bij deze initiatieven hoorden onder meer de volgende: financiële steun aan de Oost-Duitse sociaaldemocraten en het opzetten van een verkiezingsfonds waarin leden een bijdrage konden doen, deze werd dan verdubbeld door de fractie van de sociaaldemocraten in het Europees Parlement. De bijdragen uit dit fonds werden ingezet

---

¹²⁴ Archief AMS, map 1999/2000, Discussiestuk t.b.v. bestuursvergadering, 18 september 2000.

¹²⁵ Vraaggesprek J.M. Wiersma.

¹²⁶ Archief PvdA IISG, map 2566, Brief van de leider van de socialistische fractie Europees Parlement, 13 februari 1990.

om zusterpartijen te steunen. Deze activiteiten moesten leiden tot een sterkere positie van de sociaaldemocratie in Midden- en Oost-Europa.¹²⁷

Bij alle inspanningen van West-Europese sociaaldemocraten moesten zij rekening houden met de geschiedenis. Hun uitgangspositie was niet ideaal. De negatieve connotatie van socialistisch of aanverwante termen was groot en wekte het nodige wantrouwen. Voor de AMS was de taak uit te leggen dat het socialisme zoals dat gekend was in Midden- en Oost-Europa iets volslagen anders was dan de West-Europese sociaaldemocratie. Hierbij hielp het niet dat bepaalde partijen uit West-Europa 'socialistisch' in hun naam hadden.¹²⁸

3.3.3 Werkwijze

De AMS had vol overtuiging aangestuurd op hulp aan politieke partijen in Midden- en Oost-Europa. De subsidieregeling was 19 juni 1990 van kracht geworden en deze stelde de AMS in staat scholingswerk te gaan doen. Hier deed zich echter een probleem voor. De organisatie had geen ervaring met het geven van scholing en training aan politieke partijen in transitielanden. Dit was niet verwonderlijk, aangezien transitie van dictatuur naar democratie geen alledaagse processen zijn. Bovendien was de situatie in Midden- en Oost-Europa anders dan in Spanje, Portugal en Griekenland. Kortom de AMS zag zich geconfronteerd met een unieke uitdaging. Het aangaan hiervan was een hele opgave gezien de beperkte staf en dit had dan ook tot gevolg dat niet alle activiteiten even goed uit de verf kwamen. Dit leidde onder meer tot versnippering van activiteiten.¹²⁹

Aanvankelijk wilden de partijen in Midden- en Oost-Europa vooral campagnetraining. Bij de PvdA was kennis over campagnes. Hoe dit overgebracht moest worden, was echter de vraag. De PvdA had een eigen scholingsinstituut, zoals de meeste politieke partijen. Dit instituut had echter de taak PvdA-leden te scholen in de Nederlandse politieke situatie en kon daarmee de AMS gedeeltelijk bijstaan.¹³⁰ De trainingmethode was hierdoor deels voorhanden, het materiaal was er nog niet. Het

---

¹²⁷ Archief PvdA IISG, Brief.

¹²⁸ Vraaggesprek J.M. Wiersma.

¹²⁹ Archief AMS, Jaarverslag 1990, 2-12.

¹³⁰ Vraaggesprek B.J. v/d Boomen.

gevolg hiervan was dat het geven van de eerste trainingen werd gekenmerkt door een praktijk van vallen en opstaan. Om dit te ondervangen werd bureau de Beuk benaderd. De toenmalige directeur Berend Jan van den Boomen was als trainer werkzaam geweest voor dit bureau en kreeg het zover belangeloos zijn diensten beschikbaar te stellen aan de AMS. De Beuk had kennis en ervaring met het trainen van politici. Hiermee kon het gebrek aan ervaring bij de AMS op het gebied van trainen opgevangen worden.¹³¹

De trainingsmethodes van de AMS waren gebaseerd op de aanpak van stichting de Beuk en die van het scholingsinstituut van de PvdA. Deze werden gekenmerkt door veel participatie van de cursisten. Dit aspect werd zeer gewaardeerd door de cursisten, en geprefereerd boven de meer klassieke scholingsmethoden van de zusterinstituten van de AMS. Het uitgangspunt van de AMS was vanaf het begin zichzelf overbodig maken en daarvoor was kennisoverdracht noodzakelijk.¹³²

De trainingsfilosofie van de AMS had drie uitgangspunten. Ten eerste was er veel aandacht voor succesvol leren, dat is het versterken van sterke punten in plaats van het concentreren op zwakke en zelfwerkzaamheid in plaats passief informatie verkrijgen (bijwoningen van lezingen). Ten tweede poogde de AMS een methode over te dragen die partners in staat stelde binnen de eigen lokale omstandigheden en met de daarvoor beschikbare middelen zelf antwoorden en oplossingen te kunnen ontwikkelen voor kwesties waarmee de partner kampte. Heel bewust werd vermeden kant-en-klare oplossingen en benaderingen van de PvdA over te brengen. Ten derde werden de trainingen bij voorkeur gegeven aan jongeren.¹³³

Het werken met stichting de Beuk had de AMS in de beginjaren veel gebracht. Het bureau bracht expertise over het geven van trainingen met zich mee en stelde daarmee de jonge organisatie in staat meteen vanaf het begin trainingen te verzorgen. Tot 1997 werkte de AMS vaak met trainers van buiten de PvdA. Het nadeel hiervan was dat de AMS niet aan kennisopbouw deed, noch in mensen noch in materiaal. In 1997 werden twaalf PvdA-leden volgens de AMS-leer geschoold. Zo ontstond een eigen trainerspool. Door deze opzet bleef het meeste materiaal in handen van de AMS.¹³⁴

---

¹³¹ Vraaggesprek B.J. v/d Boomen.

¹³² Idem.

¹³³ Archief AMS, map 1999/2000, Notitie mogelijkheden voor een trainershandboek, april 1999.

¹³⁴ Archief AMS, Notitie trainershandboek.

Hierdoor kreeg de AMS de kans kennis en ervaring die door trainers in de loop der jaren was opgedaan vast te houden. Samen met evaluaties van opgezette trainingen vormden zij de basis van een trainershandboek.¹³⁵ Het boek moest drie doelen dienen: ten eerste een omschrijving zijn van hoe een training het beste opgezet kon worden. Ten tweede zou het een middel zijn om de ervaring van de AMS te delen met Nederlandse en Europese partners. Ten derde zou het boek verkocht kunnen worden. De vraag die bij het laatste punt rees, was of er wel een markt voor zou zijn. Ten slotte zou het boek kunnen dienen als leidraad voor het bureau voor het opzetten van nieuwe trainingen. Hierbij zouden alle achtergronden van de partij en het land waaruit zij afkomstig is nagegaan moeten worden. Vervolgens kon deze kennis gecombineerd worden met een trainingsprogramma dat daar het beste bij aansluit.¹³⁶ Het boek verscheen uiteindelijk op 14 november 2000.¹³⁷

In 1998 introduceerde de AMS een nieuwe aanpak: politieke adviseurs. In plaats van kennisoverdracht organiseren op basis van trainingen werd een adviseur betrokken bij alle mogelijke campagnebesluiten. De methode werd gebruikt waar de democratische ontwikkeling nog niet zo ver was. Het was niet zo zeer een stap terug, als wel een geheel andere benadering. De betrokken partijen waren zeer te spreken over deze aanpak. De reden hiervoor lag in het feit dat de aanpak voor snelle resultaten zorgde. De AMS was echter niet onverdeeld positief. Zij streefde ernaar zichzelf overbodig te maken en daarvoor was kennisoverdracht noodzakelijk. De AMS was in staat goede adviezen te verstrekken, maar droeg niet bij aan de opbouw van de partij.¹³⁸

3.3.4 Landen

In 1990 was de stichting in vier landen actief, Tsjecho-Slowakije, Polen, Roemenië en Hongarije. Echter, voor geen enkel land was er een beleidsplan met duidelijk doelstellingen opgesteld. Naast de beperkte bezetting van de stichting zorgde ook de instabiele politieke situatie in de landen waar de AMS actief was voor moeilijkheden. Het

---

¹³⁵ Archief AMS, Notitie trainershandboek.

¹³⁶ Idem

¹³⁷ Archief AMS, map 1999/2000, *Trainen in een ander land. handleiding voor trainers*, uitgave van de Alfred Mozer Stichting.

¹³⁸ Archief AMS, map 1997/1998, Beleidsplan 1998.

was niet altijd eenvoudig geschikte en goede partners te vinden. Sommige partijen overleefden de verkiezingen niet en andere partijen gingen aan interne strubbelingen ten onder. Verder werden heropgerichte sociaaldemocratische partijen in Midden- en Oost-Europa gekenmerkt door oude partijprogramma's, oude verkiezingstechnieken en relatief oude mensen.¹³⁹

De subsidieregeling uit 1990 stond de AMS toe in de bovengenoemde landen en Oost-Duitsland en Joegoslavië actief te worden. Roemenië was nog niet opgenomen in de regeling.¹⁴⁰ In 1991 werd de AMS in twee nieuwe landen actief, Bulgarije en de Sovjet-Unie. Slovenië en Estland volgden in 1992. De Sovjet-Unie was in 1991 niet opgenomen in de subsidieregeling. De AMS was daar wel actief. Litouwen en Letland waren dat daarentegen wel opgenomen. In deze twee landen was de stichting niet actief. De AMS liet haar keuze voor de landen in de eerste vier jaren dus niet volledige afhangen van de subsidieregeling.¹⁴¹

In de drie jaren die volgden werd de AMS niet actief in nieuwe landen. De reden hiervoor was dat de landen die de AMS wilde bedienen niet opgenomen waren in de regeling. De eigen middelen stelden de stichting in staat maximaal één land te bedienen dat niet opgenomen was in de subsidieregeling. Hier stond tegenover dat de AMS niet alle landen bediende die in de regeling waren opgenomen. Dit was meestal het gevolg van het niet kunnen vinden van een geschikte partner. In 1995, na een wijziging van het MPPP het jaar daarvoor, werd de AMS voor het eerst actief in Oekraïne, de Russische Federatie, Servië/Montenegro, en Kroatië.¹⁴²

Een terugkerend vraagstuk dat zich toen voor het eerste voordeed voor de AMS was of de stichting zich moest gaan verdiepen of verbreden als het ging om haar activiteiten. Dit was een keuze tussen *Visegrád*-landen (Polen, Hongarije, Slowakije en Tsjechië) en de groep landen bestaande uit: Voormalig Joegoslavië, Bulgarije, Roemenië, Albanië en de Europese landen van de voormalige Sovjet-Unie. In de eerste groep landen was de hulp het effectiefst, in de tweede het meest nodig. Uiteindelijk werd er geen keuze gemaakt tussen deze twee soorten landen. Voor de *Visegrád*-landen werd ingezet op

---

¹³⁹ Archief AMS, Jaarverslag 1990, 2-12.

¹⁴⁰ Archief AMS, map 1991, Jaarverslag Alfred Mozer Stichting 1990, 2-12.

¹⁴¹ Archief AMS, map 1993, Jaarverslag Alfred Mozer Stichting 1992.

¹⁴² Archief AMS, map 1996, Jaarverslag 1995.

thematische verdieping, daarnaast bleef het streven in zo veel mogelijk landen actief te blijven. Deze keuze kon voor problemen zorgen door de afgenomen financiële mogelijkheden als gevolg van het zetelverlies van de PvdA in 1994.¹⁴³

De keuze tussen verbreding en verdieping die in 1994 niet genomen was, werd in 1997 wel genomen. Het bestuur van de AMS wenste nadruk te leggen op landen waar de democratie het minst ver gevorderd was. Dit betekende een concentratie op Oost-Europa. Het plan voor oostwaartse uitbreiding uit 1997, leidde in 1998 tot activiteiten in Moldavië en Wit-Rusland. De AMS moest in deze landen op dezelfde manier te werk gaan in als in de landen in Midden- en Oost-Europa net na de val van de Muur. In deze landen moest de stichting de eerste contacten leggen, *fact finding missions* organiseren, eerste projecten opzetten en nadenken over de partnerkeuze.¹⁴⁴

Het accent op het oosten van Europa leidde tot een afname van de activiteiten in Midden-Europa. De AMS stopte in 2001 met de activiteiten in Polen, Hongarije, Slovenië, Estland en Tsjechië. Dit was een bewuste keuze met het oog hun aanstaande lidmaatschap van de Europese Unie (mei 2004). Hier kwam nog bij dat uit deze landen bijna geen trainingsverzoeken meer kwamen.¹⁴⁵

3.3.5 Publicaties en rapporten

Naast het trainen van partijkader in Midden- en Oost-Europa had de AMS nog twee taken. Ten eerste was dat de Tweede Kamerfractie van de PvdA te informeren en te adviseren over het gebied waar zij actief was. Ten tweede moest de stichting de PvdA en Nederland van kennis over Midden- en Oost-Europa voorzien om zo een debat hierover te faciliteren. Jaarlijks organiseerde de AMS hiertoe een klein congres. Daarnaast bracht de AMS in het kader van beide taken de eerste jaren van haar bestaan een aantal rapporten uit. Van 1990 tot en met 1996 verscheen een vijftal. Een rapport behandelde de Duitse kwestie. Hierin werd de mogelijke toekomst van Oost- en West-Duitsland behandeld. Het tweede rapport ging over de economische crisis in de voormalig

---

¹⁴³ Archief AMS, map 1995, Notulen bestuursvergadering AMS, 9 februari 1995.

¹⁴⁴ Archief AMS, map 1997/1998, Beleidsplan 1998.

¹⁴⁵ Archief AMS, Beleidsplan 1998.

communismische landen als gevolg van het afstappen van de geleide economie.¹⁴⁶ In 1992 verscheen een rapport over minderheden in Midden- en Oost-Europa.¹⁴⁷ Datzelfde jaar kwamen er rapporten over landbouw¹⁴⁸ en arbeidsparticipatie van vrouwen uit.¹⁴⁹ In November 1996 kwam het rapport *Social Democracy and environmental issues in Eastern Europe: options for solutions* uit. Dit rapport was meer gericht aan een Oost-Europees publiek dan aan het Nederlandse.¹⁵⁰ Hiermee vormde het een sluitstuk van de periode waarin de AMS optrad als instigator van debat en voorlichter voor de PvdA.

Na 1996 was het feitelijk gedaan met het maken van rapporten zoals dat paste bij de taken van de AMS. Midden- en Oost-Europa waren toegankelijker geworden, hierdoor nam de vraag naar informatie af. Toch betekende dit niet dat de AMS geen rapporten meer uitbracht. De rapporten waren echter meer gericht op de behoeftes van de AMS. In 1998 werd een nieuw onderzoek voorgesteld. Dit onderzoek zou mede de activiteiten van de AMS gaan beoordelen. Het onderzoek had als onderwerp de sociaaldemocratie in postcommunismische landen.¹⁵¹ In 1999 verscheen *Troubled Transition. Sociaal Democracy in East-Central Europe*. In 2002 verscheen de opvolger hiervan *Social Democracy in Central and Eastern Europe*. Een gezamenlijke uitgave van de *Friedrich Ebert Stiftung* (FES), de Alfred Mozer Stichting en de Wiardi Beckman Stichting.

3.4 Samenwerking met stichtingen van Europese zusterpartijen

Het bestuur en het bureau van de AMS waren vanaf het begin van haar bestaan zeker dat de AMS meer zou bereiken als zij samenwerken met zusterinstituten in Europa en vergelijkbare initiatieven uit Nederland. Dit gebeurde zowel bij trainingen als bij het benaderen van de overheid. Met andere woorden, de AMS werkte samen op van activiteiten- en op beleidsgebied.

Min of meer direct na oprichting van de stichting begon de stichting samen te werken met zusterinstellingen. De samenwerking was erop gericht overlap in activiteit

---

¹⁴⁶ Archief AMS, Beleidsplan Alfred Mozer Stichting 1990, 5.

¹⁴⁷ Archief AMS, map 1990, Notitie van Jan Marinus Wiersma aan het dagelijks bestuur PvdA 1990.

¹⁴⁸ Archief AMS, map 1992, Besluitenlijst Algemeen Bestuur AMS, 25 april, 1992.

¹⁴⁹ Archief AMS, map 1992, Notitie aan het dagelijks bestuur AMS van Tineke Mulder, 25 april 1992.

¹⁵⁰ Archief AMS, *Social Democracy and environmental issues in Eastern Europe: options for solutions*, november 1996.

¹⁵¹ Archief AMS, map 1997/1998, Notulen Bestuursvergadering AMS, 28 januari 1998.

tegen te gaan, elkaars inspanningen te versterken en informatie te delen. De voornaamste partners waren de *Friedrich Ebert Stiftung* van de SPD, het *Dr. Karl Renner Institut* van de *Sozialdemokratische Partei Österreichs (SPÖ)* en het *Arbetarrörelsens Internationella Centrum (AIC)*, voorloper van de Olof Palme Stichting, van de Zweedse sociaaldemocraten.¹⁵²

De multilaterale samenwerking met de *Friedrich Ebert Stiftung* en het *Dr. Karl Renner Institut* werd als zeer nuttig en prettig ervaren.¹⁵³ De intensieve contacten leidden tot afstemming van de activiteiten, ervaringsuitwisselingen en het opzetten van gezamenlijke projecten. Het uitgebreide netwerk van de *Friedrich Ebert Stiftung* met medewerkers in meerder landen in Midden- en Oost-Europa vergemakkelijkte de werkzaamheden van de AMS.¹⁵⁴ De FES werd echter gekenmerkt door bureaucratie en een grote logge structuur die snel reageren op nieuwe ontwikkelingen in de weg stond. De kleine organisatie van de AMS stond dit wel toe. Bijkomend voordeel was dat de AMS afkomstig was uit Nederland, iets wat historisch gezien niet onbelangrijk was.¹⁵⁵ Nederland was een klein land dat bovendien in de Tweede Wereldoorlog bezet was geweest door Duitsland, net als de landen in Midden- en Oost-Europa. Er was hierdoor geen wantrouwen jegens de AMS, iets waar de FES nog wel eens mee te maken had.¹⁵⁶

Naast de stichtingen waren de politieke partijen waar zij bij hoorden ook geïnteresseerd in samenwerking in het voormalige Oostblok. De sociaaldemocratische partijen van het Europees Parlement, verenigd in de Federatie, hadden in 1991 de mogelijkheden onderzocht om contact te leggen tussen sociaaldemocratische partijen in Midden- en Oost-Europa en hun eigen samenwerkingsverband. Deze contacten moesten onder een nieuw op te zetten kader gebracht worden, de *European Dialogue*. In dit verband was er ook een rol weggelegd voor organisaties als de *Friedrich Ebert Stiftung*, het *Dr. Karl Renner Institut* en de Alfred Mozer Stichting. Zij konden gaan optreden als medeorganisator.¹⁵⁷ Het oorspronkelijke idee voor de samenwerking van Europese

¹⁵² Archief AMS, *Beleidsplan 1990*, 4.

¹⁵³ Vraaggesprek B.J. v/d Boomen.

¹⁵⁴ Archief AMS, *Jaarverslag Alfred Mozer Stichting 1990*, 2-12.

¹⁵⁵ Vraaggesprek J.M. Wiersma.

¹⁵⁶ Vraaggesprek B.J. v/d Boomen

¹⁵⁷ Archief AMS, map correspondentie 1991, Brief aan Guy Spitaels voorzitter van de Federatie van de Socialistische Partijen Relations of the Confederation with Political Forces in Central and Eastern Europe van Ralf Pittelkow van de Deense Sociaaldemocraten, 21 oktober 1991.

samenwerking van sociaaldemocratische partijen op het terrein van Midden- en Oost-Europa kwam van voormalig bondskanselier Willy Brandt.¹⁵⁸

Dit kader kreeg uiteindelijk de naam *European Forum for Democracy and Solidarity* (EFDS) en werd opgericht tijdens de vergadering van de Socialistische Internationale in Berlijn in 1992. De PvdA ging deel uitmaken van de stuurgroep van het forum. De AMS ging samenwerken met zusterinstituten om de werkzaamheden te ondersteunen. Deze waren: 1. het bieden van een raamwerk voor ontmoeting tussen sociaaldemocratische politieke partijen, bewegingen en individuen uit West-, Midden- en Oost-Europa. De discussies over gemeenschappelijke belangen die hier plaats gingen vinden moesten leiden tot meer wederzijds begrip, nauwere samenwerking en beter beleid. 2. Het creëren van nauwere banden tussen Europese sociaaldemocraten. 3. Het behandelen van vragen rondom transitie en bredere politieke ontwikkelingen die plaats hadden in Midden- en Oost-Europa. 4. Het bijdragen aan de organisatie van West-Europese hulp op het gebied van economische wederopbouw.¹⁵⁹ Bij de AMS bestond enthousiasme over het samenwerkingsaspect van het EFDS, vanwege de voorkeur die de stichting had voor multilateraal optreden.¹⁶⁰ De AMS kreeg binnen dit verband de rol van verbindingsschakel tussen het Forum en de instituten.¹⁶¹ Vanaf 1 januari 1993 was het EFDS actief. Vanuit Brussel probeerde het bovengenoemde taken te vervullen.¹⁶²

De AMS was erg tevreden over de nieuwe tendens van samenwerking zowel met Nederlandse stichtingen van politieke partijen als buitenlandse partij instituten. Naast de aanvullende werking van het samen op trekken, zorgde het voor een positief beeld van Westerse democratische partijen. Het beeld dat verschillende democratische partijen vreedzaam met elkaar om konden gaan en niet constant met elkaar in de clinch lagen was ondersteunend voor de inspanningen van de AMS.¹⁶³

---

¹⁵⁸ Archief AMS, map 1999/2000, *European Forum Report to the Congress of the Socialist International*, 25 oktober 1999.

¹⁵⁹ Archief AMS, map 1992, Concept notulen European Forum for Democracy and Solidarity, juli 1992.

¹⁶⁰ Archief AMS, map 1992, Brief van Jan Marinus Wiersma aan Wim Kok, Thijs Wöltgens, Felix Rottenberg, Ruud Vreeman, Alfred Mozer Stichting, Maarten van Traa, Gerrit Valk en Piet Zelissen, 6 augustus 1992.

¹⁶¹ Archief AMS, map 1992, Notitie aan het Dagelijks Bestuur van de AMS, 9 november 1992.

¹⁶² Archief AMS, map 1993, Newsletter European Forum for Democracy and Solidarity, januari 1993.

¹⁶³ Archief AMS, map 1994, Verslag bestuursvergadering Alfred Mozer Stichting, 7 december 1994.

Het *European Forum* breidde zich in de loop der jaren uit. De *Westminster Foundation/ Labour* en de Griekse sociaaldemocraten werden lid. Ook partijen uit Midden- en Oost-Europa traden toe. Dit leidde tot ontevredenheid van de AMS omdat het EFDS zo niet langer een plaats was om over bijstand aan deze partijen te spreken.¹⁶⁴ De uitbreiding leidde ook tot een logge vergaderstructuur en een stroperige organisatie, ook dit stelde de AMS aan de kaak. Het informele en flexibele karakter ging steeds meer verloren.¹⁶⁵

Ondanks deze minpunten bood het EFDS vele voordelen. Het kader bood de mogelijkheid samen op te trekken om subsidies van de Europese Unie te ontvangen. Bovendien was het een plaats om ervaringen en informatie over activiteiten uit te wisselen en de gezamenlijke plannen te ontvouwen. Ook nam het EFDS door zijn coördinerende functie en de rol van eerste gesprekspartner de AMS en de andere sociaaldemocratische stichtingen werk uit handen.¹⁶⁶

Later kwam hier nog een voordeel bij. Door het tot wasdom komen van politieke partijen in Midden- en Oost-Europa de *Party for European Socialists* (PES) deze contacten overnemen van Het *European Forum*. Het Forum had hierdoor vanaf 1999 de handen vrij om zich bezig te houden met nieuwe activiteiten. Het EFDS ging zich bezighouden met het organiseren van trainingen, seminars en ondersteuning bij verkiezingscampagnes.¹⁶⁷ Deze activiteiten sloten dichterbij het werk van de AMS en haar zusterinstituten.

3.5 De Alfred Mozer Stichting en de PvdA

De AMS en de PvdA hebben de eerste twaalf jaar van het bestaan van de stichting een goede band gehad. Ondanks de voordelen van de onafhankelijkheid van de stichting bij de uitvoering van haar taken waren de partij en de stichting sterk met elkaar verbonden. Behalve het ideologisch verwantschap putte de AMS ook uit het rijke potentieel aan experts en specialisten van de partij. Campagneleiders (ook omgekeerd, zodat de

---

¹⁶⁴ Archief AMS, Beleidsplan 1998.

¹⁶⁵ Archief AMS, map 1997/1998, Verslag Bijeenkomst West-Europese Oost-Europa Stichtingen, 7 oktober 1997.

¹⁶⁶ Archief AMS, map 1997/1998, Notulen bestuursvergadering AMS, 8 april 1998.

¹⁶⁷ Archief AMS, map 1999/2000, Forum Working Plan 1999, 23 februari 1999.

expertise van de AMS op peil gehouden kon worden), woordvoerders in de kamer, wethouders en alle andere mensen die binnen de partij een voor de AMS nuttig konden zijn, werden benaderd om een training te verzorgen.¹⁶⁸

Vooraf in de beginjaren voorzag de AMS de PvdA van veel informatie over het gebied waar zij actief was. Er voltrokken zich allerlei processen die West-Europa konden beïnvloeden en de AMS bevond zich er middenin. Naarmate de jaren vorderden en de Midden- en Oost-Europese landen dichterbij toetreding tot de EU kwamen, nam de vraag bij de PvdA naar informatie af.¹⁶⁹ Toch voorzag de AMS nog steeds af en toe de PvdA-fractie van informatie. Soms was dit gevraagd, soms ongevraagd.¹⁷⁰

Het partijbestuur stuurde meermaals aan op een fusie van de losse stichtingen van de PvdA. Een dergelijke fusie zou kosten besparen en de eenheid van de PvdA vergroten door het afnemen van het aantal losse clubs. In 1995 adviseerde de commissie-Schmitz meer samenwerking met andere buitenlandstichtingen van de PvdA. AMS was niet tegen een fusie en zeker voor betere samenwerking. De bespreking met de Evert Vermeer Stichting, de Anne Vondeling Stichting, de Wiardi Beckman Stichting en de buitenlandcommissie leverden geen concrete resultaten op.¹⁷¹ Hierbij trad de AMS strategisch op. De AMS was op de hoogte dat de overige stichtingen tegen een dergelijke fusie waren en dat deze er derhalve niet zou komen. Het leek de directeur in deze situatie het partijbestuur te vriend te houden door aan te geven dat de AMS wel voor een fusie was. De AMS trad binnen de PvdA eveneens strategisch op.¹⁷²

Een goede band met de PvdA was noodzakelijk. Zonder deze kon het bureau van de AMS niet functioneren. De stichting maakte gebruik van de faciliteiten van de PvdA. Zij was in hetzelfde gebouw gehuisvest en maakte gebruik van dezelfde faciliteiten als de pc's. De werknemers van de AMS hadden dezelfde CAO als de werknemers van de PvdA. De PvdA schoot vaak geld voor, als de gelden van de subsidieregeling nog niet binnen waren. Over het algemeen deden zich geen problemen voor tussen de PvdA en de AMS. Soms was er een geschil over de kosten van de AMS die door de PvdA gerekend werden, maar dat werd altijd redelijk soepel verholpen.

---

¹⁶⁸ Vraaggesprek B.J. v/d Boomen.

¹⁶⁹ Vraaggesprek, F. Timmermans.

¹⁷⁰ Vraaggesprek B.J. v/d Boomen.

¹⁷¹ Archief AMS, map 1995, Notulen bestuursvergadering AMS, 30 november 1995.

¹⁷² Vraaggesprek Arjen Berkvens, 6 augustus 2011.

Hoewel de adviesrol na zeven jaar wel uitgespeeld was, bleef de AMS de PvdA op politiek gebied bijstaan. De AMS droeg in 1997 bij aan het verkiezingsprogramma van de PvdA voor de Tweede Kamerverkiezingen van 1998. De stichting adviseerde twee punten op te nemen. Het eerste punt was dat de landen in Midden- en Oost-Europa uitzicht moesten hebben op toetreding tot de Europese Unie. Daarnaast moesten de landen in Midden- en Oost-Europa met uitzondering van de oude Sovjetrepublieken lid kunnen worden van de NAVO. Daarbij moest wel een manier van samenwerking met Rusland gevonden worden, opdat de NAVO-uitbreiding geen probleem zou vormen. Het tweede punt was meer algemeen van aard en was gericht op internationale contacten van politieke partijen. De AMS hechtte hier zeer aan en achtte ze van groot belang voor Nederland. Het kostte echter veel geld om deze contacten te onderhouden en daarom zou een permanente voorziening voor internationale contacten van politieke partijen op zijn plaats zijn.¹⁷³

Behalve inhoudelijk droeg de AMS ook bij door personeel tijdelijk af te staan. Arjen Berkvens was in 2002 voor de duur van de verkiezingscampagne toegevoegd aan het campagneteam. Dit was voor een deel eigenbelang, de inkomsten van de AMS hingen af van het aantal zetels dat PvdA haalde bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer.¹⁷⁴ Bovendien kon op deze manier de laatste kennis over campagne voeren het lespakket van de AMS vergroten. In 2003 was Berkvens opnieuw betrokken bij de PvdA-campagne. Hij was begeleider van de lijsttrekker Wouter Bos.¹⁷⁵

3.6 Conclusie

In de beginjaren zag de AMS zich geconfronteerd met grote uitdagingen. De organisatie wilde bijdragen aan de transitie van Midden- en Oost-Europese dictatoriale systemen naar democratie. De AMS moest hiervoor een organisatie opbouwen en ondertussen uitvinden hoe zij het beste scholingen en trainingen aan kon bieden, terwijl ook nog voor inkomsten gezorgd moest worden. Kortom in het beginjaren kwam ontzettend veel op de

---

¹⁷³ Archief AMS, Brief aan Godfried Lambriex secretaris projectgroep verkiezingsprogramma van B.J. V/D Boomen, 9 juni 1997.

¹⁷⁴ Archief AMS, map bestuur AMS 2002, notulen bestuursvergadering AMS, 28 maart 2002.

¹⁷⁵ Archief AMS, map bestuur AMS 2002, notulen bestuursvergadering AMS, 29 november 2002.

AMS af. Dit ging gepaard met een grote ambitie. Dit alles zorgde ervoor dat de AMS veel dingen ondernam zonder dat er een structuur of een groter plan achter zat. De vraag of het werk effectief was, werd pas na een aantal jaren gepoogd te beantwoorden.

Om de inspanningen effectiever te laten zijn stelde het bestuur een aantal voorwaarden waaraan de activiteiten van de AMS moesten voldoen. Er moest gewerkt worden met betrouwbare partners en deze moesten reële overlevingskansen hebben. De werkwijze raakte door het stellen van voorwaarden bestendig. Hetzelfde gebeurde met het bureau van de AMS. Het aantal werknemers steeg, maar de AMS bleef een stichting met een bescheiden omvang. Vanaf 1997 had de AMS een staf van vier mensen.

De omgang met het effectiviteitsvraagstuk toonde de kritische houding van het bestuur van de AMS. De AMS was een organisatie die niet veel op had met bureaucratie. Zowel intern als extern was de stichting hier kritisch over. De afschaffing van het systeem van een dagelijks en een algemeen bestuur van de AMS is hier een voorbeeld van.

De drie taken van de AMS waren: ten eerste het ondersteunen van politieke partijen in Midden- en Oost-Europa, ten tweede de PvdA van kennis voorzien over dit gebied en ten derde het debat in Nederland en binnen de PvdA voeden. Al deze taken werden gedaan, niet allemaal in gelijke mate. De hoofdbezigheid was de ondersteuning van politieke partijen in Midden- en Oost-Europa. In de beginjaren werden de nodige publicaties uitgegeven over Midden en Oost-Europa. Na 1995 nam het aantal publicaties sterk af. Jaarlijks werden er kleinschalige bijeenkomsten over Oost-Europa georganiseerd. Deze verdeling is niet zo verwonderlijk, daar de inkomsten van de AMS hoofdzakelijk bestemd waren voor de ondersteuning van politieke partijen. Het geld dat resteerde kon ingezet worden voor het organiseren van bijeenkomsten en het schrijven van rapporten.

De AMS probeerde meteen vanaf haar begin samen te werken met organisaties die hetzelfde functie had als zij. Zowel met sociaaldemocratische zusterinstituten als met Nederlandse stichtingen van politiek partijen werd veel en vaak tot genoeg samengewerkt. De samenwerking zorgde ervoor dat de AMS meer kon doen, dan wanneer zij zaken zelfstandig ondernam. Kennis werd gedeeld en projecten opgezet. De AMS toonde zich ook kritisch als de organisatievorm ging leiden tot bureaucratisering en

de werkzaamheden hinderde in plaats van hielp. Binnen deze samenwerking werd de AMS ook geconfronteerd met machtspolitieke elementen. Hier had de AMS weinig mee op. De stichting werkte liever met zuivere dan met grote partijen.

In 2001 waren ontwikkelingen tekenend voor het einde van een tijdperk. Voor het eerst in het bestaan van de stichting daalde het aantal landen waar de AMS actief was. De aanstaande uitbreiding van de Europese Unie was hier de oorzaak van. Het politieke landschap in de toetredende landen was volwassen geworden en de contacten met sociaaldemocratische partijen werden bedreven op grond van gelijkheid. Niet langer was de steun noodzakelijk, een positieve vaststelling na elf jaar inspanning. De tweede nieuwe ontwikkeling was dat de AMS in een nieuw land actief mocht worden, maar dit niet ging doen. De stichting achtte zichzelf niet in staat tot een concrete bijdrage aan het democratiseringsproces in Turkije. De AMS werd in voorgaande jaren vaak gehinderd door de subsidieregeling in haar plannen. Ze zag nieuwe mogelijkheden voor trainingen in landen waar volgens de subsidieregeling geen activiteiten toegestaan waren. Nu kon ze haar activiteiten uitbreiden, maar koos de AMS ervoor dat niet te doen.

Een rode draad door deze periode was een optreden dat strategisch genoemd kon worden. De AMS werkte samen in Nederland om de subsidieregeling meer naar de eigen wensen gevormd te krijgen. De stichtingen van de Nederlandse politieke partijen mochten daardoor in meer landen actief worden en kregen op den duur meer geld te besteden. De AMS probeerde ook in het verband van het *European Forum* zich zo op te stellen dat het meer uit kon richten dan waar zij op basis van haar eigen bescheiden omvang toe in staat zou zijn. De taken die het voor het EFDS mocht gaan doen kunnen als een bekroning gezien worden. Binnen de PvdA stelde de AMS zich op een wijze op die haar in staat stelde met iedereen door een deur te kunnen.

Hoofdstuk 4 Afscheid van de toetreders en nieuwe uitdagingen: 2003 tot en met 2010

In het vierde hoofdstuk komen de jaren 2003 tot en met 2010 aan de orde. Op twee fronten brak er in 2003 een nieuw tijdperk aan. Op de eerste plaats door het aanstaande EU-lidmaatschap van Midden-Europese landen, hierdoor had de AMS haar activiteiten daar in 2002 beëindigd. De inzet van de AMS verschoof van landen met toetredingsperspectief tot de EU naar landen die dit niet of in minder mate hadden. Uitzonderingen hierop waren Roemenië en Bulgarije, zij werden in 2007 lid van de EU. De tweede nieuwe ontwikkeling was dat de AMS in 2003 de secretariële en coördinerende taken van het EFDS op zich nam. Dit zorgde voor meer werk en voor meer middelen.

Deze processen en andere relevante ontwikkelingen komen in dit hoofdstuk aan de orde. Als eerste wordt stilgestaan bij de inkomsten van AMS. Deze namen fors toe omdat de AMS de taken van het *European Forum* uit ging voeren. Vervolgens worden het beleid, de werkwijze, de landen waar de AMS actief was en enkele losse activiteiten beschreven. Daarna komt de samenwerking met andere stichtingen aan de orde. Hierbij staat het werk en de ontwikkelingen rond het EFDS centraal. Eveneens is er aandacht voor de samenwerking met stichtingen van andere politieke partijen in binnen- en buitenland. Ten slotte volgt er een conclusie met de samenvatting van het hoofdstuk.

4.1 Inkomsten van de AMS

De koppeling van de subsidie-inkomsten met het zetelaantal van de PvdA in de Tweede Kamer had tot 2002 er steevast voor gezorgd dat de AMS recht had op een groot gedeelte van de subsidie. De verkiezingen van 2002 leverden een slecht vooruitzicht op voor de AMS. De PvdA ging van 42 naar 23 zetels. Op basis van de uitslag van 15 mei 2002 had de AMS recht op een bedrag van slechts € 185.000,=. Het jaar daarvoor had de AMS nog recht op een bedrag van € 355.200,=, een daling van € 170.200,=. Dit bedrag zou met vrij grote zekerheid verhoogd worden, omdat de SP, Leefbaar Nederland (LN), en de

Lijst Pim Fortuyn (LPF) geen aanspraak maakten op het MATRA. Desalniettemin zouden de inkomsten sterk teruglopen.

Gelukkig voor de AMS liep het anders. Het kabinet was voor het einde van het jaar gevallen en in januari 2003 waren er nieuwe verkiezingen. De Eduardo Frei stichting van het CDA profiteerde als enige van de uitslag van 15 mei 2002. De meeste stichtingen van partijen zouden met deze zetelverdeling er financieel op achteruit gaan. Daarom besloot Buitenlandse Zaken, na instemming van het CDA, de uitslag van 22 januari 2003 als uitgangspunt te nemen. Dit leverde een aanzienlijke toename van het budget op voor de AMS. Voor 2003 werd het subsidiebedrag vastgesteld op € 326.000,=.¹⁷⁶ Ten opzichte van de periode 1998 tot en met 2002 betekende dit een beperkte afname.

Naast het electorale herstel van de PvdA zorgde ook de taken van het EFDS en de inkomsten die de AMS daarvoor kreeg dat het doemscenario uit 2002 snel vergeten kon worden. Sterker nog, de AMS had een groter budget dan ooit tevoren. In de periode van 2004 tot en met 2006 had de AMS jaarlijks gemiddeld € 675.000,= te besteden. Ongeveer een half miljoen euro kwam van het MATRA-fonds en gemiddeld € 175.000,= kreeg de AMS in het kader van het EFDS.¹⁷⁷

Het zetelverlies van PvdA in 2006 deed de subsidie voor 2007 van de AMS niet wezenlijk teruglopen. De partij verloor negen zetels. De AMS ontving in de periode van 2007 tot en met 2010 jaarlijks gemiddeld een half miljoen euro uit het MATRA-programma en € 250.000,= per jaar van het EFDS. De activiteiten die de AMS ondernam voor de Europese verkiezingen juni 2009 leverden van 2007 tot en met 2009 jaarlijks dertigduizend euro op. De AMS had in deze jaren ongeveer € 800.000,= te besteden.¹⁷⁸

4.2 Activiteiten van de AMS

De trainingsactiviteiten waren in 2003 nog altijd de hoofdmoot van het werk van de AMS. Met informatievoorziening aan de PvdA hield de AMS zich niet meer bezig, de vraag was sterk teruggelopen na de uitbreiding van de EU. In de aanloop naar de Europese verkiezingen van 2009 kon de AMS in het kader van de Europa Landentour

---

¹⁷⁶ Archief AMS, map bestuur AMS 2003, Notulen bestuursvergadering, 23 juni 2003.

¹⁷⁷ Archief AMS, map bestuur AMS 2006, AMS 2006 begroting.

¹⁷⁸ Archief AMS, map bestuur AMS 2009, AMS 2009 begroting, 19 mei 2009.

haar kennis over Midden- en Oost-Europa delen met het Nederlands publiek. De trek oostwaarts werd doorgezet, daarbij kwam een uitstap naar Marokko en Jordanië. In Turkije mocht de AMS ook aan de slag, dat werd geen succes.

4.2.1 *Beleid*

In 2003 deed de verwachte afname van financiële middelen het bestuur van de AMS ertoe besluiten zich nog meer toe te gaan leggen op projecten in landen waar de democratie het minst ontwikkeld was. De AMS ging haar activiteiten daar concentreren. Hierbij hanteerde de stichting drie uitgangspunten. Ten eerste wilde het bestuur een verdere verplaatsing van de activiteiten naar het oosten en het zuidoosten Europa. Ten tweede streefde de AMS ernaar om Midden-Europese trainers meer te betrekken bij de activiteiten in Oost- en Zuidoost-Europa.¹⁷⁹ Waar de AMS aan de slag ging, richtte zij zich op het ondersteunen van sociaaldemocratische partij(en) in landen waar geschikte partners waren. In landen waar een dergelijke partnerkeuze niet mogelijk was, steunde de AMS de democratische partijen. Daarbij streefde de AMS naar het verenigen van sociaaldemocratische bewegingen en stond ze de democratische beweging in haar algemeenheid bij. De AMS legde hierbij de nadruk op programma's gericht op het betrekken van vrouwen, jongeren en etnische minderheden in de politiek. Bij deze inzet maakte de AMS gebruik van programma's gericht op het daadkrachtig maken van politiek partijen, de training van trainers en het opzetten van duurzame structuren van politiek partijen.¹⁸⁰

De verdere trek oostwaarts in Europa en als gevolg daarvan het werken in landen die cultureel gezien verder afstaan van Nederland dan de Midden-Europese landen leidde tot het idee dat de AMS ook buiten het eigen continent een bijdrage aan de (sociaal)democratie kon doen. Directeur Berkvens maakte zich in 2004 hard voor het actief worden in Noord-Afrika en het Midden-Oosten.¹⁸¹ Het bestuur ging hierin mee en ondersteunde de overtuiging dat de AMS ook buiten Oost-Europa de taak had een

---

¹⁷⁹ Archief AMS, map bestuur AMS 2003, Prioriteitenlijst AMS 2003, 3 februari 2003.

¹⁸⁰ Archief AMS, map bestuur AMS 2004, brief aan het bestuur van de PvdA betreft: verder uitwerking verzoek AMS, 1 november 2004.

¹⁸¹ Vraaggesprek Arjen Berkvens.

bijdrage aan de (sociaal)democratie te leveren. De missie van de AMS bleef: *'het bevorderen van de democratie door middel van het ondersteunen van politieke partijen en groepen.'* Voortaan werd dit zonder geografische beperking gedaan.¹⁸² Behalve de eigen overwegingen zullen het buitenlands beleid van de Europese Unie gebaseerd op een notie van *'Wider Europe'*, het Europees Nabuurschapsbeleid (ENB) en de aanpassing van het MATRA-programma hierbij meegespeeld hebben.

Deze ambitie diende ondersteund te worden door een uitgebreid beleidsplan. De eerste vier jaren van haar bestaan voerde de AMS een beperkt beleid. Dat neerkwam op de vraag afwachten van een politieke partij uit Midden- of Oost-Europa en daar al dan niet aan voldoen. Tot en met 2004 stelde de AMS jaarlijks een beleidsplan op. In 2004 ging de AMS werken op een termijn van twee jaar.¹⁸³ De AMS streefde ernaar alle landen te bedienen die opgenomen waren in het MATRA-programma, hierbij lag de nadruk op landen met de zwakste democratische ontwikkeling. De AMS sloot geen enkel land uit. Wel sloot zij samenwerking uit met politieke partijen die niet voldeden aan de eisen die de AMS stelde. Een partij moest transparant, democratisch en progressief zijn. Daarnaast stelde de AMS prioriteiten ten aanzien van bepaalde landen. Deze prioriteiten werden ingegeven door de lokale situatie, bijvoorbeeld (cruciale) verkiezingen, de nasleep van radicale politieke verandering of wanneer een politieke partij of land zich in een politiek lastige situatie bevond.¹⁸⁴ De redenatie hierachter was dat als de AMS overal aanwezig was, zij snel haar activiteiten uit kon breiden, mocht de situatie daarom vragen. In Oekraïne vond in 2004 en 2005 een dergelijke snelle uitbreiding plaats. Daarnaast kon een beperkt aantal partners niet al de activiteiten van de AMS verwerken. Op een gegeven moment trad er verzadiging op bij de partner en werden trainingen nutteloos.¹⁸⁵

De ambitie om buiten Europa actief te worden, werd voorzien van een motto. De AMS voerde dit vanaf 2005 als de nieuwe ondertitel. De stichting was niet langer de *'Oost-Europa stichting van de PvdA'*. Nu voerde zij de ondertitel *'International Foundation for Social Democracy'*. Het partijbestuur ging niet akkoord met deze nieuwe

---

¹⁸² Archief AMS, map bestuur AMS 2004, Interne notitie De Toekomst van de AMS, 2 maart 2004.

¹⁸³ Archief AMS, map bestuur AMS 2005, 2005 Alfred Mozer Stichting; work plan 2005, 29 augustus 2005.

¹⁸⁴ Archief AMS, map bestuur AMS 2005, Notitie aan het bestuur van de AMS betreft: 2005 beleidswijziging, 25 mei 2005.

¹⁸⁵ Archief AMS, map bestuur AMS 2005, Notulen bestuursvergadering AMS, 7 maart 2005.

ondertitel. Het verwachtte dat er bij buitenstaanders verwarring tussen de taken van het Internationaal Secretariaat van de PvdA en de AMS zou ontstaan. Het uiten van de onvrede door het partijbestuur was tevergeefs. De ondertitel was niet statutair vastgelegd. Daarbij waren het bestuur en het bureau wel tevreden met de ondertitel.¹⁸⁶ Na het vertrek van Ruud Koole als partijvoorzitter werd de ondertitel ook door het partijbestuur geaccepteerd.¹⁸⁷

Behalve in welke landen en op welke manier de AMS actief moest zijn, hield het bestuur zich ook bezig met de vruchten van de arbeid van de AMS. Sinds 1994 was de effectiviteit van haar activiteiten iets waar het bestuur en het bureau zich regelmatig mee bezig hielden. Het wederkerende thema voor de AMS kreeg in 2004 een nieuwe uitbreiding. Het bureau had een evaluatiesysteem gemaakt. De getrainde partij moest een evaluatie schrijven en de trainer deed hetzelfde. De uitkomsten hiervan werden gebruikt om de programma's te verbeteren. Daarnaast had de AMS twaalf kwaliteitseisen geformuleerd voor een training. De belangrijkste hiervan waren: interactieve trainingen, een goed voorbereide trainer, met kennis over de te trainen groep.¹⁸⁸

Behalve door het bestuur en het bureau werd ook van buiten naar de AMS gekeken. In 2004 werd de AMS doorgelicht door Berenschot. Het was voor het eerst dat de AMS door buitenstaanders beoordeeld werd. Berenschot had de volgende adviezen: De AMS moest blijven werken aan haar netwerk en daarnaast investeren in kennismanagement. De evaluaties moesten ter harte genomen worden en verwerkt worden in toekomstige projecten. Wat betreft nieuwe producten, was het beter goed te kopiëren dan per se iets zelf te ontwikkelen. De AMS mocht niet vergeten wat haar doel was.¹⁸⁹

Behalve van Berenschot was er ook interesse uit wetenschappelijke hoek. In 2006 verscheen het rapport *Van partij naar partij: Nederlandse ondersteuning van politieke partijen in Europese landen in transitie Evaluatie MATRA Politieke Partijen Programma 2000-2005*. Het was geschreven door een groep onderzoekers onder leiding van de politicoloog André Krouwel van de Vrije Universiteit in opdracht van het Ministerie van

---

¹⁸⁶ Archief AMS, map bestuur AMS 2005, Notulen bestuursvergadering, 9 juni 2005.

¹⁸⁷ Vraaggesprek Arjen Berkvens.

¹⁸⁸ Archief AMS, map bestuur AMS 2003, Policy Plan 2004.

¹⁸⁹ Archief AMS, map bestuur AMS 2004, Brief aan Jacob Wiersma Managing Director International Solutions Berenschot, 12 maart 2004.

Buitenlandse Zaken. Dit rapport kwam met een aantal aanbevelingen over voortzetting van MPPP. Het rapport ging over het werk van de AMS en de stichtingen van GroenLinks, VVD en CDA in Midden- en Oost-Europa vanaf de van de Muur.

De AMS was niet positief over het rapport. Allereerst had de AMS kritiek op de van de samenstelling van het rapport. Het onderzoek stelde op vier casestudy's van vier verschillende landen. De landenkeuze was niet representatief: de AMS was in drie van de vier landen niet of niet meer actief. Daarnaast hadden de onderzoekers te weinig oog voor het vraaggestuurde principe van werken. Niet de AMS of de andere Nederlandse stichtingen van politieke partijen bepaalden de activiteiten, het waren de ontvangers.¹⁹⁰

Daarnaast pleitte het rapport voor professionalisering van de werkwijze. Hier was de AMS niet op tegen. De stichting achtte het echter niet reëel om te professionaliseren. De kleine organisatie en de wettelijk vastgelegde beperkingen ten aanzien van MPPP-budget voor overhead verhinderden dit echter. Tot slot adviseerden de opstellers van het rapport dat de stichtingen met een langetermijnplanning moesten gaan werken. De voorzitter van de AMS liet daarop weten dat het werken aan democratisering een ingewikkeld proces is, waarbij de omstandigheden constant veranderen en al te ver vooruit plannen zinloos is. Bovendien zou dit het maatwerk en de flexibiliteit schaden, zaken die voor de AMS van groot belang waren bij het ondersteunen van politieke partijen.¹⁹¹

De evaluatie van het MPPP in 2006 was voor de AMS niettemin een reden haar beleid te herzien. Hier hoorde het volgende bij: het ontwikkelen van een beleid voor de lange termijn voor ieder land, waarbij rekening werd gehouden de mate van democratisering in het land, de staat van de politieke partij en de verkiezingscyclus. Hierbij moest het programma flexibel blijven, binnen zes weken moest het aangepast kunnen zijn op veranderde omstandigheden. Structurele en gestandaardiseerde rapportage en evaluatie van projecten werden ingevoerd. Er werden relaties opgebouwd met Nederlandse ambassades in de landen waar zij actief was en deze werden structureel op

---

¹⁹⁰ Archief AMS, map bestuur AMS 2006, Brief aan het Ministerie van Buitenlandse Zaken betreft: Reactie op de Evaluatie van het MATRA Politieke Partijen Programma, 5 december 2006.

¹⁹¹ Archief AMS, Reactie op de Evaluatie van het MATRA.

de hoogte gehouden. De AMS haalde de relaties met andere Nederlandse stichtingen aan en probeerde deze uit te bouwen.¹⁹²

In 2007 keerde opnieuw de vraag terug of de AMS haar activiteiten niet moest concentreren. De stichting was actief in zestien van de negentien landen die opgenomen waren in de MPPP. Hiertoe werd niet besloten omdat de AMS over het algemeen de vraag aankon en als dit niet het geval was, dan werd de vraag doorgespeeld naar een van de Europese zusterinstituten.¹⁹³

4.2.2 Werkwijze

De AMS was vooral bezig met scholingswerk in Oost-Europa. Hoe verder oostwaarts de AMS opereerde hoe lastiger het over het algemeen werd. De afwezigheid van een parlementaire democratie maakte het werk van de AMS niet gemakkelijk. Hoewel in alle landen sociaaldemocratische partners waren, in ieder geval in naam, was het voor deze partijen zeer lastig een rol van betekenis te spelen in de vaak door presidenten gedomineerde politieke systemen. De sociaaldemocratische bewegingen waren bovendien vaak gefragmenteerd. Daar kwam nog bij dat bepaalde partijen een discutabele reputatie hadden. De sociaaldemocratische partijen Georgië and Armenië, bijvoorbeeld, stonden volgens oppositiepartijen en internationale organisaties democratisering in de weg. Hier voldeden de partijen niet aan de criteria van transparantie, intern en extern democratisch gehalte en progressief gedachtegoed.

Deze criteria waren echter vaker niet bij alle partners in gelijke mate aanwezig, ondanks dat wilde de AMS toch projecten doorzetten. Het was een kwestie van aftasten en trial en error. Hier kwam nog bij dat het aangaan van relatie een partij legitimiteit verschafte. Hierdoor ontstond een bijkomende verantwoordelijkheid voor de AMS bij het inwilligen van trainingsverzoeken van politieke partijen. Dit was inherent aan de werkwijze van de AMS, die in principe gebaseerd was op de vraag naar haar diensten. Daarom werd er in de Kaukasus gekozen voor samenwerking met brede politieke platformen, opdat overhaaste beslissingen en foute keuzes voor partners voorkomen

---

¹⁹² Archief AMS, map beleid AMS 2006, AMS Policy 2007 country and project overview, 14 november 2007.

¹⁹³ Archief AMS, map bestuur AMS 2007, notulen bestuursvergadering AMS, 27 november 2007.

konden worden. In het Noordwesten van Rusland werd deze methode al toegepast. Hier werkte de AMS met een niet-gouvernementele organisatie.¹⁹⁴

Een andere manier om deze problemen aan te pakken was de inzet van trainers uit landen Midden-Europa, met name uit Polen. Deze trainers hadden vaak meer voeling met de problematiek en eigen ervaring met het opzetten van politieke partijen. De AMS verwachtte hier veel van in het kader van de projecten in *Wider Europe*.¹⁹⁵

4.2.3 Landen

In 2003 was de AMS actief in de volgende landen: Armenië, Rusland, Wit-Rusland, Oekraïne, Kroatië, Servië en Bosnië-Herzegovina, Bulgarije en Moldavië.¹⁹⁶ In de eerste vier landen was de vraag of er een democratisch systeem aan het ontstaan was. De AMS zette zich daarom in voor partijen die streefden naar meer democratie. Indien mogelijk werd er samengewerkt met partijen met een sociaaldemocratische signatuur. In Kroatië, Bosnië-Herzegovina en Servië gebeurde dit altijd. In deze landen echter bestonden veel politieke spanningen als gevolg van de oorlog in voormalig Joegoslavië, desondanks ontwikkelde het democratisch systeem zich wel sneller dan in de voormalige Sovjetrepublieken. Enige uitzondering hierop was Moldavië, hier was eveneens een democratisch bestel aan het ontstaan.¹⁹⁷

De AMS was in 2003 niet actief in Roemenië. Dit land zorgde voor de nodige hoofdbrekens binnen de AMS. De AMS werkte daar aanvankelijk samen met twee kleine sociaaldemocratische partijen. Deze partijen werden door de PES-fractie dringend verzocht over te gaan tot een fusie met de ex-communisten van Ion Iliescu. Iliescu was in 2004 president van Roemenië, in 1989 leidde hij de opstand tegen Ceaușescu, daarvoor had Iliescu hem als minister gediend. Aan de voormalig communistische partij had de AMS nooit trainingen gegeven. Grote partijen zochten doorgaans geen steun van organisaties als de AMS, zij beschikten over genoeg eigen middelen en mogelijkheden. Belangrijker nog was dat de AMS deze partij niet vertrouwde. Berichten over

---

¹⁹⁴ Archief AMS, map bestuur 2004, Brief aan het bestuur van de PvdA betreft: verdere uitwerking verzoek AMS, 1 november 2004.

¹⁹⁵ Archief AMS, Brief verdere uitwerking verzoek AMS.

¹⁹⁶ Archief AMS, map bestuur 2004, prioriteitenlijst AMS 2003, 3 februari 2003.

¹⁹⁷ Archief AMS, map beleid AMS 2003, Policy Plan 2004, 17 november 2003

molestaties, intimidaties van journalisten, corruptie en machtsmisbruik zorgden ervoor dat de AMS niet met deze partij wilde samenwerken.¹⁹⁸

Deze berichtgeving weerhield de PES-fractie er niet van om het oog op uitbreidingen van de EU in 2004 en 2007 grote partijen aan de fractie te binden. Roemenië was een groot land en de partij van Iliescu scoorde altijd rond de veertig procent. Dat betekende een heleboel Europarlementariërs voor de PES-fractie. Behalve de PES-fractie oefenden ook de sociaaldemocraten uit Frankrijk, Duitsland, Oostenrijk en Hongarije druk uit om Roemenië bij de EU te halen, het was hun buurland. Voor de Fransen gold dit niet, zij hadden echter een taalkundige band met Roemenië. Deze partijen wilden ook banden met de partij van Iliescu, omdat daar de macht lag. Het EFDS diende hierbij als voorpost, als niet-politieke benadering, een platform om de PES en enkele grote Europese sociaaldemocratische partijen via conferenties in contact te laten treden met de partij van Iliescu.¹⁹⁹

Het handelen ten opzichte van de voormalig communistische partij van Roemenië was ingegeven door machtspolitiek. De AMS stelde zich in deze terughoudend op. De andere partijen niet, deze gaven later blijk van spijt van de weinig kritische benadering van de partij van Iliescu en gaven bovendien toe dat Roemenië te snel toegetreden was tot de Europese Unie.²⁰⁰ De AMS was constant kritisch over Roemenië. Dit bleek ook al uit het feit dat zij actief probeerde te blijven in Roemenie en Bulgarije tot zij in 2007 toe zouden treden tot de EU. De AMS zag geen mogelijkheid tot het afbouwen van haar activiteiten in deze landen, zoals zij wel gedaan had in de landen die 2004 toetraden.²⁰¹

De terughoudendheid van de AMS ten aanzien van (ex)-communistische partijen was het gevolg van twee zaken. Ten eerste beschikten deze partijen vaak nog over voldoende middelen om in de eigen partijopbouw te voorzien. Ze hadden de hulp van de AMS niet nodig. Dat deze niet gegeven werd, was zowel voor de AMS als voor de ex-communistische partijen geen gemis. Ten tweede echter, had de AMS een principiële afkeer van deze partijen. Zusterinstituten knoopten vaak wel betrekkingen aan met ex-communistische partijen, de AMS niet. Mogelijkerwijs bestonden er een schuldgevoelens

---

¹⁹⁸ Vraaggesprek Arjen Berkvens.

¹⁹⁹ Idem.

²⁰⁰ Vraaggesprek Arjen Berkvens.

²⁰¹ Archief AMS, Brief verdere uitwerking verzoek AMS.

over de contacten van de PvdA met communistische regimes tijdens de Koude Oorlog. Wellicht speelde een typisch Nederlandse ‘opgeheven vinger’ een rol. Vanwege de geschiedenis van deze partijen werd er niet samengewerkt. De redenering achter de partnerkeuze is lastig volledig te achterhalen. Het gevolg van de redenering is dat niet-terughoudendheid ten aanzien van ex-communistische partijen.

Het vraagstuk over de omgang met ex-communistische partijen bestond al sinds 1990. Nieuw was dat de AMS vaker actief werd in landen die geen vooruitzicht op EU-lidmaatschap hadden. Bijna altijd waren dit slecht ontwikkelde democratieën, zoals Georgië, Armenië en Rusland. In deze landen was de AMS actief in projecten waarin meerdere partijen van verschillende politieke stromingen getraind werden. De AMS prefereerde echter bilaterale projecten. Deze achtte zij effectiever, vanwege de exclusieve band met een partij. De gedeelde politieke opvattingen en een wij-zij-gevoel zorgden hiervoor. Echter, zolang de activiteiten in deze landen gezien konden worden als een voortraject voor bilaterale samenwerkingsverbanden, paste het in het AMS-beleid. Hierin stond bijstand aan een (sociaal)democratische partij centraal en niet de hulp aan alle politieke partijen in een land. De democratische ontwikkeling in een land moest een impuls krijgen door hulp aan een of twee partners en niet het gehele scala aan partijen.²⁰²

Ondanks de grote uitdagingen die werken in landen met een gebrekkige democratische ontwikkelingen bood, bleef de AMS ambitieus. De stichting zocht vanaf 2006 de randen van Europa. De landen waarin de AMS vanaf toen actief werd, verschilden op drie gebieden: allereerst de mate van democratisering, voorts de staat van ontwikkeling van democratische partijen alsook de vooruitzichten op toetreding tot de EU. Het werk van de AMS verliep het eenvoudigst in landen waar zusterpartijen factoren van belang waren op politiek gebied, de democratie goed ontwikkeld was en toetreding tot de Europese Unie binnen afzienbare tijd realiseerbaar was. Hiertegenover stond dat het werk het meest gewaardeerd werd door partners in landen die geen vooruitzicht hebben op toetreding tot de EU, democratische ontwikkelingen stokten en politieke activisten het gevaar liepen vervolgd te worden. De AMS kon naar eigen zeggen bij de laatste groep het grootste verschil maken.²⁰³

---

²⁰² Archief AMS, map bestuur AMS 2005, Notulen bestuursvergadering AMS, 3 oktober 2005.

²⁰³ Archief AMS, losse uitgave, *Alfred Mozer Stichting Annual Report 2007*, 5-6.

De AMS was vanaf 2006 actief in de Europese grensgebieden. In dit kader werd een training voor de Turkse sociaaldemocratische partij *Cumhuriyet Halk Partisi* (CHP) georganiseerd. Deze beslissing was ingegeven door het beginnen van de onderhandelingen tussen Turkije en EU in oktober 2005. In Marokko werd na de *fact finding* missie afspraken gemaakt met een lokale sociaaldemocratische partij om trainingen te verzorgen. Dit gebeurde in het kader van het Europees Nabuurschapbeleid. Het ENB bood de mogelijkheid tot samenwerking met landen die grenzen aan de EU zonder dat dit een expliciete stap richting toetreding was. In Oekraïne, Moldavië en Georgië leidde dit tot teleurstelling. Deze landen verwachtten lid te worden van de EU. In Marokko en Jordanië leek het beleid beter aan te slaan. Daar ontbrak deze verwachtingen. Hier was de samenwerking in het kader van de ENB bovendien meer gericht op handel.²⁰⁴

De AMS stond vooraan om actief te worden in Marokko en Jordanië. In 2005 werd in het Noord-Afrikaanse land een conferentie belegd over de relaties tussen de EU en Marokko. In Jordanië werd na een *fact finding* missie een eerste training georganiseerd. Naast de overtuiging dat zij iets bij kon dragen aan de democratische ontwikkeling in deze landen had de stichting ook een strategisch motief. Door als eerst in een land actief te worden zorgde de AMS ervoor dat zij een natuurlijke partner werd voor andere stichtingen die ook in deze landen actief wilden worden. Deze stichtingen organiseerden vaak meerdere *fact finding* missies en gingen dan pas over tot activiteit. De AMS poogde na een dergelijke missie een training te organiseren. Op deze manier kon zij het nodige opsteken over de politieke verhoudingen en had zij voet aan de grond. Dit laatste leidde ertoe dat de AMS geld kreeg van andere stichtingen om trainingen te organiseren. Op deze manier kon de AMS meer activiteiten ontplooiën dan haar budget toeliet.²⁰⁵

Vanaf 1990 wilde de AMS stevast in meer landen actief worden. Hierdoor steeg het aantal landen waar de AMS actief was geleidelijk. Na 2006 stopte de groei. De AMS had haar activiteiten in Turkije, Bulgarije en Roemenië gestaakt in 2007. De laatste twee landen traden toe tot de Europese Unie en daarmee eindigde het werk voor de stichting.

---

²⁰⁴ Archief AMS, map beleid AMS 2005, *AMS Policy 2006*, 15 december 2005.

²⁰⁵ Vraaggesprek, Arjen Berkvens.

Het staken van de activiteiten in Turkije was een ander verhaal. De Turkse sociaaldemocratische partij CHP werd niet een geschikte partner geacht. Deze partij stelde zich nationalistisch, anti-Europees en niet-hervormingsgezind op. De AMS bleef open voor andere partners in Turkije.²⁰⁶

Hoewel de AMS stopte met activiteiten in de vorige alinea genoemde landen, bleef ze in veel landen actief. De stichting was van 2008 tot en met 2009 actief in: Rusland, Oekraïne, Moldavië, Wit-Rusland; Armenië, Azerbeidjaan, Georgië; Albanië; Macedonië; Kosovo; Servië; Montenegro; Bosnië en Herzegovina; Kroatië; Marokko en Jordanië.²⁰⁷ Twee jaar later werden Marokko en Jordanië niet opgenomen in het MATRA-programma.²⁰⁸ Hierdoor kon de AMS haar activiteiten daar niet voortzetten.

4.2.4 Losse projecten

Meer nog dan in de eerste dertien jaar van haar bestaan hield de AMS zich bezig met activiteiten in het kader van het MATRA. Er verschenen al geruime tijd geen rapporten meer. De AMS produceerde alleen nog voor zichzelf en voor de mensen die deelnamen aan de activiteiten van de AMS. Het trainershandboek uit 2002 werd in 2004 bijgewerkt.²⁰⁹ In 2009 kwam er een echte opvolger uit.²¹⁰ *Becoming a better Politician/Hoe word je een betere politicus?* Deze werd gefinancierd met een subsidie van PES-fractie. De Nederlandse publicatie werd door de PvdA betaald, met het doel deze te gebruiken voor campagnes.

Naast de uitgave van dit boek ondernam nog een grote activiteit buiten haar scholingswerk. De Europa Landentour was opgezet in 2007 met het oog de Europese Verkiezingen van 2009. Het doel van deze tour was het wegnemen van scepsis in aanloop naar de verkiezingen. De AMS was hierbij betrokken om haar kennis over de landen waar zij actief was geweest te delen. Hiermee keerde vervulde de AMS een taak die vrij

---

²⁰⁶ Archief AMS, map beleid AMS 2007, AMS Policy 2007 country and project overview, 14 november 2007.

²⁰⁷ Archief AMS, map beleid AMS 2007, AMS Policy 2008-2010, 22 november 2007

²⁰⁸ Archief AMS, map bestuur AMS 2009, MATRA-overleg politieke partijstichtingen, 15 december 2009.

²⁰⁹ Archief AMS, map bestuur AMS 2004, Notitie aan het bestuur betreft: stand van zaken financiën en werkorganisatie, 15 september 2004.

²¹⁰ Archief AMS, map bestuur AMS 2009, Notulen bestuursvergadering, 16 juni 2009.

lang op een laag pitje had gestaan, het informeren van het Nederlands publiek. Normaalgesproken gebeurde dit via de nieuwsbrief en via sporadisch georganiseerde bijeenkomsten. Sinds lange tijd kon de AMS haar kennis over de nieuwe lidstaten uit Oost-Europa delen met een groter publiek.²¹¹

4.3 Samenwerking met andere stichtingen

De AMS hechtte sterk aan samenwerking met stichtingen van zusterpartijen van de PvdA. Daarnaast trok zij op met vergelijkbare stichtingen van Nederlandse politieke partijen. De AMS trad ook toe tot het Europese netwerk van stichtingen van politieke partijen. Al deze verbanden brachten de voormalig directeur Van den Boomen terugkijkend ertoe de AMS ‘een spin in het web’ te noemen.²¹² Hiervoor zijn inderdaad de nodige argumenten te vinden. Allereerst vervulde de AMS sinds 2003 de secretariële en coördinerende taken voor het EFDS. Voorts trad zij toe tot het Europese netwerk van stichtingen van politieke partijen. Later ging haar directeur het coördinatorschap van dit netwerk vervullen. Ten slotte onderhield de stichting intensief contact en werkte zij samen met andere Nederlandse stichtingen die zich bezighielden met het geven van trainingen en dergelijke. Al deze aspecten komen in dit hoofdstuk voorbij/

4.3.1 European Forum for Democracy and Solidarity

De AMS nam in 2003 het secretariaat en de coördinatie van het EFDS op zich. In eerste instantie tijdelijk, anno 2011 doet de AMS het nog steeds.²¹³ In 2003 waren zeventien partijen lid van het *European Forum*. Dit waren de sociaaldemocraten uit Tsjechië, Noorwegen, Italië, Groot-Brittannië, Hongarije, Frankrijk, Nederland, Zweden, Polen, Denemarken, Estland, Finland, Duitsland, Oostenrijk en de PES-fractie. Er waren twee Poolse partijen lid, de SDL en de *Unia Pracy*. Daarnaast waren er tien sociaaldemocratische stichtingen aangesloten. De AMS, het *Dr. Karl Renner Institut*, *Fondation Jean Jaures*, *Foundation for European Education* (Polen), de FES, *ISTAME*

---

²¹¹ Archief AMS, map bestuur AMS 2008, Notulen bestuursvergadering, 16 juni 2008.

²¹² Vraaggesprek, B.J. v/d Boomen.

²¹³ Archief AMS, losse uitgave, European Forum Annual Report 2003, 10-11.

A. Papandreou (Griekenland), *Johannes Mikkelson Foundation* (Estland), *Kalander Foundation* (Slovenië), *Olof Palme International Center*, *Westminster Foundation/Labour Party*.²¹⁴

Het hoofddoel van het European Forum was het ondersteunen van zusterpartijen en democratische groeperingen in Midden- en Oost-Europa. Hieronder vielen de landen die in mei 2004 toe gingen treden tot de Europese Unie, de landen op de Balkan, Rusland, Wit-Rusland, Oekraïne en Moldavië en landen in de Zuidelijke Kaukasus, Armenië, Azerbeidzjan en Georgië. Een middel om dit doel te bereiken was het verspreiden van nieuws over deze regio. Hiervoor gebruikte het forum drie instrumenten. De *newsflash*, the *Country Update* en de website.²¹⁵ Het netwerk breidde uit als gevolg van deze goede nieuwsvoorziening. De informatievoorziening door het *European Forum*, feitelijk door de AMS verricht, werd door de Forumleden zeer gewaardeerd. Zij waardeerden daarnaast het unieke kader dat de EFDS bood waarbinnen politieke partijen en stichtingen samen konden komen.²¹⁶

In eerste instantie was de uitbesteding van de taken aan de AMS door het *European Forum* tijdelijk. De AMS wilde graag de taken van EFDS behouden. Hiervoor zou ze zich onmisbaar moeten maken, zodat het de taken van het *European Forum* bij de AMS zouden blijven. De AMS slaagde in deze opzet, ondanks de nodige politieke gevoeligheid die gepaard ging met het *European Forum*. Het sentiment was dat het EFDS toch bij de PES en daarmee bij Brussel hoorde.²¹⁷ Dit gooide echter geen roet in het eten. Het hielp hierbij dat de Europese Commissie niet bereid was veel geld te reserveren voor faciliteiten van stichtingen van politieke partijen.²¹⁸

Door de uitbreiding van de EU kwam het beheer van de taken van het EFDS door de AMS in een ander daglicht te staan. De PES en de SI waren in 2005 actief geworden in Midden- en Oost-Europa. Het EFDS hoefde niet langer de contacten tussen West- en Oost-Europese sociaaldemocraten te faciliteren. Daarom moest het zich op zijn rol bezinnen. Het European Forum zou zich gaan concentreren op trainingsactiviteiten in plaats van politieke activiteiten. De PES en de SI konden zich daarop richten. Daarnaast

---

²¹⁴ Archief AMS, European Forum Annual Report 2003, 10-11.

²¹⁵ Idem, 59.

²¹⁶ Archief AMS, map bestuur AMS 2006, Notulen bestuursvergadering, 7 juni 2006.

²¹⁷ Archief AMS, map bestuur AMS 2003, Notulen bestuursvergadering, 18 september 2003.

²¹⁸ Archief AMS, map bestuur AMS 2003, Notulen bestuursvergadering AMS, 26 februari 2007.

onderzocht het de mogelijkheden worden om actief te worden in de landen rond de Middellandse Zee.²¹⁹ De AMS had deze wijzigingen voorgesteld. De gelijkens met de eigen voorkeuren en het eigen beleid van de AMS waren duidelijk waar te nemen.

4.3.2 Samenwerking met andere stichtingen uit binnen- en buitenland

Het EFDS vormde het belangrijkste kader voor de AMS. De stichting stond echter open voor samenwerking met andere politieke families. De AMS was in die zin nooit streng in de leer geweest. De stichting van de PvdA werd samen de andere stichtingen van het EFDS in 2008 lid van het net opgerichte *European Network of Political Foundations* (ENoP).²²⁰ Na twee jaar wist de AMS een voornamelijke positie in dit netwerk te bekleden. Op voordracht van de directeurs van de FES en de *Konrad Adenauer Stifting* van de CDU werd AMS-directeur Arjen Berkvens coördinator van het ENoP.²²¹ De benoeming wijst erop dat de AMS en haar directeur gezien werden als een betrouwbare en politiek niet uiterst uitgesproken partner. Het coördinatorschap bevestigt nog weer eens het belang dat de AMS hechtte aan samenwerking en de voornamelijke rol die zij daar zelf in wenste te spelen.

In Nederland moest de AMS ook haar krachten gaan bundelen in reactie op de plannen van het nieuwe kabinet. In 2010 was er een nieuwe regering aangetreden. Deze regering van VVD en CDA met gedoogsteun van de Partij Voor de Vrijheid (PVV) gaf aan fors gaan te bezuinigen. Het MATRA-programma zou waarschijnlijk niet buiten schot blijven. Voor 2011 verwachtte de AMS minder middelen, als gevolg van bezuinigen bij Buitenlandse Zaken. De stichting wilde bezuinigingen binnen haar eigen organisatie het liefst vermijden. Daarom werden er strategieën uitgezet om de activiteiten voort te kunnen zetten. Prioriteit was hierbij intensiever samenwerken met Nederlandse en met buitenlandse stichtingen zowel om de kosten te drukken door efficiënter te werken als om gezamenlijk op te trekken om fondsen te werven. Daarnaast onderzocht de AMS

---

²¹⁹ Archief AMS, map bestuur AMS 2006, Notulen bestuursvergadering, 7 juni 2006.

²²⁰ Archief AMS, map bestuur AMS 2008, Notulen bestuursvergadering AMS, 1 december 2008.

²²¹ Archief AMS, map bestuur AMS 2010, Notulen bestuursvergadering AMS, 21 juni 2010.

de mogelijkheden om fondsen te werven bij de Europese Unie. Tot slot ging de stichting op zoek naar giften.²²²

Vanaf het begin van haar bestaan werkte de AMS veel samen met andere stichtingen. De stichtingen trokken gezamenlijk op om de subsidieregeling bij te stellen en ook bij trainingen werkten de stichtingen af en toe samen. Ondanks deze ervaring bestond bij het bestuur de vrees dat meer samenwerking met stichtingen van andere politieke partijen misschien zou leiden tot verwatering van het sociaaldemocratische gedachtegoed van de AMS. Tegenover deze (theoretische) vrees stond de praktijkervaring. In het verleden was juist gebleken dat samenwerking met meerdere politieke partijen er in de praktijk toe leidde dat er meer aandacht was voor de ideologische verschillen tussen de politieke stromingen. Daarnaast was het van belang te tonen dat partijen van verschillende stromingen samenwerken in plaats van elkaar constant in de haren te vliegen. Met name in de voormalige Sovjetrepublieken, waar de democratie nog te weinig ontwikkeld, was deze aanpak succesvol.²²³

Verdere samenwerking leek de weg voor de toekomst. De verwachte krimp van MPPP-budget wierp een vraag op: Moest de ambitie teruggeschroefd worden of inkomsten elders gevonden worden? Voorlopig leek de AMS te kiezen voor het laatste.²²⁴ Voorbeeld hiervan was het voorstel om *Netherlands Academy for Democratic Politics* (NADP) op te zetten samen met de stichtingen van de VVD, CDA, GroenLinks en D66. De Nationale Postcode Loterij zou benaderd worden om dit project te financieren. De doelstellingen waren ten eerste: “het ondersteunen van democratische ontwikkeling in fragiele democratieën door middel van het opleiden van jonge politieke talenten.” Ten tweede: “het stimuleren van een democratische cultuur van onderling respect voor elkaars verschillende politieke voorkeuren” in Armenië, Georgië, Marokko en Jordanië. Om dit te bereiken was het voorstel gericht op het helpen ontwikkelen van een partijbreed netwerk van jonge politici; het verspreiden van kennis over politieke denkbeelden en het ontwikkelen van capaciteit van politieke partijen door middel van trainingen, colleges en

---

²²² Archief AMS, Notulen bestuursvergadering AMS, 21 juni 2010.

²²³ Archief AMS, Notulen bestuursvergadering AMS, 21 juni 2010.

²²⁴ Archief AMS, map bestuur AMS 2010, Notulen bestuursvergadering AMS, 4 oktober 2010.

publicaties en; het opleiden van lokale trainers om de duurzaamheid van dit project te borgen.²²⁵

De ontwikkelingen in landen als Tunesië, Egypte en Libië, waar in de inleiding naar verwezen werd, plaatsen dit plan in een actueel en relevant daglicht. Hoe de AMS, de andere Nederlandse stichtingen van politieke partijen en de Europese zusterinstituten hier aan bij kunnen dragen zal voor een belangrijk deel bepaald worden door de keuzes van respectievelijk de Nederlandse regering, de regeringen van andere Europese landen en de Europese Unie. In het volgende hoofdstuk zal kort naar de toekomst van de AMS gekeken worden. Eerst volgt echter de conclusie.

4.4 Conclusie

Over de periode 2003 tot en met 2010 zijn twee zaken vast te stellen. Ten eerste is er een professionalisering van de organisatie van de AMS te constateren. Het beleid was meer gericht op de lange termijn en er was meer structuur in de aanpak van trainingen. Ten tweede moet geconcludeerd worden dat het werk voor de AMS niet makkelijker is geworden. De verdere trek oostwaarts betekende meer activiteiten in landen met een beperkte democratische ontwikkeling en dat vergemakkelijkte het werken van de AMS niet. Wat betreft de eerste vaststelling mag geconcludeerd worden dat de AMS soepel optrad bij de samenwerking met zusterinstituten. Een voorkeur tot coördinatie en samenwerking die al vanaf het prille begin bestond, leidde tot een spilpositie bij de samenwerking tussen sociaaldemocratische instituten. Met instituten van een andere politieke kleur werd eveneens goed samengewerkt, zowel in binnen- als buitenland.

De overgang van het MATRA-programma naar Buitenlandse Zaken leverde de AMS minder kopzorgen in vergelijking met de periode waarin Binnenlandse Zaken het beheer over de regeling had. Bovendien nam het MPPP-fonds in omvang toe, hierdoor stegen de inkomsten van de AMS. De uitvoering van coördinerende en secretariële taken van EFDS leverde de AMS eveneens aanzienlijke inkomsten op. Deze taken voerde de AMS uit naar de tevredenheid van de leden van *European Forum*.

---

²²⁵ Archief AMS, notitie aan het partijbestuur betreft: toekomst AMS-financiering, 17 juni 2010.

De AMS probeerde in zoveel mogelijk landen actief te blijven en beperkte zich niet langer tot het Europees continent. De AMS richtte zich op landen waar hulp aan het democratiseringsproces het hardste nodig was. Deze concentratie vond wel plaats, maar het leidde niet tot een afname van het aantal landen waar de AMS actief was. Het was een bewuste keuze om de activiteiten over zo veel mogelijk te spreiden. Af en toe werd de discussie gevoerd of het niet beter was de bijstand te beperken tot een klein aantal landen en partijen, dit werd niet in beleid omgezet. Het vraagstuk van effectiviteit kwam ook vaak voorbij. Een oplossing hiervoor werd niet gevonden.

Nog meer dan in de periode 1992 tot en met 2003 hield de AMS zich bezig met het ondersteunen van politieke partijen. Publicaties over Midden- en Oost-Europa verschenen er niet meer. Zo nu en dan organiseerde de organisatie nog bijeenkomsten over Midden- en Oost-Europa. De bijeenkomsten in het kader van de Europese verkiezingen, de Europa Landentour die vanaf 2007 bestond, waren in dit kader de belangrijkste activiteit.

Hoofdstuk 5 De toekomst van de AMS

In dit laatste hoofdstuk zal gekeken worden naar de toekomst van de AMS. Aan de hand van interviews, de bevindingen over de AMS in de periode 1990 tot en met 2010, de ontwikkelingen op het gebied van democratisering en mijn eigen zienswijze zal in dit hoofdstuk een toekomstperspectief geschetst worden.

5.1 Een benadering van democratisering

Met enig gevoel voor ironie kan gesteld worden dat de AMS een juiste keuze heeft gemaakt door zich toe te leggen op bijstand aan democratiseringsprocessen. Deze ‘markt’ is na twintig jaar nog steeds groeiende en met de ontwikkelingen in de Arabische wereld voorzien van een belangrijke impuls. Kortom, er lijkt voorlopig voldoende vraag naar diensten van de AMS. De kritische vraag die daarbij opkomt, is een bekende: is het werk van de AMS effectief? Deze vraag is zeer lastig, misschien wel onmogelijk, te beantwoorden. Een eventueel antwoord zou bovendien discutabel zijn. In het verlengde hiervan ligt de volgende vraag: kan en moet de AMS haar werk doorzetten? De antwoorden die deze vraag oproept zijn sterk beïnvloed door persoonlijke overtuigingen. Met name de vraag of er van buitenaf zinvol kan worden bijgedragen aan een democratiseringsproces is hier van belang.

Mijns inziens moet een democratiseringsproces intern in een land op gang komen en niet van buitenaf opgelegd worden. Toch kan de buitenwereld wel een rol spelen, doelbewust door hulp te bieden of door als voorbeeld te dienen. Bij het eerste hoort het werk van de AMS. Bij het tweede hoort de rol van de Tunesische bevolking als inspiratiebron voor landen in de regio, maar ook die van de lidstaten van de Europese Gemeenschap tijdens de Koude Oorlog. De lidstaten toonden een democratisch en kapitalistisch alternatief voor het autocratische en communistische systeem in de landen in Midden- en Oost-Europa. Kortom een democratiseringsproces kan door buitenlandse actoren ondersteund worden. Het gaat hierbij om kleine, maar niet onbelangrijke, bijdragen.

De AMS is altijd een bescheiden organisatie geweest, zowel qua grootte als qua doelstellingen. Deze bescheiden doelstellingen stonden een grote ambitie niet in de weg. Deze ambitie vertaalde zich eerder in een aanwezigheid in veel landen dan in irreële doelstellingen. Directbetrokkenen waren realistisch over de inbreng van de AMS. Zonder de stichting was de democratie in Midden- en Oost-Europa ook wel van de grond gekomen. De inspanning waren echter niet zinloos. Door trainingen en seminars, maar ook door het betrekken van jongeren, vrouwen en minderheden bij deze activiteiten, konden partijen en daarmee het politiek landschap ontwikkeld worden. Hierdoor kon het democratisch besef iets groeien.

Naast de bijdrage aan democratie zelf droeg de AMS ook bij aan de praktische kant van de democratie. Door trainingen te geven over bijvoorbeeld partijopbouw, campagnetechnieken en het opstellen van verkiezingsprogramma's kon voorkomen worden dat nieuwe politieke partijen het wiel opnieuw uit moesten vinden. Deze hulp bespoedigde de partijopbouw en droeg zo bij aan het sneller tot stand komen van een democratisch systeem, zonder dat het proces overhaast werd, waardoor de uitkomst onbevredigend zou zijn geweest.

De hulp die de AMS bij voorkeur geeft is de hulp aan een of twee partijen met een sociaaldemocratische signatuur. Deze benadering voorkomt een eventueel bevoogdend gevoel dat kan ontstaan door westerse partijen een groep partijen te laten trainen. De getrainde partijen kunnen het gevoel hebben dat zij het democratische spel uitgelegd krijgen en daarna zelf aan de slag mogen. De hulp aan een of twee partijen creëert een wij-zij-gevoel ten opzichte van andere politieke partijen in het land. Bovendien kan de hulp een bevoorrecht gevoel oproepen. Hierdoor kan een partij het gevoel krijgen iets waardevols te kunnen wat andere politieke partijen in het land niet kunnen.

5.2 De rol van de AMS na 2011

Is de AMS-benadering toekomstbestendig? De geïnterviewden geven allen aan dat de AMS nog altijd een taak heeft en die in de toekomst ook zal hebben. De directeur Arjen Berkvens is hierin het meest ambitieus. Hij ziet een rol voor de AMS weggelegd in ieder

land dat probeert een democratisch systeem op te bouwen. De voorzitter van het AMS-bestuur is gereserveerder. Volgens hem moet de AMS zich richten op de grensgebieden van de Europese Unie: Oost-Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten.

De ambitie bij de AMS is er nog en er zijn nog altijd voldoende landen die geen volwaardige democratie zijn. Er is dus ook voldoende werk. Er zijn echter ook obstakels voor de AMS. De voornaamste hiervan is de toekomst van het MPPP, de voornaamste inkomstenbron van de PvdA. Door de bezuinigingen bij het ministerie van Buitenlandse Zaken zou dit fonds sterk onder druk komen te staan. De ontwikkelingen in het Midden-Oosten en de wens van de Nederlandse regering om bij te dragen aan het democratiseringsproces aldaar lijkt het MPPP in ieder geval nog voor een aantal jaar te garanderen. De afgenomen interesse in buitenlandse politiek van Nederlandse parlementariërs en soortgelijke tendensen binnen de PvdA lijken een groter obstakel te vormen. De persoonlijke interesse van PvdA-politici en het netwerk dat zij daarmee meebrachten was al tanende sinds 2000. Dit zou ook gezien kunnen worden als een obstakel. De AMS is inmiddels zelf een organisatie met een netwerk van formaat. De hulp van prominente PvdA'ers lijkt minder nodig. Het electoraal presteren van de PvdA is ook een reden tot zorg. De peilingen anno september 2011 laten een fors verlies zien. Verkiezing met een dergelijke uitslag zouden een forse aderlating voor de inkomsten van de AMS betekenen.

De AMS heeft de ambitie om nog een tijd door te gaan. Het is lastig in te schatten of dit kan blijven gebeuren op de manier waarop het tot nu toe gebeurd is. De Arabische lente heeft in ieder geval voor nieuw werkgebied relatief dichtbij gezorgd. Het lijkt mij dat de AMS daar een bescheiden maar nuttige bijdrage kan leveren. Haar strategisch opereren en haar netwerk zal de AMS hiertoe in staat stellen.

Slotbeschouwing

In deze scriptie is gepoogd de ontwikkeling van de Alfred Mozer Stichting in kaart te brengen. Deze is gekoppeld aan de geschiedenis van de internationalistische politiek van de Partij van de Arbeid. Voorgaande leidt tot de volgende vier deelvragen:

Hoe stelde de PvdA zich op ten aanzien van de landen in Midden- en Oost-Europa tijdens de Koude Oorlog?

Hoe en waarom is de Alfred Mozer Stichting tot stand gebracht?

Hoe heeft de AMS zich ontwikkeld in de periode 1990 tot en met 2002?

Hoe heeft de AMS zich ontwikkeld in de periode van 2003 tot en met 2010?

De antwoorden van deze deelvragen leiden tot de beantwoording van de hoofdvraag:

Hoe heeft de AMS zich door de jaren heen ontwikkeld?

Allereerst wordt stilgestaan bij de internationalistische traditie van de PvdA en hoe de AMS daarin paste in de eerste twintig jaar van haar bestaan. De ontwikkeling van de AMS wordt daarna behandeld. Het antwoord op de hoofdvraag bouwt gedeeltelijk voort op de traditie, daarom wordt zij als eerste behandeld.

De traditie

De Partij van de Arbeid was vanaf haar oprichting een partij met veel aandacht voor internationale politiek. De periode waarin de partij is opgericht werd gekenmerkt door grote instabiliteit op het terrein van de wereldpolitiek. De Tweede Wereldoorlog was net afgelopen en de spanning tussen de grote winnaars van deze oorlog begon op te lopen. Naast deze externe factoren speelde een kernwaarde van de sociaaldemocratie een belangrijke rol. Deze kernwaarde behelsde de overtuiging dat de rechten van de arbeiders in een land alleen gewaarborgd zijn als deze wereldwijd gewaarborgd zijn. Het kapitaal

was overal ter wereld in te zetten en daarom moesten arbeiders overal ter wereld hiertegen beschermd worden.

De kernwaarden van de sociaaldemocratie en de externe omstandigheden stonden aan de basis van de uitgangspunten van de buitenlandse politiek van de Partij van de Arbeid. De eerste twintig jaar van haar bestaan kon deze politiek ethisch-Atlantisch genoemd worden. Atlantisch omdat de NAVO cruciaal werd geacht voor de veiligheid van Nederland. Ethisch omdat de partij de status quo van de Koude Oorlog niet wenste te accepteren. Hierbij had de partij nog een drietal idealen: ten eerste een einde aan het kolonialisme; ten tweede wereldwijde eerbiediging van de internationale rechtsorde en ten derde het bewerkstelligen van wereldvrede. Tot en met de eerste helft van de jaren zestig vormde de combinatie van idealen en externe factoren de basis van een stabiele buitenlandse politiek van de PvdA.

Met de opkomst van Nieuw Links veranderde deze stabiele situatie. De jonge garde van Nieuw Links wilde de partij hervormen en wilde over alle thema's discussies voeren. Een belangrijk thema voor hen was de buitenlandse politiek en dan met name de houding ten opzichte van de landen achter het IJzeren Gordijn. De Nieuw Linkers waren van mening dat de PvdA te veel achter de NAVO en de Verenigde Staten aanliep. Zij waren daarbij kritisch op rechtse dictaturen, maar minder op linkse. Dit laatste zou de ontspanning in de Koude Oorlog volgens hen niet ten goede komen. Om deze reden botsten de nieuwlichters van Nieuw Links nogal eens met oudgedienden als Max van der Stoel. Tot het einde van de Koude Oorlog bleven grote meningsverschillen bestaan tussen Van der Stoel en Nieuw Links. Er waren stevige discussies en de sfeer in de partij was bij tijden grimmig. Het enige wat de twee kampen verbond was een grote interesse in Midden- en Oost-Europa.

Het einde van de Koude Oorlog betekende ook het einde van talloze discussies over de Koude Oorlog en de houding van de PvdA hierin. De periode van de Koude Oorlog valt voor de PvdA in twee ongeveer even grote delen uiteen. De eerste twintig jaar werden gekenmerkt door eensgezindheid. De 23 jaar die volgden waren woelig en kenden veel interne discussie. De oprichting van de AMS was weinig omstreden. Het enige voorbehoud was dat de aandacht voor Midden- en Oost-Europa niet ten koste mocht gaan van de aandacht voor ontwikkelingslanden. Het einde van de Koude Oorlog

besloot een periode gekenmerkt door interne verdeeldheid. De oprichting van de AMS viel samen met het begin van een nieuwe periode. Een periode van eensgezindheid over het beleid ten aanzien van Midden- en Oost-Europa. Deze ontwikkeling een terugkeer noemen naar de verhoudingen van de eerste twintig jaar van de Koude Oorlog gaat te ver, de omstandigheden waren compleet anders.

Vier maanden na de val van de Muur zag de stichting het levenslicht. De voorbereidingen voor oprichting van een stichting voor Oost-Europa waren echter al voor 9 november 1989 begonnen. In 1982 kwamen Marnix Krop en Paul Scheffer van de Wiardi Beckman Stichting al met dit idee. Het verdwijnen van het de scheiding van Oost- en West-Berlijn bracht het proces wel in een stroomversnelling. Het partijbestuur spoorde Internationaal Secretaris Jan Marinus Wiersma en de zijnen aan haast te maken met oprichting van de stichting.

De wil om iets te betekenen in het democratiseringsproces was niet nieuw. De PvdA had tijdens de Koude Oorlog *Charta '77* en *Solidarność* gesteund. Hoewel menig discussie over deze steun gevoerd werd tussen aanhangers van de detente, Nieuw Links, en voorvechters van mensenrechten en democratie, onder wie Van der Stoep en Maarten van Traa, kwam deze er wel. Het ging vooral om morele steun, leden van *Charta '77* en *Solidarność* hadden minder het gevoel er alleen voor te staan dankzij de steun van onder andere de PvdA. De steun die de AMS later gaf, was veel praktischer. De AMS verzorgde trainingen en inhoudelijke presentaties over veel zaken die komen kijken bij het runnen van een politieke partij. Deze steun was uitgebreider, maar kan gezien worden als voortzetting van de activiteiten uit de Koude Oorlog.

Het werk van de AMS leek dus goed te passen bij de tradities van de PvdA. De internationale oriëntatie en de steun aan inspanningen om democratie tot stand te brengen zijn hiervan de speerpunten.

De ontwikkeling van de AMS

De AMS paste goed in de internationalistische traditie van de PvdA, maar hoe heeft de organisatie zich ontwikkeld sinds haar oprichting? De oprichting van de AMS ging gepaard met veel enthousiasme maar met iets minder kunde. De AMS werd door het

vrijkomen van gelden via de “Subsidieregeling Algemene Vorming en Scholing Politiek Kader in Midden- en Oost-Europa” in staat gesteld sociaaldemocratische partijen bij te staan in Midden- en Oost-Europa. De AMS werd meteen geconfronteerd met een probleem. De stichting had geen ervaring met het geven van trainingen aan politieke partijen. Gezien de unieke historische situatie was dat niet zo verwonderlijk, desalniettemin bleef het een probleem. Dankzij de trainerservaring van de eerste directeur Berend Jan van den Boomen en hulp van trainingsbureau stichting de Beuk was de AMS snel in staat trainingen te geven.

Aan de beleidskant ondervond de AMS eveneens opstartproblemen. Het duurde tot 1994 voordat het eerste beleidsplan opgesteld werd. Daarvoor werden de activiteiten op ad hoc basis uitgevoerd. Op aanvraag werden rapporten geschreven, hetzelfde gebeurde met het geven van trainingen. Intussen groeide het aantal aanvragen voor trainingen sterk. Om hiermee om te gaan werden meer werknemers aangenomen. De omvang van het bureau van de AMS bleef met gemiddeld vier werknemers beperkt.

De opstartperiode kwam in 1994 tot een einde. Twee statutaire wijzigingen waren met het einde van deze periode verbonden. Ten eerste de verwijdering van het artikel in de statuten dat bepaalde dat de AMS na vier jaar op zou houden te bestaan. Dit artikel was opgenomen om het partijbestuur ervan te verzekeren dat er niet nog een PvdA-stichting bijkwam die te zeer los van de partij zou bestaan. De reden voor het schrappen van dit artikel was dat er nog altijd veel werk voor de AMS was, de aanvragen voor trainingen bleven komen. De tweede statutaire wijziging betrof de opheffing van het algemeen bestuur van de AMS. De bestuursleden waren van grote waarde bij het opzetten van de stichtingen, hun kennis en contacten hadden veel bijgedragen bij de oprichting. Na vier jaar was hun inbreng niet langer nodig.

Het netwerk van bestuursleden, de PvdA en vooral dat van Internationaal Secretaris Jan Marinus Wiersma was van groot belang voor de AMS. De eerste twaalf jaar van haar bestaan heeft de AMS veel geprofiteerd van de inspanningen en contacten van Wiersma. Dit begon met een persoonlijke brief aan de minister van Binnenlandse Zaken en partijgenoot Ien Dales met daarin een voorstel over de subsidieverdeling in 1990. De uiteindelijke subsidieregeling kwam bijna volledig overeen met dit voorstel. In 2002 volgde het sluitstuk. Wiersma zorgde ervoor dat de AMS de coördinerende en

secretariële taken van het *European Forum* op zich kon nemen. Dit bezorgde de AMS een extra inkomstenbron en een centrale positie in het netwerk van zusterinstituten. Na 2002 was de AMS zelf vaker een centrale speler in netwerken en minder afhankelijk van het netwerk van individuen. Het coördinatorschap van het netwerk van Europese stichtingen die zich bezighouden met democratisering, dat de directeur van de AMS vanaf 2010 bekleedde, vormde het meest recente voorbeeld hiervan.

De AMS heeft vanaf haar beginjaren altijd gezocht naar samenwerking met soortgelijke stichtingen in binnen- en buitenland. Zowel bij het geven van trainingen als bij het benaderen van de overheid trok de AMS samen op. De AMS wilde vaak in meer landen actief worden dan de regeling toestond in samenwerking met andere stichtingen probeerde zij het verantwoordelijke ministerie te overtuigen om meer landen in de regeling op te nemen. De samenwerking was vaak ook noodzakelijk omdat de AMS een ambitieuze maar kleine organisatie was en is. De realiteitszin die heerste in het bestuur en bij het bureau zorgde ervoor dat de AMS zich zelden tot nooit op projecten stortte die te groot waren.

Naast realistisch was het bestuur van de AMS ook kritisch. De vraag of het werk van de AMS effectief was, rees al na vier jaar. Hierbij kwam ook de vraag op of het niet beter zou zijn als de AMS haar trainingsactiviteiten zou concentreren op een beperkt aantal landen. Soortgelijke vragen rezen enkele jaren later ook over ontwikkelingssamenwerking. De AMS worstelt nog altijd met de effectiviteitsvraag. Het probleem blijft het meten van democratisering en de bijdrage van externe partijen daaraan. Het niet-concentreren is een bewuste keuze geweest. Door in veel landen aanwezig te zijn had de AMS de mogelijkheid, mocht de politieke situatie in een land erom vragen, snel haar activiteiten uit te breiden. Daarnaast kon een te beperkt aantal partners het volledige aanbod van de AMS niet verwerken.

De AMS heeft zich in twintig jaar ontwikkeld tot een professionele organisatie met veel expertise. De ambitie die gekoppeld is aan realiteitszin, een groot netwerk en de wetenschap dat de stichting geen wonderen kan verrichten op het gebied van democratisering zorgden ervoor dat de AMS kleine maar nuttige bijdragen hieraan kon doen. De belangrijkste eigenschap van de AMS die hier nog niet genoemd is strategisch inzicht. De AMS werkte samen, wachtte af of zette juist door, sprak zich uit of hield zich

op de vlakte om zo het beste resultaat te realiseren. Dit strategisch handelen betekende niet dat de AMS geen principes huldigde. Met name de terughoudendheid ten opzichte van ex-communistische partijen is hier een voorbeeld van. Zusterinstituten vonden het belangrijk om contact te hebben met deze nog vaak machtige partijen, de AMS had een voorkeur voor 'zuivere' partijen.

Bronnenlijst

Archieven

Alfred Mozer Stichting, Herengracht 54 1015 BN Amsterdam (Vanaf 1996 naast papier ook digitaal, vanaf 2001 volledig digitaal)

Partij van de Arbeid, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Cruquiusweg 31 1019 AT Amsterdam

Stichting informatiebureau NSZZ Solidarność NL, Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Cruquiusweg 31 1019 AT Amsterdam

Vraaggesprekken

Berkvens, Arjen, directeur AMS vanaf 2002, 9 augustus 2011

Van den Boomen, Berend Jan, directeur AMS van 1991 tot en met 2002, 9 juni 2011

Gerrits, André, voorzitter AMS sinds 1996, 5 juli 2011

Helmer, Jef, contactpersoon tussen de PvdA en Charta '77, 22 juni 2011

Timmermans, Frans, Tweede Kamerlid PvdA, 22 juni 2011

Wiersma, Jan Marinus, Internationaal Secretaris PvdA en secretaris AMS, 7 juni 2011

Literatuur

Bleich, A., 'In Memoriam Max van der Stoel (1924-2011)' in: *Socialisme en Democratie* (juni 2011, jaargang 72 uitgave 5+6), 6-14

Van den Brink, R. en O. de Jong, 'Nederlandse en Oost-Europese partijen voor de omwenteling', in: *Staatscourant* (18 februari 1991)

Gavrilova, D. e.a., *Van partij naar partij: Nederlandse ondersteuning van politieke partijen in Europese landen in transitie Evaluatie MATRA Politieke Partijen Programma 2000-2005 In opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken*

Geel, A.M., *Terug naar de democratie. Een onderzoek naar het MATRA politieke partijen programma* (Amsterdam z.j.), ongepubliceerd stageonderzoek

De Graaf, B. *Over de Muur. De DDR, de Nederlandse kerken en de vredesbeweging*, (Amsterdam 2004)

Harrison, H. M., “Walter Ulbrichts „dringender Wunsch“”, in: *Aus Politik und Zeitgeschichte. 50 Jahre Mauerbau*, (jaargang 61, 31-34, augustus 2011), 8-15

Kalma, P. en M. Krop, ‘Polen: een 'interne aangelegenheid' voor het democratisch-socialisme’ in: *Socialisme en Democratie* (jaargang 43 nummer 2 februari 1982), 48-57

Maathuis, S., *De export van democratie. De hulp van PvdA, VVD en Groenlinks aan politieke partijen in Midden- en Oost-Europa*, (Groningen 2001), niet-gepubliceerde doctoraalscriptie

Ministerie van Buitenlandse Zaken, *MATRA gemoderniseerd*, (Den Haag, 2009)

Van Rossem, M., *Drie oorlogen. Een kleine geschiedenis van de 20e eeuw*, (Amsterdam, 2008)

Wiersma, J.M., ‘Links over het gelijk van rechts’, in: *Voorwaarts*, (15 april 1990), 12-13

Zuijdam, F., *Tussen wens en werkelijkheid. Het debat over vrede en veiligheid in de periode 1958-1977*, (Amsterdam, 2001)

Websites

<http://www.alfredmozerstichting.nl/general/Information/Who+was+Alfred+Mozer>
geraadpleegd 27 juni 2011

http://www.bpb.de/fsd/chronikdermauerzeitstrahl_november/index.php
geraadpleegd 10 augustus 2011

<http://www.parlement.com/9291000/biof/01690>
geraadpleegd 12 september 2011

<http://www.guardian.co.uk/world/interactive/2011/mar/22/middle-east-protest-interactive-timeline>
geraadpleegd 22 september 2011